సులభీకృతసంస్కృతగ్రంథమాల.

అభినవ
బాలనీతికథాసప్తతిః

సంస్కృతవ్యాకరణమును, ఆఙ్గ్లేయభాషయందు రచించినట్టియు,
"శాకుంతలము" మొదలగు నాటకములను భాషాంతరీకరించినట్టియు,
మదరాసు యూనివర్సిటి సంస్కృతపుస్తకములకు టిప్పణి వ్రాసినట్టియు,
సర్కారువారి మిషన్ కళాశాలలో సంస్కృతోపాధ్యాయుడైనట్టియు,

న. స్వామినాథశాస్త్రిగారిచే
రచింపఁబడినది.

బెజవాడ:
ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాల, (లిమిటెడ్) యందు
క. కోదండరామయ్యచే
ముద్రింపబడియె.

1923

 [వెల రు. 0—12—0

ఉపోద్ఘాతము

సంస్కృతగద్య పుస్తకములలో ప్రవేశపెట్టుటకుగాను ఈపుస్తకమును వ్రాసియున్నాను. బ్బాదికథలను కొన్ని పుస్తకములలోనుండి యేర్చి, ప్రారంభికుల కుపయుక్తమగునట్లు తిరుగ సులభశైలిలో వ్రాసి, మొదట చిన్నచిన్న కథలనున్ను తరువాత పెద్దపెద్దకథలనున్ను ఇందులో వ్రాసియున్నాను. పెద్ద సమాసములున్ను, ఆర్ధధాతుకాంత రూపములున్ను ఈపుస్తకమందు వ్రాయబడలేదు. ప్రారంభికులకు సులభముగా నుండుటకొఱకు సంధులుకూడ కలుపలేదు. చివరను పుస్తకములోనున్న పదముల యర్థములు వ్రాయబడియున్నవి. ఈపుస్తకమునున్ను, అభినవబాలకాదంబరినిన్ని బాగుగా చదివిన యెడల సంస్కృతభాషలో కావలసినంత ప్రవేశము కలుగునని నా నమ్మకము.

గుంటూరు,
1-6-23.

ఇట్లు సజ్జనవిధేయుడు,
న. స్వామినాథశాస్త్రి.

ఓమ్.

అభినవ
బాలనీతికథాసప్తతిః.

---

(1). శూద్రస్య కుక్కురస్య చ కథా.

ఏకస్మిన్ గ్రామే మందమతిః నామ మూర్ఖః శూద్రః ప్రతివసతిస్మ । తస్య వశే కృష్ణః కుక్కురః అవర్తత । సః వృషలః తం కుక్కురం శ్వేతం కర్తుం ఐచ్ఛత్ । తథైవ సః తం కుక్కురం నదీం నీత్వా బహూన్ దివసాన్ జలేన ప్రక్షా-లయన్ అతిష్ఠత్। తథాపి సః కృష్ణః భషకః శ్వేతః న అభ-వత్ । తతః జనాః తస్య మౌర్ఖ్యం దృష్ట్వా తం పర్యహసన్। తేన సః నితరాం దుఃఖితః సమభవత్॥

నీతిః :—అసాధ్యం సాధయితుం న యతేత॥

---

(2). తస్కరస్య కవేః చ కథా.

కశ్చిత్ చోరః పురాకృతస్య పుణ్యస్య వశాత్ కస్య-చిత్ నగరస్య రాజా సమజాయత। కదాచిత్ కోఽపి కవిః తస్య అంతికం ఆగతః। అథ సః కవిః తం రాజానం అధికృత్య కాని-

చిత్ పద్యాని పఠిత్వా కాంచన సంభావనాం అయాచత। తతః సః రాజా తస్మై కామపి సంభావనాం న అయచ్ఛత్। పరంతు సః స్వస్య భృత్యాన్ ఆహూయ తస్య కవేః సర్వాణి వస్త్రాణి అపనీయ తం విద్రావయితుం ఆదిశత్। తథైవ తే తస్య దేహే వర్తమానాని సర్వాణి వస్త్రాణి అపలుప్య తం విద్రావయంతిస్మ॥

నీతిః:—నీచః మహత్ పదం ప్రాప్తోఽపి స్వీయం స్వ-భావం న త్యజతి॥

---

(3). శూద్రస్య హంసస్య చ కథా.

అవంత్యాం కశ్చిత్ లుబ్ధః శూద్రః ఆసీత్। సః కంచన హంసం అపోషయత్। సః హంసః దినేదినే స్వర్ణమ-యం అండం ఉత్పాదయతిస్మ। తేన సః శూద్రః తృప్తః న అభవత్। ఏకదైవ సః సర్వాణి అండాని గ్రహీతుం ఐచ్ఛత్। అథ సః హంసం హంతుం నిశ్చితవాన్। తథైవ సః తం హత్వా కుక్షౌ అపశ్యత్। తత్ర కిమపి అండం న ఆసీత్। అండస్య బాధా హంసః చ మృతః। తేన సః నితరాం ఖిన్నః అభవత్॥

నీతిః:—అత్యాశయా మూలస్యైవ హాని ర్భవతి॥

---

(4). రత్నస్య కుక్కుటస్య చ కథా.

కదాచిత్ ఏకః కుక్కుటః అవకరస్య నికరం చరణాభ్యాం వికిరన్ అతిష్ఠత్ । తదా సః భాస్వరం కించన వస్తు అపశ్యత్ । తస్య దీప్త్యా సః తత్ రత్నం ఇతి బోధతిస్మ । పరం తస్య ఉపయోగం న అబోధత్ । తస్మాత్ సః మూఢః చరణాయుధః తత్ రత్నం ప్రతి ఇత్థం అవదత్ "రే, త్వం రత్నం అసి; త్వయా కిం ప్రయోజనం? త్వం తావత్ యావనాలస్య షోడశీం అపి కలాం న అర్హసి" ఇతి । ఏవం ఉక్త్వా సః తత్ విసృజ్య గతః॥

నీతిః:—యత్ ఉపయోగాయ భవతి తత్ ఏవ ప్రశంసామః॥

---

(5). కాష్ఠవిక్రయిణః తింత్రిణీవృక్షస్య చ కథా.

కశ్చిత్ కాష్ఠవిక్రయీ కంచన పరశుం నిర్మితవాన్ । అథ సః తస్మిన్ యోజనీయం దండం సంపాదయితుం వనం అగచ్ఛత్ । తత్ర కా వా శాఖా అనుకూలా భవేత్ ఇతి వృక్షాన్ పశ్యన్ అతిష్ఠత్ । తదా కశ్చన తింత్రిణీవృక్షః తమపృచ్ఛత్ । "కిం తవ అభీష్టం?" ఇతి । సః అవదత్ "బాహు-

ప్రియాణః దండః ఏవ మమ అభీష్టః" ఇతి । తతః సః వృక్షః స్వస్య శాఖాసు ఏకాం తస్మై అయచ్ఛత్ । సః అపి తాం శాఖాం సంతక్ష్య ఆత్మనః పరశౌ సంయోజితవాన్ । అథ సః తం తింత్రిణీవృక్షం అన్యాన్ వన్యాన్ వృక్షాన్ అపి ఛిత్వా విక్రేతుం ఆరభత ॥

నీతిః:—శత్రోః కృతః ఉపకారః అపకారాయైవ భవతి ॥

---

(6). వానరస్య తస్య ప్రతిబింబస్య చ కథా.

ఏకః వానరః కస్యచిత్ కూపస్య ప్రాంతే స్థిత్వా ఆమ్రస్య ఫలం అభక్షయత్ । తదా సః అవనమ్య కూపస్య అంతః అవలోకయతిస్మ । తదానీం తస్య ప్రతిబింబం జలే అదృశ్యత । తేన అన్యః మర్కటః జలస్య అంతః ఆమ్రం భక్షయన్నివ దృశ్యతేస్మ । తత్ దృష్ట్వా అయం వానరః అన్యస్య తస్య మర్కటస్య భయం ఉత్పాద్య తస్య ఫలం గ్రహీతుం ఐచ్ఛత్ । అథ సః ఉచ్చైః అశబ్దయత్ । తేన తస్య ముఖే స్థితం ఫలం కూపే పతిత్వా న్యమజ్జత్ । తతః సః వానరః దుఃఖితః అభవత్ ॥

నీతిః :—పరకీయం గృధ్నుః స్వీయం అపి నాశయతి ॥

---

(7). బకస్య మయూరస్య చ కథా.

ఏకదా కోఽపి మయూరః బకం దృష్ట్వా ఆత్మనః కలాపభారం ఉద్యమ్య తం బకం క్షుద్రవత్ మత్వా జాతరూపకల్పానాం స్వస్య పిచ్ఛానాం శోభాం తస్మై దర్శయతిస్మ | తస్య దర్పం శాతయితుం బకః తం వదతిస్మ "రే యది సుందరపింఛాన్యేవ మహత్త్వం జనయంతి తర్హి మయూరాణాం జాతిః శ్రేష్ఠా | పరం తు అహమిదం మన్యే—యత్ బాలకానాం క్రీడనకం భూత్వా భూమౌ పరిసర్పణాపేక్షయా అంతరాలగమనే సామర్థ్యం అధికం మహత్త్వం యచ్ఛతి" ఇతి॥

నీతిః:—స కోఽపి సర్వైః గుణైః ఉపేతః భవతి॥

(8). అజస్య సింహస్య చ కథా.

ఏకః కేసరీ పర్వతస్య నితంబదేశే చరంతం కంచన శుభ్రం అజం అపశ్యత్ | "తత్ర మే గతిర్నాస్తి" ఇతి జ్ఞాత్వా హరిః తం అలపత్:-"రే, త్వమీదృశే, విషమే స్థానే సర్వాహ్ణం చరిత్వా కిం సుఖం లభసే? ఉత్ప్లుత్య, ఉత్ప్లుత్య కదాచిత్ త్వం యది పతేః తదా ప్రాణాన్ త్యజేః; తర్హి తే నీచైః ఆగమనం వరం | శాద్వలగతాన్ ఇమాన్ కోమలాన్ శాదాన్ మధురాణి చేమాని గుల్మపత్త్రాణి ఖాద" ఇతి | అథ

ఛాగః ప్రత్యభణత్, "తవ ఉక్తిః సర్వథా అనవద్యా। పరం త్వం మే బుభుక్షిత ఇవ దృశ్యసే। అతః త్వయా అధిష్ఠితం స్థలమాగత్య మజ్జీవితం సంశయితం నాహం కుర్యాం" ఇతి॥

నీతిః — యే స్వార్థపరాః జనాః తైః కథితం హితం న విశ్వసితవ్యం॥

---

(9). దశనశీలస్య శ్వానస్య కథా.

కశ్చిత్ శ్వానః జనాన్ అభిధావ్య తాన్ దశతి। అస్య హేతోః తస్య స్వామీ తస్య గలే కాష్ఠమేకం బద్ధవాన్। ఏతత్ మహత్ భూషణమితి మత్వా సః శునకః ప్రతివేశ్యాన్ భషకాన్ తిరస్కృతవాన్; సన్నిధౌ స్థాతుం అపి తాన్ న క్షమతే స్మ। తతః తేషు కశ్చిత్ వృద్ధః తం భణతి। "కాష్ఠ గలస్థితేన అనేన అహం మహత్త్వం ప్రాప్తః ఇతి మన్యసే చేత్ సుఖం మన్యస్వ। పరం యః ఇదం కాష్ఠం గలే బద్ధవాన్ తేన మహిమ్నః కారణమితి నేదం బద్ధం; అపితు లఘిమ్నః కారణం ఇతి బద్ధం ఇదం ఇతి అహం తర్కయే" ఇతి॥

నీతిః:— సాభిమానాః క్షుద్రబుద్ధయః ఆత్మని సంస్థితం వైకల్యం స్వేషాం శ్రేయస్కరమితి సమర్థయంతి॥

---

(10). మృత్పాత్రస్య పిత్తలపాత్రస్య చ కథా.

మృత్పాత్రం పిత్తలపాత్రం చ నద్యాః తీరే ఆస్తాం। ఊర్ధ్వప్రదేశాత్ ఆగతేన పూరేణ ఉహ్యమానయోః తయోః 'పిత్తలపాత్రాభిఘాతే సంవృత్తే సతి అహం భగ్నః భవేయం' ఇతి మృత్పాత్రం చింతాక్రాంత మభవత్। దుఃఖితం తత్ దృష్ట్వా రీతిపాత్రం ఏవం అవదత్, "భోః మా భయం గచ్ఛ అహం త్వాం రక్షేయం" ఇతి। తత్ ఆకర్ణ్య మృత్పాత్రం ప్రత్యవదత్ "భ్రాతః, దూరత ఏవ మాం ప్రతిభాషస్వ। త్వత్తః అహ మతీవ భీతః అస్మి, యతః పరస్పరాభిఘాతే సతి మమైవ నాశః భవేత్" ఇతి॥

నీతిః:—శ్రీమతా సార్ధం సంబంధః దరిద్రం విపది పాతయతి॥

(11). సగదస్య చిల్లస్య కథా.

కశ్చిత్ చిల్లః చిరం రుగ్ణః ముమూర్షుః అభవత్। తతః సః ఆత్మనః పూర్వకర్మాణి స్మారం స్మారం భయత్రస్తమనాః మాతర మవదత్ "భో మాతః కైశ్చిత్ వ్రతైః, నియమైః, ఉపవాసైః, అన్యైశ్చ భక్తిప్రకారైః దేవం అనామయం మదర్థం యాచస్వ" ఇతి। జననీ ప్రత్యవదత్ "జాత, దేవః

ప్రార్థితోఽపి తే ఆరోగ్యం దాస్యతీతి నాహం మన్యే । త్వం జన్మనః ప్రభృతి హింసాపరః । కించ దేవతాభ్యః అర్పితానాం బల్యుపహారాణా మపహారాత్ విరతః నాభవః । అన్యచ్చ । తవ కదాపి అనుశయః న జాతః । ఏవం వర్తమానే కథం నామాహం దేవం త్వద్గదనివృత్తి మభ్యర్థయే" ఇతి॥

నీతిః—మరణసమయే "పాపోఽహం, పాపకర్మాహం, కా మే గతిః స్యాత్" ఇత్యేవంవిధచింతాయాః పూర్వమేవ పురుషేణ సమాహితేన భావ్యం । ఆత్మనః సుఖం యః అభివాంఛతి సః పూర్వమేవ దుష్కర్మాణి దూరతః పరిత్యజేత్॥

---

(12). అజస్య సృగాలస్యచ కథా.

కశ్చిత్ సృగాలః పానీయం పాతుం కామపి వాపీం గతః । తత్ర దుర్దైవవశాత్ స జలే న్యమజ్జత్ । బహిః నిర్గంతుం తేన బహవః యత్నాః కృతాః; పరం సః వ్యర్థప్రయత్నః జాతః । అత్రాంతరే కోఽపి అజః తత్ర ఆగత్య తం అపృచ్ఛత్ ।"అపిజలంమధురం ?" ఇతి। జంబుకః ప్రత్యభాషత "మధురమితి కిం వదామి; ఏతత్ కేవలం పీయూషమేవ।ఏతత్ పాయం పాయం మే వాఞ్ఛా న నివర్తతే।ఏతత్ హాతుంనాహం ఉత్సహే" ఇతి।తత్ నిశమ్య అజః అంతః ప్రావిశత్ । తదైవ సః సృగాలః

తస్య దీర్ఘశృంగయోః పదం నిధాయ బహిః ఆగచ్ఛత్ । అజస్తు మజ్జనోన్మజ్జనే అసకృదనుభూయ మృతః॥

నీతిః:—'ప్రయోజనమనుద్దిశ్య నమందోఽపి ప్రవర్తతే' ఇతి సర్వత్ర దృశ్యతే । పరహితాయ యతమానాః పురుషాః విరలాః॥

---

(13). ద్వీపినః గోమాయోశ్చ కథా.

కదాచిత్ కశ్చిత్ ద్వీపీ చేతసి ఏవం అకరోత్ ।

"చిత్రవర్ణాన్ సుందరాంశ్చ మద్దేహాగ్రే బిందూన్ విలోక్య సింహాఽపి రూపే మమ సాదృశ్యం ప్రాప్తుం నాలం । తథా సతి, మమ కే అన్యే పశవః" ఇతి । తతః సః సత్త్వమాత్రం ధిక్కృతవాన్ । తాదృశం ద్వీపినం దృష్ట్వా జంబుకః భణితిస్మ:—"హేద్వీపిన్, మహానయం తే భ్రమః। యదహం కథయామి తత్ పరమార్థతః గృహ్యతాం । మనఃసమున్నత్యాదీన్ అంతరంగగుణాన్ వినా బాహ్యగుణైః భూషణం నైవ భూషణం' ఇతి సంతః స్మరంతి" ఇతి॥

నీతిః:—యః న కేవలం సుందరః అపితు గుణవాన్ స ఏవ "సుభగ" ఇతి ప్రథామయతే॥

---

(14). భల్లూకస్య నరస్య చ కథా.

కదాచిత్ కశ్చిత్ భల్లూకః కేనాఽపి నరేణ సఖ్యం సంపాదయతిస్మ । అథ తౌ ఉభౌ వనే సమచరతాం । ఏవం చరన్తౌ తౌ మధ్యాహ్నే ఆతపేన శ్రాన్తౌ కస్యచిత్ వృక్షస్య అధః సముపావిశతాం । అథ నరః శ్రమేణ నిద్రాయాః వశం గతః । తదానీం కాచన మక్షికా తస్య ముఖస్య ఉపరి స్థిత్వా నిద్రాయాః భంగం కృతవతీ । తత్ దృష్ట్వా సః భల్లూకః మక్షికాం హత్వా స్వస్య మిత్రం ఉపకర్తుం ఐచ్ఛత్ । అథ సః ఆత్మనః మహాత్ కరతలం ఉత్థాప్య తేన మిత్రస్య ముఖే ప్రాహరత్ । తేన ప్రహారేణ మక్షికా నూనం హతా; పరంతు మిత్రస్య ముఖం అపి విదారితం । ఏవం ఉపకారః అపి అపకారః ఇవ ఆసీత్ ॥

నీతిః—ఉపకారః యథోచితం కర్తవ్యః ॥

(15). శృగాలస్య ద్రాక్షాఫలానాం చ కథా.

క్షుధితః కశ్చిత్ శృగాలః ఆహారార్థం వనే పరిభ్రమన్ ఆసీత్ । ఏవం స్థితే, సః ద్రాక్షాణాం ఏకం కుఞ్జం దూరే అపశ్యత్ । అథ సః కుంజస్య సమీపం ఆగతః । తదా లతాసు గుచ్ఛతయా లంబమానాని ఫలాని తస్య నయనయోః గోచరాణి

అపశ్యత్ | తాని చ ఫలాని పక్వాని మధురాణి చ ఆసన్ | తతః సః ఫలానాం ప్రాప్తయే ఉత్ప్లుత్య ఉత్ప్లుత్య నితరాం అఖిద్యత | పరంతు కుజస్య ఔన్నత్యాత్ సః ఏకం అపి ఫలం న అలభత | తదా సః కోపాత్ ఏవం అవదత్:—'కః వా మూఢః అపక్వాని అమ్లాని చ ఫలాని అభిలషేత్' ఇతి | ఇత్థం వదన్ సః పరావృత్య గతః||

నీతిః—అలభ్యే వస్తుని దోషస్య ఆరోపణం సహజం||

---

(16). ఈశ్వరస్య ఉష్ట్రస్య చ కథా.

ఏకదా కశ్చన క్రమేలకః ఈశ్వరం సప్రశ్రయం యాచితవాన్ 'భగవన్, యథా గోమహిషాదయః భవతా శృంగిణః కృతాః తథా కిమహం న క్రియే | ఆస్తాభ్యాం విషాణాభ్యాం అహం శత్రుభ్యః త్రాణం కుర్యాం | ఏతాం మే విజ్ఞప్తిం దేవః శ్రోతుమర్హతి' | ఇతి | అథ ఈశ్వరేణ ఉక్తం:—"రే మూఢ, యన్మయా తుభ్యం దత్తం తత్ అలం విచార్యైవ దత్తం | తేన త్వయా సంతుష్టేన భావ్యం | తత్ అకృత్వా యత్ అన్యస్మై దత్తం తత్ త్వం యాచసే | త్వమపి అస్య ధృష్టత్వస్య దండం లభస్వ | తవ కర్ణౌ హ్రస్వౌ భవేతాం | త్వం చ అతిభారవాహకః భవేః" ఇతి||

నీతిః:—అస్మిన్ జగతి ఈశ్వరేణ యత్ యత్ దత్తం తత్ తత్ ఉపపన్నమేవ। తత్ అన్యథా కర్తుం యే యతంతే తేషాం ఉద్యమాః నిష్ఫలాః భవంతి; తే చ దుఃఖభాజః భవంతి॥

---

(17). ఋక్షస్య పాంథయోశ్చ కథా.

కౌచిత్ పాంథౌ దేశాంతరం ప్రస్థితౌ। తౌ సశపథం సమయం అకురుతాం। యత్ మార్గే సంకటే ఆపతితే అన్యోన్యస్య విశ్లేషః మా భవతు ఇతి। తతః తయోః ఏకస్మిన్ గహనే గచ్ఛతోః కశ్చిత్ భల్లూకః తౌ ప్రత్యభ్యసరత్। తదా కృశః చపలాంగః తయోః ఏకః ద్రుతగతిత్వాత్ అవిలంబితం వృక్షం ఆరూఢః। అన్యః స్థూలత్వాత్ ద్రుతగమనాక్షమః ఆసీత్। తస్మాత్ సః ప్రాణానాయమ్య విగతచేష్టః భూమౌ సుప్తః। తతః సః భల్లూకః తత్రాగత్య కర్ణే ఆఘ్రాయ శవోఽయమితి మత్వా పీడాం అకృత్వైవ న్యవర్తత। ఋక్షే నిర్గతే వృక్షారూఢః పాంథః శనైః అవతీర్య సస్మితం భాషతే స్మ, "సౌమ్య సః ఋక్షః కర్ణే కిం త్వాం అకథయత్?" ఇతి। అథాన్యః పాంథః సకోపం ప్రత్యభాషత "సః భల్లూకః త్వాదృశేషు శఠేషు విశ్వాసం మా కుర్వితి మాం ఆదిశత్" ఇతి॥

నీతిః:—ముధా కోఽపి న భాషేత। శ్రోత్రాపి వచన-
మాత్రే విశ్వాసః న కార్యః॥

---

(18). సారమేయేన దష్టస్య పురుషస్య కథా.

కోఽపి సారమేయః కంచన పురుషం అదశత్ । తదా
కాచిత్ మహత్తరీ స్వస్త్ర నరాయ విషశమనార్థం ఏకముపా-
యమేవ మకథయత్ । "తాత, అపూపఖండం గృహీత్వా
తం క్షతప్రదేశే నిధాయ కృతక్షతం భషకం తం ఖండం ఆశయ|
ఏవం కృతం చేత్ విషబాధా నశ్యేత్" ఇతి । తథైవ కృతే
విషబాధా నష్టా । యథోక్తం అనుష్ఠితవంతం తం తేన మా-
ర్గేణ గచ్ఛన్తం కశ్చిత్ బుధః దృష్ట్వా అపృచ్ఛత్ "రే,
కిమిద మారబ్ధం త్వయా?" ఇతి| క్షతః యథావత్ అవదత్|
తత్ శ్రుత్వా సః విద్వాన్ తం ఏవం ఉపాదిశత్ |"రే, యద్యే-
వం, తర్హి రహః ఏతత్ కురు" ఇతి త్వాం మహాం ప్రార్థయే|
ఇమాం ప్రవృత్తిం పత్తనవాసినః శునకాః యది శ్రోష్యంతి,
తర్హి అస్యాం పుర్యాం కమపి అక్షతం తే న అవశేషయి-
ష్యంతి "ఇతి॥

నీతిః:—ఏనస్వినః దండ మేవార్హంతి । పరంతు భీతాః
తాన్ మధురవచనైః సాంత్వయంతి చేత్, తర్హి తైః తత్సభా-

జనం రహస్యేవ కర్తవ్యం । నోచేత్ సాధూనాం మానహానిః దురాత్మనాం ఉత్కర్షశ్చ భవేత్॥

---

(19). సముచ్ఛ్రితవృక్షస్య నిమ్నవృక్షస్య చ కథా.

ఏకదా నదీకూలే రూఢస్య వాత్యాబలేన ఉన్మూలితస్య స్రోతసి మహతా వేగేన ఉహ్యమానస్య చ కస్యచిత్ సముచ్ఛ్రితవృక్షస్య వీరుధః కంచన నిమ్నతరుం సమాకర్షన్। పరం సః నీచతరుః నిరాబాధః ఏవ ఆసీత్ । తతః సః సముచ్ఛ్రితః భూరుహః తం సావహాసం సాశ్చర్యం పృచ్ఛతిస్మ । "కింభోః ప్రబలయా యయా వాత్యయా మాదృశా అపి ఉన్మూలితాః తస్యాం త్వయా కథం ఆత్మా సంరక్షితః" ఇతి । తతః సః నిమ్నవృక్షః తం ప్రత్యవదత్, "మామ, ఆవయోః ఉభయోః వర్తనం భిన్నం । ప్రచండే మారుతే సంచలితే అహం నీచైః ప్రణమామి । బలీయసా స్పర్ధా నిష్ఫలేతి అహం బోధామి । త్వం తు ఆత్మనః బలే విశ్వస్య సదర్పా అశిథిలః తిష్ఠసి" ఇతి॥

నీతిః—యస్యాగ్రతః వయం స్థాతుం అసమర్థాః తం ప్రతి ప్రణతిరేవ శ్రేయస్కరీ; తత్ర అవలేపః అనర్థకారకః॥

---

(20). సింహస్య చతుర్ణాం బలీవర్దానాం చ కథా.

చత్వారః వృషభాః ఏకత్ర సమాచరంతః మైత్రీభావేన వర్తమానాశ్చ కదాపి న విశ్లిష్టాః। ఇత్థం సమేతాన్ తాన్ అవలోక్య కశ్చిత్ సింహః నిత్యం వ్యచింతయత్ । "ఏకోఽపి ఏతేషాం మమ భోజ్యః భవేచ్చేత్ తర్హి సమీచీనం స్యాత్" ఇతి। సః సింహః తాన్ ఏకైకశః వ్యాపాదయితుం సమర్థః అభవత్; పరం సః సమేతానాం తేషాం ఉపరి ఉత్పతితుమపి న శక్తః। అతః కతిచిత్ దినాని దూరస్థః ఏవ సః ప్రతీక్షతే స్మ। పరం సః సంకల్పసిద్ధిం నాభజత; అంతే సః ఏవం నిరణయత్:—"యావదిమే ఏకమతే వర్తంతే తావత్ ఇమే న మే వశం గమిష్యంతి। తస్మాత్ పిశునః భూత్వా ఏతేషాం భేదం అహం కరిష్యామి" ఇతి । ఏవం అనుష్ఠితే, బలీవర్దాః పరస్పరస్య ఉపరి ద్వేషబుద్ధిం బద్ధ్వా వ్యశ్లిష్యన్ । తతః సింహః అక్రమేణ తాన్ అవధత్ ॥

నీతిః:—యావత్ ఏకమత్యం తావత్ శత్రవః కిమపి కర్తుం సమర్థా న భవేయుః ॥

(21). సింహస్య బిడాలస్య చ కథా.

వింధ్యపర్వతస్య గుహాయాం దుర్దాంతః నామ సింహః ప్రతివసతి స్మ। తస్యాః గుహాయాః వివరే కశ్చన మూషికః

వాసం అకరోత్ । సః మూషికః తస్య సింహస్య కేసరాగ్రం ప్రతిదినం ఖండయతి । తేన సింహః సుఖేన నిద్రాం న భజతే। కదాచిత్ సింహః కోపాత్ తం మూషికం గ్రహీతుం అయతత; పరంతు స తం న అలభత । అథ సః సింహః గ్రామం గత్వా దధికర్ణం నామ బిడాలం ఆనీతవాన్ ।తస్మై మాంసాహారం దత్వా సః తం స్వస్య కందరే సంస్థాపయతిస్మ । అనన్తరం సః మూషికః బిలాత్ న నిర్గతః । తతః అసౌ సింహః సుఖేన నిద్రాం అలభత। అథ ఏకదా సః మూషికః బహిః ఆగచ్ఛత్ । తదా సః బిడాలేన ప్రాప్తః హతః చ । తతః ఆరభ్య సింహః నిజం ఆతంకం అత్యజత్ ।దధికర్ణం చ సమ్యక్ న అపుష్యత్ । తస్మాత్ దధికర్ణః దుర్బలః భూత్వా మృత్యుం అగచ్ఛత్॥

నీతిః:—భృత్యః స్వామినం ఆత్మనః నిరపేక్షం కదాపి న కుర్యాత్॥

---

(22). రాజ్ఞః తస్య పుత్రస్య చ కథా.

ఉజ్జయిన్యాం సుదర్శనో నామ రాజా సమభవత్। తస్య ఏకః దుష్టః కుమారః అవర్తత । సః తావత్ దృష్టాన్ సర్వాన్ శపన్, పండితాన్ పరిహసన్, దరిద్రాన్ బాధమా-

వశ్చ ఆసీత్ । ఏవం జనానాం కంటకం స్వస్య కుమారం దృష్ట్వా రాజా నితరాం దుఃఖితః అభవత్ । ఏవం స్థితే, కదాచిత్ సః రాజా తం కుమారం ఉపహ్వరే ఏవం ఉపాదిశత్ "అయే వత్స, త్వం ఏవం పండితాన్ అన్యానపి శపసి । ఏతాదృశేన తవ దౌష్ట్యేన మమాపి అపమానః సంభవతి। త్వయా కృతేన దూషణేన తేషాం న కిమపి హీయతే । పశ్య । భాస్కరః అంబరస్య మధ్యే వర్తతే। యది ఏకః మౌఢ్యాత్ తస్య ఉపరి గండూషేణ థుత్కరోతి తదా సూర్యస్య న కాపి హానిః అపి; తర్హి, గండూషకస్య ముఖం శీకరైః దూషితం భవేత్" ఇతి। ఏవం పిత్రా కృతం ఉపదేశం సమాలోచ్య సః కుమారః నిజం దౌష్ట్యం అత్యజత్ । తతఃపరం సః సుఖం అవర్తత॥

నీతిః:—మూర్ఖాః సామ్నైవ సమీకరణీయాః॥

---

(23). దేవస్య శకటవాహస్య చ కథా.

కశ్చన నిర్బుద్ధిః శకటవాహకః శకటం నయన్ ఆసీత్। ఏకస్మిన్ స్థలే పంకరుద్ధచక్రం తత్ శకటం ధుర్యాణాం మహతా ప్రయత్నేనాఽపి మోచయితుం సః శక్తః నాభవత్ । యదా అసౌ అక్షమః ఆసీత్ తదా స దేవం ఏవం ప్రార్థయత, "భో దేవ, అహం దీనః । నిరాశ్రయః అహం । అస్మిన్

కృచ్ఛ్రే మే సహాయః భవ” ఇతి। ఇత్థం సంప్రార్థ్య సః నిరుద్య-
మః స్థితః। దేవస్తు తస్య ప్రార్థనాం శ్రుత్వా తం చ తూష్ణీం
ఆసీనం దృష్ట్వా తం అవదత్, “భో మూఢ కిమితి భవాన్
అలసః జోషం ఆస్తే। మమ సాహాయ్యం వాంఛితం చేత్,
తర్హి ఉత్తిష్ఠ। ధుర్యాన్ చోదయ। రథాంగే స్కంధేన
ఉపస్తంభయ। ఏవం కృతే అహం తే సాహాయ్యం కుర్యాం”
ఇతి। తతః శకటవాహేన తథా కృతం। శకటం చ పంకాద్బహి-
రాగతం॥

నీతిః:—నిరుద్యమః దైవసాహాయ్యం కదాపి న లభతే॥

---

(24). మూషకస్య సింహకన్యాయాశ్చ కథా.

కేనచిత్ మూషకేణ జాలాన్ముక్తః కశ్చన సింహః
ప్రసన్నవదనః తం మూషకం అగదత్, “భో మూషక, త్వ-
యా బలవత్ ఉపకృతః అస్మి। ఈప్సితం వరయ। తే దేయ-
మితి మే నిశ్చయః”। అనేన గర్వితః స మూషకః “కోఽహం,
కా వా మే యోగ్యతా, కిం మయా యాచనీయం?” ఇతి అవి-
చార్య సింహం వ్యజ్ఞాపయత్।“యతః స్వామీ తుష్టః ‘ఈప్సి-
తం వ్రియతాం’ ఇతి వదతి, తతః అహం నిర్భీకః యాచే। మ
ద్వాంఛా చేయం యత్ స్వామినా ఆత్మనః కన్యా మే దాత-

వ్యేతి"। తద్వచనం ఆకర్ణ్య సింహః దుర్మనాః జాతః।పరం సః కిం కుర్యాత్ । పూర్వమేవ తేన ప్రతిశ్రుతం హి।అతః "దత్తా మయా తే కన్యా" ఇతి ఉదీర్య సః దుహితరం అహ్వాయత్। సా యౌవనమదమంథరగమనా సమాగతా।సమాగతాయాః తస్యాః ఆకస్మికేన పదాఘాతేన సః మూషకః పంచత్వం గతః॥

నీతిః:—యోగ్యతానుసారం ప్రార్థనా కర్తవ్యా॥

---

(25). రజకస్య తస్య గర్దభస్య చ కథా.

ఉజ్జయిన్యాం విలాసః నామ రజకః ఆసీత్ । తస్య వశే ఏకః గర్దభః అవర్తత । సః గర్దభః సదా భారం వహన్ దుర్బలః జాతః । క్రమేణ ఉత్థాతుం అపి అశక్తః అభవత్ । తదా సః రజకః తం వ్యాఘ్రస్య చర్మణా ప్రావార్య సస్య-క్షేత్రే అచారయత్ । తత్రత్యాః సర్వే అపి తం వ్యాఘ్రం మత్వా భయాత్ పలాయితాః । కస్మాచ్చిత్ కాలాత్ పరం తస్య క్షేత్రస్య పాలకః తత్ క్షేత్రం ఆగతః । అథ సః తం ప్రాణినం వీక్ష్య తస్య చేష్టాభిః తం గర్దభం శంకతేస్మ । అనన్త-రం సః గృహం గత్వా ఆత్మానం గర్దభస్య కృత్వా ప్రా-వార్య తత్ క్షేత్రం పునః ఆగతః । గర్దభస్తు తం గర్దభీం మత్వా రువన్ సన్ తస్య అంతికం అభ్యధావత్ । తతః సః

క్షేత్రస్య పాలకః తం శబ్దేన గర్దభం బుద్ధ్వా దండేన తం వ్యాపాదయతిస్మ॥

నీతిః:—స్వభావః దురతిక్రమః॥

(26). భేకానాం బాలకానాం చ కథా.

కశ్చిత్ గ్రామస్య సమీపే ఏకః తటాకః ఆసీత్। తస్మిన్ బహవః భేకాః అవసన్। ఏకదా కేచిత్ బాలకాః తస్య తటాకస్య తీరే క్రీడితుం ఆగచ్ఛన్। అథ తే తస్మిన్ తటాకే మండూకాన్ దృష్ట్వా క్రీడార్థం తేషు లోష్టాన్ ప్రాక్షిపన్। తైః లోష్టైః అనేకే భేకాః అహింస్యంత। తతః తే శోచితుం ఆరభంత, "కిం కుర్మః; క్వ గచ్ఛామః; కః అస్మాన్ ఇదానీం రక్షేత్" ఇతి। తదా కశ్చిత్ వృద్ధః మండూకః తాన్ బాలకాన్ ఆలోక్య ఏవం అకథయత్ "భోః బాలకాః వయం నిరపరాధాః కిమర్థం ఈదృశాన్ అస్మాన్ ఇత్థం లోష్టైః ప్రహారథ?" ఇతి। అథ తే ప్రత్యవదన్ "హే వృద్ధ వయం యుష్మాన్ న ప్రహరామః; కింతు లోష్టైః క్రీడామః" ఇతి। తదా సః జరఠః పునః ఏవం ప్రత్యభాషత "భోః బాలకాః,

ఇదం యుష్మాకం క్రీడా ఏవ; పరంతు అస్మాకం ప్రాణాన్ అపహరతి" ఇతి॥

నీతిః:—వినోదార్థం అపి హింసా న కర్తవ్యా॥

---

(27). రాసభశిశోః వన్యసూకరస్య చ కథా.

ఏకదా కస్యాంచిత్ అరణ్యాన్యాం రాసభశిశుః వన్య-సూకరశ్చ మిథః సమాగచ్ఛేతాం। తతః సః గర్దభశిశుః పరిహాస-బుద్ధ్యా తం అరణ్యసూకరం అవదత్ "భావ, ప్రణామః తే" ఇతి। త అపూర్వం ఉపచారం దృష్ట్వా సః సూకరః వ్యస్మయత। క్రోధవశం గతః సః "అస్య అంత్రాణి విదార్య బహిః నిష్కా-సయేయం" ఇతి అమన్యత చ। పరం వివిచ్య సః గర్దభశిశుం అగదత్ "రే గర్దభాపశద ఇతః అపసర। యథేప్సితం దేశం అవి-లంబితం గచ్ఛ। రాసభస్య రక్తేన ఆత్మదంష్ట్రాం దూషయి-తుం నోత్సహే। అన్యథా నిమేషార్ధేన త్వాం వ్యాపాదయే-యం" ఇతి॥

నీతిః:—క్షుద్రాః పండితంమన్యా భూత్వా మహతాం పరిహాసం ఆరభంతే। మహాంతః తు కోపాయ అవకాశ మదత్వా తాన్ క్షమంతే॥

---

(28). ఏకాక్షివికలస్య ఏణస్య కథా.

కశ్చిత్ ఏకాక్షివికలః హరిణః నిత్యం అబ్ధితటే చరన్నాసీత్ । స చ ఇత్థం అచింతయత్:—"చరతో మమ కాణం అక్షి జలాభిముఖం అవికలం చాక్షి స్థల మభితః దత్తం చేత్, ఘాతయితా సంనిహితః సన్ జ్ఞాయేత" ఇతి। ఏవం అరిష్టస్య నివారణోపాయం సంవిధాయ ఆత్మానం అకుతోభయం గణయతిస్మ । కశ్చిత్ మృగవధాజీవః చిరాయ తస్మిన్ మృగే బద్ధలక్ష్యోఽపి తం న ప్రాప్తవాన్ । తతః సః నావమారుహ్య సుగుప్తం జలతః అభ్యేత్య తం హరిణం గులికాప్రక్షేపేణ హతవాన్ । ప్రాణోత్క్రమణవేలాయాం సః ఏణః ఏవం వ్యలపత్ । "భో విధే అనధిగమ్యం తే విలసితం ఇతో భయమితి యతోఽహం అబాధం తస్మాన్నాహం విద్ధః। అపితు యతో నో భయమితి అబుద్ధ్య తస్యామేవ దిశా మే నిధనం జాతం" ఇతి॥

నీతిః:—నిర్భయా వయమితి న మంతవ్యం। సభయా ఇతి మత్వా నిర్భయత్వసంపాదనే నాత్యర్థం యతితవ్యం। నిర్భయత్వం నాస్మాస్వధీనం॥

---

(29). నిపుణమతేః గర్దభస్య కథా.

కస్మింశ్చిత్ స్థవిరే స్వగాసభం చారయతి సతి, తస్య పరిపంథిత మభియాతః । అతః సః గర్దభం త్వరయతిస్మ । తస్మిన్ కాలే స చకితవాన్ తం వృద్ధం పృచ్ఛతిస్మ “స్వామిన్, సః తే అరాతిః మమ పృష్ఠే భారం నిక్షిపేత్ న వా?” ఇతి।తదా తేన ప్రవయసా ప్రత్యుక్తం:—“సః భారం త్వయా వాహయిష్యత్యేవ । నాత్ర విసంవాదః” ఇతి । తతః ఖరః పునః తం జరఠం పృచ్ఛతిస్మ:—“ప్రభో, త్వం మయా భారవాహనం కరిష్యసి వా న వా?” ఇతి । వృద్ధేన పునః అభిహితం “అహం కరిష్యామ్యేవ; భారోద్వహనం తవ కర్మ ఖలు” ఇతి। శాలేయః పునః గదతిస్మ “యద్యేవం తర్హి అహం అంగులమాత్రమపి న ప్రచలేయం । యది అహం భారోద్వహనక్రియాయాః న ముచ్యే తర్హి కోఽపి మే స్వామీ భవతు।కిం మే హర్షపదం కిం వా శోకస్థానం” ఇతి॥

నీతిః—అప్రాప్యలాభాః రంకాః ప్రాయేణ రాజపరివర్తనాభ్యుపాయేషు “రామో వా రాజా భవతు రాక్షసో వా” ఇతి మందాదరాః భవంతి॥

---

(30). కాకస్య జంబుకస్య చ కథా.

కశ్చన కాకః ఏకం మాంసస్య ఖండం చంచ్వా గృహీత్వా ఏకస్య వృక్షస్య శాఖాయాం ఉపావిశత్ । అత్రాంతరే ఏకః సృగాలః తస్య వృక్షస్య మూలం ఆగచ్ఛత్ । అథ సః జంబుకః తం ఖండం కాకస్య చంచౌ అపశ్యత్ । యదా అసౌ తం దృష్టవాన్ తదా అసౌ తం హర్తుం ఐచ్ఛత్ । తతః అసౌ తం వాయసం ఇత్థం స్తోతుం ఆరభత "హే కాక, తవ రూపం అతిసుందరం వర్తతే । తవ స్వరః అపి మధురః ఏవ భవేత్ । తస్మాత్ తవ గానం శ్రోతుం ఇచ్ఛామి" ఇతి । తాం స్తుతిం ఆకర్ణ్య కాకః అపి సగర్వం రటితుం ఆరభతేస్మ । తదా సః మాంసస్య ఖండః భూమౌ న్యపతత్ । సృగాలః తం గృహీత్వా పలాయత । కాకః తు నితరాం ఖిన్నః అభవత్ ॥

నీతిః—పురుషః స్తుత్యా వంచ్యతే॥

---

(31). వ్యాఘ్రస్య ఇతరేషాం మృగాణాం చ కథా.

ఏకస్మిన్ అరణ్యే కశ్చన వ్యాఘ్రః అవర్తత। సః తత్రత్యాన్ అన్యాన్ మృగాన్ బాధమానః ఆసీత్ । ఏవం మహాన్ కాలః గతః । కదాచిత్ సః వ్యాఘ్రః ఏకం వృషభం ఉద్దిశ్య

ఉదపతత్ । తదా సః శార్దూలః లక్ష్యాత్ స్ఖలిత్వా పురతః స్థితే అగాధే గర్తే న్యపతత్। ఏవం పతితం తం దృష్ట్వా సర్వే అపి తే మృగాః సంక్షుభ్యాయ ఇత్థం ఆలోచయన్, "యది వయం ఏనం ఇదానీం న సంహరామః తర్హి ఏషః పాపః అస్మాన్ సర్వదా పీడయేదేవ। తస్మాత్ అస్మిన్ కాలే ఏవ అయం మారణీయః" ఇతి। ఏవం సమాలోచ్య సర్వే అపి తే మృగాః ఏకైకం పాషాణం ఉద్ధృత్య తస్య వ్యాఘ్రస్య ఉపరి అపాతయన్ । తైః పాషాణైః సః గర్తః అపూర్యత ; తేన సః వ్యాఘ్రః అపి అమ్రియత॥

నీతిః:—బహుభిః విరోధః న కర్తవ్యః॥

---

(32). కాకస్య హంసస్య చ కథా.

నర్మదాయాః తీరే కశ్చిత్ వటవృక్షః ఆసీత్ । తత్ర ఏకః కాకః న్యవసత్ । కదాచిత్ సః గగనే చరంతం హంసం ఆలోక్య "క్వ గచ్ఛసి?" ఇతి అపృచ్ఛత్ । "అహం మానసం నామ సరః ప్రస్థితః అస్మి" ఇతి సః హంసః అవదత్ । "అహమపి త్వయా సహ ఆగమిష్యామి । మామపి తం దేశం నయ" ఇతి కాకః ప్రార్థయతేస్మ । హంసః స్మిత్వా "క్వ మానసం? క్వ సముద్రస్యాపరి ఆగమనం? క్వ వా భవాన్"

ఇతి ప్రత్యభాషత । వాయసః తు అహంకారేణ దూషితః సన్ ఏవం అవదత్ "అయే హంస మాం అవరం సంభావ్య కిం ఏవం గర్వాయసే? । పశ్య మమ వేగం।" ఇత్థం ఉక్త్వా తస్య హంసస్య పురతః చలితుం చ ఆరభత। తౌ ఉభౌ అపి కించిత్ దూరం అగచ్ఛతాం । తావత్ ధ్వాంక్షః శక్త్యా విహీనః సముద్రే పతితుం ఉన్ముఖ ఇవ ఆసీత్ । తత్ ఆలోక్య హంసః కృపయా తం నిజయోః పక్షయోః ఆదాయ కూలం అనయత్ ॥

నీతిః:—మహద్భిః సహ వివదమానః అల్పః అపమాన-ముపగచ్ఛతి॥

(33). మృషాభాషిణః బాలకస్య కథా.

ఏకస్మిన్ అగ్రహారే ఏకః బ్రాహ్మణః ఆసీత్ । తస్య ఏకః కుమారః అభవత్ । కదాచిత్ సః విప్రః తేన కుమారేణ సహ కాశీం గంతుం ప్రాతిష్ఠత । మార్గస్య మధ్యే సః బాలః ఏవం అక్రందత్ "తాత వ్యాఘ్రః ఆగచ్ఛతి; వ్యాఘ్రః ఆగచ్ఛ-తి" ఇతి । తత్ ఆకర్ణ్య సః ద్విజః పరావృత్య అపశ్యత్ । తత్ర వ్యాఘ్రః నైవ ఆసీత్ । తతః సః విప్రః పురస్తాత్ కించిత్ దూరం గతవాన్ । తదానీం వ్యాఘ్రః సాక్షాత్ ఆగతః । అథ సః పుత్రః భయేన వేపమానః సన్ "తాత, వ్యాఘ్రః వ్యాఘ్రః"

ఇతి పునఃపునః ఆక్రోశత్। తత్ శ్రుత్వా జనకః తు "అయం పురేవ అసత్యంభాషతే" ఇతి అపరావర్తమానః ఏవ అగచ్ఛత్। తతః వ్యాఘ్రః పృష్ఠతః గచ్ఛంతం బాలం అపహృత్య అభక్ష-యత్॥

నీతిః:—అసత్యవాదీ కేనాఽపి న విశ్వస్యతే॥

---

(34). బ్రాహ్మణస్య వ్యాఘ్రస్య చ కథా.

ధారాపురే కశ్చిత్ బ్రాహ్మణః అవర్తత। కదాచిత్ సః పుష్పాణి ఫలాని చ అపచేతుం అరణ్యం అగచ్ఛత్। తత్ర ఏకః శార్దూలః తం అనుధావ్య కంఠే గృహీతవాన్। తదా సః విప్రః తం నమస్కృత్య ఏవం ప్రార్థయత:—"అయే పుం-డరీక దినానాం త్రయం యావత్ మాం కృపయా ముంచ। అహం గృహం గత్వా మమ పత్నీం పుత్రాన్ బంధూంశ్చ దృష్ట్వా, తాన్ ఆభాష్య చతుర్థే దివసే అత్ర ఆగచ్ఛామి। తతః తవ గ్రాసః భవామి" ఇతి। తదా సః పుండరీకోఽపి "తథైవాస్తు" ఇతి అన్వమన్యత। తతః సః ద్విజః స్వస్య గృహం ఆగత్య సకలం అపి కార్యం నిర్వర్త్య పునః అపి వ్యాఘ్రస్య సమీపం ఆగచ్ఛత్। ద్వీపీ తు తం దృష్ట్వా నితరాం సమ తుష్యత్। అథ త మేవం అవదత్ "అయే ఈదృశం సత్య-

పంథం పురుషం శతౄ అపి న అపశ్యం" ఇతి । ఇత్థం సః తం బహుధా ప్రశస్య "సుఖేన గచ్ఛ" ఇతి తం వ్యసృజత్॥

నీతిః:—శత్రోఽపి సత్యవాదినం బహుమన్యంతే॥

---

(35). పండితస్య తస్య పుత్రయోశ్చ కథా.

కాశ్యాం శంకరః ఇతి ధనికః పండితః సమవర్తత । తస్య గోపాలః గోవిందశ్చ ఇతి పుత్రౌ ఆస్తాం । తయోః గోపాలః అగ్రజః । గోవిందస్తు అనుజః । సః పండితః గోపాలం కామపి విద్యాం వా కలాం వా న పాఠయత్ । తస్మాత్ సః మూఢః అవర్తత । గోవిందస్తు విద్యాః కలాశ్చ అభ్యస్య తాసు నిపుణః అభవత్ । ఏవం స్థితే, తస్య పండితస్య మరణకాలః సన్నిహితః । తదానీం సః పండితః మూఢాయ గోపాలాయ సకలమపి స్వీయం ధనం అయచ్ఛత్ । గోవిందాయ తు న కిమపి దత్తవాన్ । అథ పితరి స్వర్గతే, సః గోపాలః కతిపయైరేవ దివసైః సకలమపి పిత్ర్యం ధనం వ్యయయిత్వా దరిద్రః సమభవత్ । గోవిందస్తు ఆత్మనః పాండిత్యేన అమితం ద్రవ్యం సంపాద్య సుఖేన కాలం అనయత్॥

నీతిః:—విద్యావాన్ వా కలావాన్ వా సుఖీభవతి । విద్యయా వా కలయా వా విహీనః న సుఖమేధతే॥

---

(36). భుజంగమస్య గ్రామ్యపురుషస్య చ కథా.

ఏకః గ్రామ్యః పురుషః హేమంతే నిష్ఠురే కర్మ కుర్వాణః అవర్తత । తతః ప్రాచీరస్య అభ్యాశే హిమోద్వేజితం వికలాంగం ముహూర్తేన ముహూర్తార్ధేన వా మరిష్యంతం ఏకం భుజంగమం అపశ్యత్ । తమీక్షిత్వా సః పురుషః దయార్ద్రచేతాః భూత్వా తం గృహమనయత్ । నీత్వా చ సః తం భుజంగం అధిశ్రయణీసవిధే వ్యక్షిపత్ । తత్ర వర్తమానః సః ఉరగోఽపి తాపయోగేన లబ్ధసంజ్ఞః సంజాతః। అథ సః పాపః తస్య గ్రామ్యపురుషస్య పుత్రదారానుద్దిశ్య సఫూత్కారమధావత్ । తతః మహాన్ కోలాహలః సమభవత్। కలకలే ప్రవృత్తే సతి సః పురుషః కుఠారహస్తః తూర్ణం ఏత్య ఏకేనైవ ప్రహారేణ తం చక్షుఃశ్రవసం ద్విధా కృతవాన్ । ప్రహరన్నయమిదమవదత్, "రే పాపాశయ నిధనోన్ముఖే త్వయి యః తుభ్యమసూన్ అయచ్ఛత్ తస్మై కిమయం ప్రత్యుపకారః? తవ మరణం యుక్తమేవ । అపిచ మరణాదప్యధికం దండం త్వమర్హసి" ఇతి॥

నీతిః:—యః హితకర్తారం తథా అన్నదాతారం చ అపకర్తుం యతతే స కృతఘ్నః పాపః । తస్య ముఖావలోకనమపి న శ్రేయః॥

---

(37). కూర్మస్య గరుడస్య చ కథా.

కశ్చిత్ కూర్మః భూమౌ గతాగతైః నిర్వేదం ఆపన్నః। ఆకాశచారీ భూత్వా ఇతః తతః స్థితానాం సృష్టిచమత్కారాణాం రామణీయకం పశ్యేయ మితి ఇచ్ఛా తస్య మనసి ఉత్పన్నా। స సర్వాన్ పక్షిణః అభాషత, "యో మాం వియత్పథా నీత్వా సృష్టిసౌందర్యం దర్శయేత్ తస్మై అహం భూగర్భాంతర్గతాః మమ జ్ఞాతాః రత్నఖనీః దర్శయామి" ఇతి। ఏతత్ శ్రుత్వా గరుడః తం కచ్ఛపం గగనం నీత్వా భూగోలవర్తినః నిఖిలాన్ చమత్కారాన్ అదర్శయత్। తతః తార్క్ష్యః కమఠ మభణత్, "భోః కుత్ర ఇదానీం తే రత్నాకరాః? తాన్ దర్శయ తూర్ణం" ఇతి। తదా కూర్మః భ్రాంతచిత్తవత్ వ్యవహర్తుం ప్రావర్తత। తత్ ఉద్వీక్ష్య ఖగేశ్వరః అక్రుధ్యత్। తస్య మర్మసు నఖాన్ వ్యాపార్య తం చ హతవాన్॥

నీతిః—యది ప్రతిజ్ఞా నోత్తీర్యతే తర్హి హానిః జాయతే॥

---

(38). వృకస్య బకస్య చ కథా.

కోఽపి వృకః కంచన మేషం వ్యాపాద్య అభక్షయత్। తస్య అస్థ్నా మేకం తస్య గళే తిర్యక్ పతితం। తస్మాత్ గళరంధ్రః రుద్ధః ఆసీత్। తతః ఆర్తః సః ఉచ్చైః రటన్ వనే

భగ్నమతిస్మ। యద్యత్ సత్త్వం మార్గే దృష్టం తత్తత్ అతికరుణయా వాచా సః ఏవం అభణత్, "హే సౌమ్య యది కృపయా గలగత మిదమస్థి నిష్కాసయసి, తర్హి అనల్పం పారితోషికం దాస్యామి" ఇతి। తదా ఏకః బకః పారితోషికలోభేన పురః గత్వా అథయాశపథం కారయిత్వా తన్ముఖే స్వాం లంబాం గ్రీవాం నివేశ్య తదస్థి నిరకాసయత్। తతః బకేన పారితోషికే యాచితే వృకః విస్ఫారితచక్షుః తం ప్రాహ, "రే అధమ, త్వత్సదృశః మూర్ఖః అదృష్టపూర్వః; మమ గలగతాం తవ గ్రీవాం అచర్విత్వా మయా త్వం జీవన్నేవ ముక్తః; ఏతావతా ప్యసంతుష్టః పారితోషికం యాచసే। ఇద మాశ్చర్య మేవ" ఇతి॥

నీతిః.—ఉపకారిష్వపి అపకారకరణం దుష్టానాం స్వభావ ఏవ॥

---

(39). మండూకస్య సృగాలస్య చ కథా.

కశ్చిత్ వాచాలః నామ మండూకః ఏకదా సరసః నిష్క్రమ్య ఉన్నతం స్థలం అధ్యతిష్ఠత్। తత్రస్థః సః తారస్వరేణ సర్వాన్ వనపశూన్ ఆకార్య వదతిస్మ:—"భోః పశవః ఆకర్ణయత। అహం కుశలః వైద్యః అస్మి। రోగ-

మాతస్య అపోహనే ప్రభవామి" ఇతి। ఏతావత్ ఉక్త్వా ఆత్మనః నైపుణ్యం ప్రకటయితుం వైద్యశాస్త్రేభ్యః వచనాని ఉదగిరత్ । వన్యపశవః తేషాం అభిధేయం నాబోధన్। పరం అయం కోఽపి మహాన్ చికిత్సకః ఇతి తేషాం ప్రతిభాతం। అతః యద్యత్ సః గదతిస్మ తత్తత్ తేషాం సమ్మతం అభవత్। తత్ర కోఽపి జంబుకః ఏతత్ ఉద్ధతం వచనం న సహతేస్మ। అథ సః మండూకం భర్త్సయన్ వదతిస్మ। "రే పామర, తే ముఖం సంకుచితం। తవ వపుః కిలాసవృతం నిస్తేజస్కం చ। స త్వం ,అన్యేషాం రోగాన్ దూరీకరోమి' ఇతి వక్తుం కిం న లజ్జసే" ఇతి॥

నీతిః :—యః ఆత్మనః దోషాన్ దూరీకర్తుం న శక్తః సః అన్యస్య దోషాన్ పరిహర్తుం న యతేత॥

---

(40). దరిద్రస్య బ్రాహ్మణస్య కథా.

మగధదేశే కశ్చిత్ దరిద్రః బ్రాహ్మణః ఆసీత్। కస్మింశ్చిత్ పుణ్యే దినే సః తైలభాండస్య దానం గృహీత్వా స్వం గ్రామం న్యవర్తత। సః మార్గస్య మధ్యే శ్రమస్య పరిహారాయ శీతలే వృక్షస్య మూలే న్యషీదత। అథ సః తత్ర శయానః ఏవం ఆలోచయితుం ఆరభత:—"అహం ఇదానీం

ఏతావత్ తైలం సముపార్జం; ఏతత్ విక్రీతం చేత్ త్రీణి రూప్యాణి లభేయ; ఏభిః రూప్యైః ఏకాం అజాం క్రీష్యామి; తస్యాః శిశవః, తేషాం శిశవః, తేషాం శిశవశ్చ జాయేరన్; తతః తేషాం సముదాయం విక్రీయ లబ్ధైః ధనైః మహిషీః గాశ్చ క్రీష్యామి; తేషాం ద్వారా బహు ధనం సంపాద్య రమ్యం హర్మ్యం విరచయిష్యామి; తతః కామపి సుందరీం కన్యాం పరిణేష్యామి; తతః చంద్రికాయాం మణిమయే మంచే తయా సహ వివిధాని సుఖాన్యనుభవేయం; ఏవం మమ జన్మ సఫలీకరిష్యామి। సా మే భార్యా మమ ఆజ్ఞాం ఉల్లంఘయిష్యతి చేత్, తామేవం పాదేన తాడయిష్యామి" ఇతి। ఇత్యాలోచయన్నేవ స్వస్య పాదస్య సమీపే విద్యమానం తైలభాండం పాదేన అతాడయత్ । తత్ భాండం భగ్నం ఆసీత్ । సర్వం తైలమపి నష్టం అభవత్॥

నీతిః:—వృథామనోరథాః ప్రయోజనాయ న భవంతి॥

---

(41). చటకాయాః శశకస్య చ కథా.

కోఽపి గరుడః ఏకం శశం కృకాటికాగ్రహణేన రుద్ధవాన్ । తదా తదభ్యాశవర్తిని కస్మింశ్చిత్ శాఖిని సమాసీనా కాచిత్ చటకా తం శశం అభణత్.- "రే, త్వమతీవ విచార-

మూఢః । ధిక్ తే జీవితం । రే, త్వం నిష్క్రియః సన్ కిమాత్మానం వ్యర్థం ఘాతయసి? ఉత్తిష్ఠ; ధావ చ। యది యతసే, తర్హి చపలజాతిః త్వం అరేః హస్తాత్ ముచ్యేథాః ఇతి మే మతిః" ఇతి । ఇత్థం సనికారం తస్యాం వదంత్యామేవ కశ్చిత్ శశాదనః అవపత్య తాం నఖైః ఉదనయత్ । తస్మిన్ క్షణే సా అతిమాత్రం ప్రలపతిస్మ । పరం తస్మిన్ అదత్తావధానః శ్యేనః తాం గృహీత్వా అచలత్ । తత్ దృష్ట్వా శశః మృతి-కాలే సమాహితచిత్తః తాం అవదత్:— "అయే ఆత్మానం సుస్థాం మన్యమానా భవతీ మాం అధ్యక్షిపత్।సా త్వం తేనైవ భయహేతునా ఆక్రాంతా । పశ్యాని కథమేతర్హి వర్తసే" ఇతి॥

నీతిః:—యే పరోపదేశే పండితాః యే చ ఆత్మనః సమాపతితే వ్యసనే బుద్ధిభ్రంశం అధిగచ్ఛంతి, తే లోకే ఉపహాస్యంతే॥

---

(42). దర్దుర్యాః వృషభస్య చ కథా.

కశ్చిత్ వృషభః జాతు శాద్వలే అచరత్ । తత్ర కూర్దమానానాం అల్పకాయానాం దర్దురశిశూనాం మధ్యే ఏకః తస్య వృషస్య పాదభారేణ ఆక్రాంతః అమ్రియత । అపరే

శిశవః గృహం నాగత్య తస్య వృషస్య చేష్టితం మాత్రే న్యవేదయన్| అథ తే మాతరం అగదన్ చ:- "మాతః అద్య యావత్ ఈదృశం మహాకాయం సత్త్వం వయం న దృష్టవంతః" ఇతి | తత్ శ్రుత్వా సా దర్దురీ ఉదర మీషదాధ్మాయ తాన్ శిశూన్ అపృచ్ఛత్:-"కిం ఏతావాన్ సః సత్త్వః ఆసీత్?" ఇతి | అథ తైః ఉక్తం:- "ఏతస్మాత్ అపి సః మహత్తరః అభవత్" ఇతి | తత్ ఆకర్ణ్య పునరపి ఆధ్మాతుం ప్రవృత్తా సా భేకీ "కిమేతావాన్ సః?" ఇతి అపృచ్ఛత్| తే అవదన్:- "మాతః,ఉదరస్ఫుటనం యావత్ ఆధ్మాతాఽపి త్వం తేన సమత్వం నాప్స్యసి" ఇతి | తతః అఖర్వేణ గర్వేణ ఆధ్మాతాసతీ సా తపస్వినీ భేకీ ఉదరం స్ఫుటిత్వా పంచత్వం అగచ్ఛత్||

నీతిః:—నిర్ధనేన స్వసామర్థ్యం సమ్యక్ పరిచ్ఛిద్య వ్యయః కార్యః; శ్రీమతా సార్ధం స్పర్ధాం కర్తుం ఉద్యతః చేత్ సః దర్దురీవ నశ్యేత్ ||

---

(43). అసూయావతోః బ్రాహ్మణయోః కథా.

నిషధదేశే కశ్చన దరిద్రః బ్రాహ్మణః ఆసీత్ | స పరస్య ఉత్కర్షం న సహతేస్మ | కదాచిత్ స్వస్య దారిద్ర్యస్య నివృత్తయే కస్యచిత్ సరసః తీరే సః తపః చరతిస్మ|

తత్ దృష్ట్వా సేర్ష్యః తస్య ప్రాతివేశికః విప్రః అపి తత్రైవ నద స్తీరే తపః అతప్యత | కస్యచిత్ కాలస్యఅనన్తరం శంకరః సన్నిధాయ "కిం తే అభీప్సితం?" ఇతి ప్రథమం అపృచ్ఛత్ | తదా సః ఏవం ప్రార్థయత:—"భగవన్ మమ ప్రాతివేశికః యత్ వరయిష్యతి తస్య ద్విగుణం మే ప్రయచ్ఛ" ఇతి | తదాకర్ణ్య భగవాన్ ద్వితీయం గత్వా, "భోః తపస్విన్ యత్త్వం వరయిష్యసే తస్య ద్విగుణం తవ ప్రాతివేశికః ప్రార్థయతే; తస్మాత్ కిం త్వ మపేక్షసే" ఇతి తం పృచ్ఛతిస్మ | తత్ శ్రుత్వా ద్వితీయః ఈర్ష్యావశాత్ స్వస్య హాని మపి అవిగణయ్య ఇత్థ మవదత్:-"స్వామిన్ మదీయం ఏకం నేత్రం అంధం భవతు" ఇతి | శంకరోఽపి "తథాస్తు" ఇతి వ్యాహృత్య అంతర్ధాన మగచ్ఛత్ | అథ ద్వితీయస్య ఏకం నయనం అహీయత | ప్రథమస్య తు ద్వే అపి చక్షుషీ అహీయేతాం | ఏవం అసూయయా ఉభౌ అపి హానిం సముపాదయతాం||

నీతిః :—ఈర్ష్యాలవః నిజామపి హానిం న గణయంతి||

---

(44). సింహస్య మూషికస్య చ కథా.

గ్రీష్మసమయే కశ్చిత్ సింహః వనే పరిచ్ఛాయశీతలే చూతతలే సుఖం సుప్తః| తత్ర బహవః మూషికాః తం అర్దయంతిస్మ | తైః ఉపద్రుతః సః ప్రబుధ్య యావత్ ఇతస్తతో

వ్యలోకయత్ తావ దేకం మూషక మపశ్యత్ । అథ సః తం కరే ధృత్వా యావత్ దారయితు మిచ్ఛతి తావత్ సః మూషకః దైన్యపరీతః సప్రశ్రయం తం సింహం అగదత్ :— "భోః స్వామిన్ విక్రాంతః త్వం మృగరాజః । అహం తు భవతః పురతః అతీవ రంకః। కిం మే అసృజా ఆత్మనః కరం దూషయసి? తత్ స్వామీ మమ ప్రాణదానమేవ కర్తుం అర్హతి" ఇతి। ఏతాని అన్యాని చ కరుణవచనాని శ్రుత్వా సింహః దయాతేస్మ, తం చాముంచత్ । కాలేన స ఏవ సింహః వనే అటన్ తస్యైవ చూతవృక్షస్య నికటే మృగయుపరిసారితే జాలే న్యపతత్ । తదా అఖిలసారవ్యయేనాపి ఆత్మానం మోచయితుం సః అశక్తః అభవత్ ।తతః నిరాశః భూత్వా ఉదగర్జత్ । తస్య గర్జనాయాం శ్రవణపథ మాగతాయాం సత్యాం పూర్వోపకృతః మూషకః ద్రుతతర మాగత్య అగదత్ :- "రాజన్ న భేతవ్యం అయమస్మి కింకరః। స్వస్థః భవ" ఇతి। ఏవ ముక్త్వా సః స్వదంతైః జాలగ్రంథీన్ ఆశు ఛిత్వా సింహం అమోచయత్ ॥

నీతిః:—ప్రభూణా మల్పైరపి ప్రయోజన మస్త్యేవ॥

(45). వనబిడాలస్య సృగాలస్య చ కథా.

కశ్చిత్ అరణ్యమార్జారః జంబుకశ్చ వనే పరిశ్రాన్తౌ శీతలే శిలాతలే ఉపవిశ్య గోష్ఠీసుఖ మన్వభవతాం। తదా సృగాలః అలపత్:- "భో మార్జార అతిస్థా నస్మాక మహత్ వ్యసనం ఉపతిష్ఠేత్ యది, తర్హి అహం ఆత్మానం సహస్రప్రకారైః రక్షేయం। పరంతు తవార్థే అహమతీవ క్లిశ్యే" ఇతి। ఓతుః తదా వదతిస్మ:- "సఖే ఏకాం యుక్తిం అహం దృఢం బోధామి। సా నిష్ఫలా చేత్ దుర్గతిం గచ్ఛేయం" ఇతి। జంబుకః అభణత్:- "ఏవంచేత్ మందభాగ్యస్య తవ కృతే మమ చింతా బలవతీ ఏవ। ఏకాం ద్వే వా యుక్తీ త్వాం శిక్షయామి। పరంతు నాయం కాలః ఉపదేశస్య। స్వార్థ ఏవ ఇదానీం అనుష్ఠాతవ్యః। బాఢం। నమోనమస్తే। సాధయామి తావదహం" ఇతి। ఏతావదుక్త్వా సః పరిచలితః। అస్మిన్నేవ అంతరే భషకైః అనుసృతాః వ్యాధాః తస్య అనుపదమేవ ప్రాప్తాః। తదా వృక్షారోహణరూపా ఏకైవ యా యుక్తిః బిడాలస్య జ్ఞాతా తా మాశ్రిత్య ఆత్మా తేన రక్షితః। జంబుకస్య తు సహస్రాణాం యుక్తీనాం ఏకాపి ఉపయుక్తా నాసీత్। తస్మిన్ సృగాలే చత్వారి పంచ వా పదాని సదుఃఖం యాతే సతి, అనుధావంతః శ్వానాః తం పరాజయంతేస్మ॥

నీతిః:—"అస్యతః అధికం మే ప్రజ్ఞాబలమస్తీ" తి యః వికత్థతే సః ప్రాయః స్వయం మూర్ఖః భవతి॥

(46). అశ్వస్య సారంగస్య చ కథా.

కశ్చిత్ అశ్వః ఏకః సారంగశ్చ ఏకస్మిన్ కేదారే చరతః। ఏవం స్థితే, కదాచిత్ తౌ కలహపరౌ ఆస్తాం; సః సారంగః శృంగబలేన తం తురగం మూలాత్ బహిః నిరవాసయత్। తతః సారంగం వినేతుమనాః స తురంగమః కంచిత్ మనుష్యం ఆసాద్య తత్ సాహాయ్యం అయాచత। సః మనుజః తస్య పృష్ఠే పర్యాణ మారోప్య ముఖే ఖలీనం దత్వా తమారోహత్। గతిపరీక్షావిధౌ స తం కశయా వ్యతాడయత్। ఘోటకేన సర్వ మేతత్ సోఢం। తస్య సాహాయ్యేన సః కురంగం అజయత్ చ। పశ్చాత్ సః తం మనుజం అభాషత:- "భో మనుజ బలవత్ ఉపకృతః అస్మి। సిద్ధం మే సమీహితం। పర్యాణఖలీనే అపనీయ మాం గమనాయ అనుజ్ఞాతు మర్హసి" ఇతి। ఏతత్ నిశమ్య మనుజః తం ప్రత్యభణత్:- "భోః తురగ తవ ఏతావాన్ ఉపయోగః ఇతి న మే జ్ఞాతం। ఇదానీం మరణత ఏవ తే బంధనాత్ ముక్తిః" ఇతి॥

నీతిః:—ఏకం వినేతుం అన్యం కశ్చిత్ శరణం గచ్ఛతి చేత్ తదా సః దృఢం వివిచ్య తత్ కుర్యాత్॥

(47). నిపుణస్య ప్రాడ్వివాకస్య కథా.

మధురాయాం కశ్చిత్ విప్రః ఆసీత్ । తస్య ద్వే భార్యే అవర్తేతాం । తయోః ఆద్యా కంచన సుతం ప్రసూతవతీ । తస్య సూనోః సప్తమః మాసః సంపూర్ణః । తదా సః విప్రః తం బాలం ఆదాయ పత్నీభ్యాం సహ కాశీం ప్రతి ప్రస్థితః । దైవదుర్విపాకాత్ సః ద్విజః మార్గమధ్యే పంచత్వం గతః । తతః తే భార్యే బాలేన సాకం ఏకం అగ్రహారం ప్రవిశ్య తత్ర తం కుమారం సమానీయ ప్రీత్యా పోషయంత్యౌ ఆస్తాం। కదాచిత్ దౌర్భాగ్యవశాత్ తయోః తం అర్భకం అధికృత్య పరస్పరం వివాదః సమజాయత । తదా ద్వితీయా భార్యా, "అయం బాలః మయా ప్రసూతః" ఇతి ఉక్త్వా తేన బాలేన సమం గంతుం ప్రారభత। తద్ దృష్ట్వా ప్రథమా తు "మదీయం సూనుం మా స్పృశ" ఇతి తాం న్యవారయత్ । ఏవం వివదమానే తే ప్రాడ్వివాకస్య సన్నిధిం ఆగచ్ఛతాం । ప్రాడ్వివాకోఽపి తయోః కలహం ఆకర్ణ్య "తం బాలం ద్వేధా విదార్య అమూభ్యాం ద్వాభ్యాం ప్రయచ్ఛ" ఇతి నిజం సేవకం సమాజ్ఞాపయత్ । తదా జ్యాయసీ భార్యా తం ప్రాడ్వివాకం సవినయం ఏవం విజ్ఞాపయతిస్మ:- "స్వామిన్, ఏషః తస్యా ఏవ కుమారః । మా తం విదారితం కురు । తస్యై తం దాపయ" ఇతి । తాం కరుణాం విజ్ఞాపనాం శ్రుత్వా ప్రాడ్వి-

వాకోఽపి "అహాహా ఇయమేవ ఏతస్య బాలస్య జననీ; తత ఏవ ఏషా దీనం ప్రలపతి" ఇతి నిశ్చిత్య తం బాలం తస్యై అదాపయత్ ॥

నీతిః :—మాతా సర్వథా వాత్సల్యం దర్శయతి॥

---

(48). వృద్ధస్య కుక్కురస్య కథా.

కశ్చిత్ కుక్కురః తారుణ్యే మృగయాయాం సేవాదక్షః భూత్వా స్వామినం బహు అతోషయత్। తదా స్వామీ అపి తం సాదరం చుంబతిస్మ। తం సంవాహయతిస్మ। స్వాదుఖాద్యం చ యచ్ఛతిస్మ। గతాసు కాసుచిత్ సమాసు, స జీర్ణః తం యథాపూర్వం సేవితుం శక్తః నాసీత్। ఏవం స్థితేఽపి ఏకదా స్వామినం మృగయాదరేణ అనుసరన్ తత్కాలాగతానాం మృగదంశకానాం అగ్రేసరః భూత్వా మృగమేకం పదే అధర్షత్। పరం దంతానాం విరలత్వాత్ స్ఖలితశిష్టానాం దంతానాం చలత్వాచ్చ తం మృగం దృఢం గ్రహీతుం న శక్తః। అత్రాంతరే మృగః స్వమోచనాయ యతిత్వా పలాయత। తద్ దృష్ట్వా తస్య స్వామీ క్రుధా రక్తాపాంగః లగుడముద్యమ్య తం ప్రహర్తుం అభ్యసరత్। తం రమేయః అభాషత:- "రే అధమ క్షణం తావత్ ఉద్యతం లగుడం ప్రతిసంహార। అహం తవ చిరంతనః భృత్య ఇతి బుధ్యస్వ।

మృగః గతశ్చేత్ నాయం మమ దోషః । మయా నోపేక్షితం; తస్యగ్రహణే యథాశక్తి యతితం । పరం యత్ర మే నాస్తి ఉపాయః తత్ర కిమహం కుర్యాం? । ఇదానీం వృద్ధః అహం పూర్వవత్ సేవితుం అసమర్థః। యది ఏషః తే క్రోధహేతుః తర్హి పూర్వసేవాః స్మృత్వా తం కోపం అపనయ" ఇతి॥

నీతిః:—స్వామినః ప్రాయః ఏవం కృతఘ్నాః దృశ్యంతే।

---

(49). కదర్యస్య కథా.

కశ్చిత్ మితంపచః బహు ధనం సంచిత్య శ్వభ్రే న్యఖనత్ । సః తముద్దేశం ఏకవారం వా ద్వివారం వా దినే అశ్రాంతం గత్వా నిఖాతద్రవ్యాం తాం గర్తాం దృష్ట్వా హ్లాదతే స్మ । తత్ తస్య కృత్యం తస్య దాసేరః విలోక్య శంకతే స్మ:—"అయం మమ స్వామీ ఇమం దేశం ఆగత్య అవిరతం పశ్యతి; తస్మాత్ కోఽపి విశేషః అత్ర విద్యతే" ఇతి। అథ సః క్షణదాయాం తత్ర గత్వా ఖనిత్వా అపశ్యత్ । తదానీం నిధి మధిగమ్య తం గృహీత్వా అపాక్రామత్। ఉత్తరేద్యుః సః కింపంచానః, నిత్యక్రమేణాగత్య యదా పశ్యతి తదా నిధిః తత్ర న దృష్టః। ఏవం నిధినాశే ప్రాప్తే స రజోరూపి.తమూర్ధజః సోరస్తాడనం 'కష్టం హా హంత' ఇతి ముక్తకంఠం ఆక్రందత్। గృహాత్ న న్యవర్తత।అంతే తస్య ప్రాప్తి-

వేశ్యః, తముపేత్య శోకహేతుం అపృచ్ఛత్ । క్షుద్రః తస్మై ప్రవృత్తిం ఆఖ్యాతవాన్ । తత్ శ్రుత్వా ప్రాతివేశికః తం వ్యాహరత్ :- "భద్ర న కిమపి తే నష్టం ఇతి అవగచ్ఛామి । మమ ద్రవ్యనాశః సముత్పన్న ఇతి చిత్తే మా కురు । యథాపూర్వం చైనం అవటం అనిశం ప్రేక్షస్వ । ఏవం అనుష్ఠితే సిద్ధం తే సమీహితం" ఇతి॥

నీతిః :—యే కృపణాః తే సత్యపి ధనే దరిద్రా ఏవ । యతః తైః తత్ నోపభుజ్యతే॥

---

(50). పికస్య శ్యేనస్య చ కథా.

కశ్చిత్ కోకిలః కదాచిత్ ఉత్సేధవంతం చూతవృక్ష అధిష్ఠాయ సుస్వరం కూజతిస్మ । తస్య కూజనేన సా అటవీ నిబద్ధప్రతిశబ్దా ఆసీత్ । తదా బుభుక్షాపీడితః కశ్చన శ్యేనః నాతిదూరే పరిభ్రమన్నాసీత్ । సః తస్య పరభృతస్య మధురం స్వనేన కృష్టః సత్వరమాగత్య సరభసం తమాక్రమ్య ఖరనఖరైః తమకృషత్ ! యావచ్చ సః తం జిఘత్సతి తావత్ సః పికః తం శ్యేనం కరుణం అవదత్ :- "భోః మయి దయస్వ । నేదం నిష్ఠురం కర్మ తవోచితం । పశ్య । నాహమాగస్కృత్ । భక్షితేన మయా తే గ్రాసోఽపి న భవితా । తర్హి కమప్యన్యం మహాకాయం విహంగమం సంహార । ఏవం

కృతే యశో లభసే; ఉదరపూర్తిశ్చ తే భవిష్యతి। ముంచ మాం తావ దనాథం” ఇతి । శ్యేనః తం ప్రతిభాషతేస్మ:- “ఆం, జ్ఞాయతే। అవితథం వదతి భవాన్। భాషస్వ త్వం యేన కంఠశోషం త్వమయాసి । పరం అహం త్వాం న ముంచేయం। పశ్య। అహం ప్రభాత మారభ్య నిరశనేన మ్రియే। త్వం చ దిష్ట్యా మమ హస్తే పతితః। ‘మాం ఉత్సృజ అన్యం స్థూలకాయం అండజం హింస’ ఇతి త్వం భణసి। యది త్వదుక్తం అనుష్ఠితం తర్హి మూఢశబ్దభాక్ కో భవేత్। త్వమే వాలోచయ” ఇతి ॥

నీతిః—తాత్కాలికం లాభం విహాయ ఆయతికం లాభం ఆలంబమానః మందబుద్ధిః అంతే పరితప్యతి॥

---

(51). మయూరపత్రాణి తనౌ ఆరోపయతః కాకస్య కథా.

గర్వితః కశ్చన కాకః “ఆత్మీయాః నీచాః సమాగమానర్హాః చ” ఇతి అమన్యత; మహాత్ పదం ప్రాప్తుం చ అభ్యలషత్ । తదర్థం స కానిచిత్ మయూరపింఛాని సమపాదయత్ । తాని చ స్వపక్షే సమారోప్య మయూరబృందం అవిశత్ । బర్హిణస్తు తం వీక్ష్య“అయం కాకః” ఇతి జ్ఞాత్వా తం సమంతతః పర్యవారయన్।ప్రథమం తే తం చంచుప్రహారైః జర్జరీకృత్య తాని పింఛాని అపహృత్య స్వబృందాత్ తం నిర-

వాసయన్ । ఈదృశీం కష్టాం దశాం అనుభూయ సః కాకః పరం నిర్వేద మాపన్నః । తతః సః స్వబృందం ప్రవేష్టుకామః ఆసీత్ । కాకాస్తు తం న స్వీకుర్వంతిస్మ । తదానీం ఏకః కాకః తం ధిక్కుర్వన్ అగదత్ :- "రే మూఢ, యస్యాం జాతౌ భగవాన్ త్వాం అసృజత్ తాం త్వం యది న పరిత్యజేః తర్హి ఈదృశ మపమానం లభేథాః కిం?" ఇతి॥

నీతిః:—స్వజాతిం హీనాం మత్వా పరస్య మహత్త్వ మభిలిప్సు రేవం విపదః భాజనం భవతి॥

---

(52). వృద్ధాయాః పౌరాణాం చ కథా.

కస్యాంచిత్ పురి కాచన జరతీ న్యవసత్ । తస్యాః సమీపే ఏకః కుక్కుటః ఏకా హాసంతికా చ ఆస్తాం । యదా సః కుక్కుటః కూజతి తదా పౌరాః సమాగత్య పాకార్థం తస్యాః హాసంతికాయాః అంగారం నయంతి। ఏవం స్థితే, కదా-చిత్ సా స్థవిరా ఏవం సమాలోచయత్ :- "అస్మిన్ నగరే మమ కుక్కుటస్య కూజనాత్ ఏవ ప్రభాతం జాయతే। మమ హాసంతికయైవ పౌరాణాం పాకః భవతి । ఏతయోః అభావే కథంవా పౌరాః జీవేయుః?। సర్వథా తే నశ్యేయుః" ఇతి। ఇత్థం సమాలోచ్య సా జరతీ తౌ ఆదాయ దూరం అరణ్యం అగచ్ఛత్ । పరేద్యుః తత్ర ఆగతం ఏకం పౌరం ఆలోక్య

సా త మేవం అపృచ్ఛత్:- “అయే మమ కుక్కుటస్య అభావేఽపి యుష్మాకం ప్రాతఃకాలః హ్యః ఆసీత్ కిం? మదుపాసంతికాయాం అతః స్థితాయా మపి వః పాకః జాతః కిం?” ఇతి। స పౌరః తస్యాః అభిప్రాయం జ్ఞాత్వా తాం ఏవం ప్రత్యభాషత:- “అయి వృద్ధే కిం ఏవం ముహ్యసి?। ఈశ్వరే సర్వేషాం రక్షకే సతి కా వరాకీ త్వం? । గృహం గచ్ఛ। కుతః త్వం వనే ఖిద్యసే” ఇతి। తతః సా పురం ప్రత్యాగచ్ఛత్। తతః సర్వాన్ యథాపురం అవస్థితాన్ ఆలోక్య ఆత్మనః అహంకారం సా అత్యజత్॥

నీతిః—“మయా ఏవం క్రియతే” ఇతి కేనాపి అహఙ్కారః న కర్తవ్యః॥

---

(53). వృద్ధస్య యమస్య చ కథా.

కశ్చిత్ విశ్లథసర్వగాత్రః స్థవిరః ఇంధనాని ఆనేతుం వనం గతః। తతః దారుఖండాని సంచిత్య బద్ధ్వా తాని ఏకం భారం అకరోత్ । తం కాష్టభారం శిరసి కృత్వా ఆయాసేన పదాని మందం మందం నిక్షిపన్ గృహం ప్రతి నివర్తమాన ఆసీత్ । అధ్వనః విప్రకృష్టత్వాత్ ఇధ్మానాం అతిగురుత్వాచ్చ స అశ్రామ్యత్ । అతః తం కాష్టభారం శీర్షా దవతార్య

సః శ్రమపరిహారార్థం భూమౌ న్యషీదత్ । తస్మిన్ అవసరే సః అంతకం సంబోధ్య అవదత్:—"హే చేతనమాత్రస్య విశ్రామక ఆగచ్ఛ। మాం ఏభ్యః అఖిలేభ్యః దుఃఖేభ్యః మోచయ" ఇతి । ఏతత్ శ్రుత్వా వైవస్వతః తస్య జీర్ణస్య పురః ఆవిర్భూయ అపృచ్ఛత్:-"తాత కిమితి అహం త్వయా స్మృతః?" ఇతి । సః జరఠః నాబుధ్యత యత్ పరేతరాట్ ఏవం నేదీయాన్ అస్తీతి। తతః సః జీనః తస్య శమనస్య ఉగ్రం రూపం విలోక్యైవ నష్టసంజ్ఞః సమజాయత । తతః కతిపయైః పలైః లబ్ధసంజ్ఞః భూత్వా వేపమానగాత్రయష్టిః సన్ ప్రతివచనం యచ్ఛతిస్మ:-"భో ధర్మరాజ అశక్తః అహం। మమ మస్తకస్థితః అయం కాష్ఠభారః సహసా భూమిం ఆపన్నః। తం ఉద్ధృత్య పునః ఉత్తమాంగస్థితం కరిష్యసీతి మయా భవాన్ స్మృతః । నను ఇయదేవ కార్యం। అనేన ఖలు అవజ్ఞాతః అస్మి" ఇతి। అత్రభవాన్ యది జాతామర్షః తదా భవతః పాదయోః ప్రణిపతామి । క్షమస్వ మాం । కృపాలుః భూత్వా యథాగతం ప్రతినివర్తస్వ" ఇతి॥

నీతిః:—'క్షుద్రేష్వపి వ్యసనేషు వరం నిధనం అస్మాత్' ఇతి జనాః వ్యాహరంతి। అభ్యుపపన్నే తు మృత్యౌ న కోఽపి త మనుసర్తు మిచ్ఛతి॥

---

(54). కృపణయోః కథా.

యవనదేశే అతిలుబ్ధః మహాలుబ్ధశ్చ ఇతి ద్వౌ పురుషౌ ఆస్తాం । అతిలుబ్ధః పరస్య అన్నేనైవ జీవతిస్మ । సః జాతు మహాలుబ్ధస్య గృహం భోజనార్థం అగచ్ఛత్ । మహాలుబ్ధస్తు ఆగతం అతిథిం మధురైః వచనైః సంల్లప్య శుష్కై రేవోపచారైః అప్రీణయత్ । తతః సః మహాలుబ్ధః తేనాతిలుబ్ధేన సహ విపణిం గత్వా "అపి సమీచీనాః అపూపాః సంతి?" ఇతి అపృచ్ఛత్ । తతః స ఆపణికః ప్రత్యవదత్ :- "స్వామిన్, నవనీతవత్ మృదులాః అపూపాః సంతి" ఇతి। తత్ శ్రుత్వా మహాలుబ్ధః అతిథి మేవం అభాషత:- "భోః అతిథే నవనీత మేవ వరం దృశ్యతే; తర్హి తదేవ గృహ్యతాం" ఇతి। అథ నవనీతస్య నిషద్యాం ఆసాద్య మహాలుబ్ధః "భోః శ్రేష్ఠిన్, సమీచీనం నవనీత మస్తి కిం?" ఇతి పృచ్ఛతిస్మ।సః వణిగపి, "ఆర్య, తైలవత్ సస్నేహం నవనీతం వర్తతే" ఇతి భణతిస్మ । తదాకర్ణ్య సః మహాలుబ్ధః అతిథినా సాకం తైలస్య ఆపణం గత్వా "భోః శ్రేష్ఠిన్ అపి తవ నికటే తైలమస్తి?" ఇత్యపృచ్ఛత్ । సోఽపి శ్రేష్ఠీ, "స్వామిన్ జలమివ స్వచ్ఛం తైలం మన్నికటే అస్తి," ఇతి ఉత్తరం దత్తవాన్। తతః సః మహాలుబ్ధః, "అతిథే, తర్హి జలమేవ సర్వేషు ఉత్తమం దృశ్యతే" ఇత్యుక్త్వా అతిథినా

సమం గృహం ప్రత్యాగచ్ఛత్। తతః అగత్య సః మహాలుబ్ధః "అతిథే, ఇదమేవ సర్వోత్తమం; తస్మాత్ ఏతత్ స్వీకర్తుమర్హసి" ఇతి నిగద్య జలమేవ తస్మై అతిలుబ్ధాయ ప్రయచ్ఛతిస్మ॥

నీతిః:—కృపణాః యేనకేనాప్యుపాయేన లాభస్య మార్గమేవ చింతయంతి॥

---

(55). దేవదాసస్య వేశ్యాదాసస్య చ కథా.

మథురాపుర్యాం సమానవయస్కౌ విప్రయువానౌ ఆస్తాం। తౌ సదా సహచరంతౌ పరమాం మైత్రీం పరస్పరం ఉపగతౌ। తయోః ఏకః ప్రతిదివసం దేవాలయం గత్వా దేవం సప్రదక్షిణం నమస్కృత్య స్తవైః తం స్తువన్ దేవదాస ఇతి ప్రథితః అభవత్। అన్యస్తు ప్రత్యహం వేశ్యాగృహం గత్వా తాం బహుధా సేవమానః సన్ వేశ్యాదాస ఇతి దుష్కీర్తిం అవాప్తవాన్। పరంతు దేవదాసః వేశ్యాదాసం సుఖినం మన్యమానః సదా వేశ్యామేవ మనసా ధ్యాయన్నాసీత్। వేశ్యాదాసస్తు దేవదాసం పుణ్యపురుషం మన్వానః సదా దేవే దత్తచిత్తః అభవత్। ఏవం గచ్ఛతి కాలే, తౌ ఉభౌ బ్రాహ్మణయువానౌ కాలధర్మం ఉపాగతౌ। తతః వేశ్యాదాసః స్వర్గం అలభత। దేవదాసస్తు నరకం ప్రాప్తః। తద్ విజ్ఞాయ లోకోపకారీ భగవాన్ నారదః దేవ-

సన్నిధిం గత్వా అపృచ్ఛత్ :- "భగవన్ కోఽయం విపర్యయః యద్దేవదాసః బంధే ప్రక్షిప్తః, వేశ్యాదాసశ్చ బంధాద్విమోచితః" ఇతి । తత్ శ్రుత్వా భగవాన్ నారదం సాంత్వయన్ అభాషత:— "వత్స నారద, ఇదం రహస్యం శ్రూయతాం: వేశ్యాదాసః బహిః వేశ్యాపరోఽపి సదా మామేవ మనసా ధ్యాయన్నాసీత్ । దేవదాసస్తు బహిః మామేవ సేవమానోఽపి సర్వదా వేశ్యాయాం దత్తచిత్తః ఆసీత్ । బంధే మోక్షే చ మన ఏవ కారణం కిల । అతః మయైవం కృతం "ఇతి । తత్ శ్రుత్వా నారదః సమాహితః గతః॥

నీతి:—"మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః॥ "

---

(౨౬). స్వేచ్ఛాసంచారిణః అజస్య కథా.

కశ్చిత్ అజః స్వేచ్ఛయా చరతిస్మ । ఏకదా హలధురాయాం నియుక్తం కమపి వృషభం విలోక్య తం అగదత్ :- "అరే వృష, త్వం స్వామినః కృతే స్కంధే యుగం ఊఢ్వా యామచతుష్టయేఽపి హలం చాలయసి । తతః అహం మన్యే యథా త్వం కోఽపి హీనవృత్తిః అతిభారవాహకః సత్త్వః అసి ఇతి । పరాధీనతైవ తే ప్రియా। అన్యథా ఏవం న కుర్యాః ।

పశ్య|కథం అహం కాలం నయామి?| స్వైరం గచ్ఛామి|శీత-
లచ్ఛాయాయాం అధితిష్ఠామి| నృత్యామి| ఇతస్తతః ఉత్పతామి|
తృషితః సన్ అచ్ఛం నిర్ఝరజలం పిబామి" ఇతి| సః ఉక్షా
సర్వ మపి అవహితమనసా సమాకర్ణయత్| కించిదపి అను-
క్త్వా భూయః మాలకర్గణే ప్రయుక్తః| తతః కియత్యపి కాలే
యాతే, గ్రామదేవతా ముద్దిశ్య కోఽపి ఉత్సవః సమాగతః|
తస్మిన్ ఉత్సవదినే తస్య అజస్య స్వామీ తం కుసుమమాలాభిః
అలంకృత్య దేవతాయాః ఉపహారం కర్తుం తం అనయ-
త్| తతః తస్య గ్రీవాయాం యావత్ సః అసిధేనుకాం వ్యా-
పారయతి తావత్ స వృషః తత్రాగత్య తం రహసి అపృ-
చ్ఛత్:—"రే మూర్ఖ, కిం అపశ్యః తవ స్వేచ్ఛాసంచారస్య
ఫలం? అద్య యావత్ తే స్వామి త్వాం జీవంతం రక్షితవా
నితి యత్ తత్ ఏతదర్థ మేవ| అధునా వద| ఆవయోః కత-
రస్య అవస్థా సాధీయసీ" ఇతి||

నీతిః:—"నీచైర్గచ్ఛత్యుపరి చ దశా చక్రనేమిక్రమేణ" ఇతి మేఘదూతే| తస్మాత్ అన్యం విపద్గతం వీక్ష్య తస్య ఉపాలంభః న కర్తవ్యః||

---

(57). అజస్య వ్యాఘ్రస్య చ కథా.

నిదాఘే తృషితః కశ్చన అజః నదీం గత్వా జల మపిబత్ । తదా ఏకః వ్యాఘ్రః జలం పాతుం తత్ర సమాయాతః। అథ సః వ్యాఘ్రః తం అజం దృష్ట్వా తస్య మాంసం బుభుక్షుః తం ఏవం అవదత్:—"అరే దుష్ట, మయా పీయమానం జలం కిం ఏవం ఆవిలయసి?" ఇతి।తత్ ఆకర్ణ్య భీతః సః అజః ఏవం అకథయత్:- "భోః వ్యాఘ్ర, కిం ఏవ అకాండే కుప్యసి? యత్ జలం తవ సమీపాత్ వహతి తత్ అహం పిబామి । ఏవం స్థితే, కథం తవ జలం మయా కలుషితం భవేత్?" ఇతి।అథ వ్యాఘ్రః అగదత్:— "అస్తునామ ఏతత్। మాసానాం షట్కాత్ ప్రాక్ త్వం మాం అశపః కిల?" ఇతి।అథ అజః ప్రత్యవదత్స్మ:— "భోః జాతస్య మమ మాసానాం త్రయం అపి న పూర్ణం। తథా సతి, షణ్మాసాత్ పూర్వం కథం త్వం మయా నింద్యః భవేః?" ఇతి।తత్ శ్రుత్వా వ్యాఘ్రః అభణత్:—"తర్హి త్వం తావత్ మాం న శప్తవాన్ కింతు తవ పితా తథా కృతవాన్ । తవ పిత్రా కృతస్య అపరాధస్య కృతే త్వం ఏవ దండనీయః" ఇతి। ఏవం ఉక్త్వా సః వ్యాఘ్రః తస్య అజస్య ఉపరి నిపత్య తం అవధత్।

నీతిః:—దుర్జనైః అధ్యుషితే ప్రదేశే సాధుభిః సర్వథా న గంతవ్యం॥

---

(58). శూద్రస్య వానరస్య అజస్య చ కథా.

కస్యాంచిత్ పల్ల్యాం ఏకః శూద్రః ఆసీత్ । సః ఏకం వానరం అజం చ అపోషయత్ । కదాచిత్ సః వృషలః కార్యస్య వశాత్ గ్రామాంతరం గంతుం ఐచ్ఛత్ । తతః సః దధ్యామిశ్రం పాథేయం గృహీత్వా తేన వానరేణ అజేన చ సహ ప్రాతిష్ఠత । అథ సః మార్గస్య మధ్యే కంచిత్ తటాకం అపశ్యత్ । కించ క్షుదపి తం అతీవ అపీడయత్ । తస్మాత్ సః తస్య తటాకస్య తీరం గత్వా తత్ర స్వస్య పాథేయం న్యక్షిపత్ । తతః తత్రస్థితస్య వృక్షస్య మూలే తం ఛాగం చ వానరం చ బద్ధ్వాన్ । అనంతరం సః దంతాన్ ఆశోధ్య ముఖం ప్రక్షాళయితుం జలస్య సమీపం అగచ్ఛత్ । తావతా కాలేన సః దుష్టః కపిః అశేషం పాథేయం అభక్షయత్ । అనంతరం సః దధ్నః కణైః ఛాగస్య ముఖం ఆలిప్య దూరే అవాతిష్ఠత । అత్రాంతరే సః వృషలః సమాగతః । అథ యదా సః కించిత్ అపి పాథేయం న అపశ్యత్ తదా సః నితరాం అకుప్యత్ । అథ ఛాగస్య ముఖం తథా ఆలిప్తం సమాలోక్య "అయం ఏవ అశేషం మమ పాథేయం అభక్షయత్" ఇతి సః నిశ్చితవాన్ । అనంతరం సః తం అనపరాధినం అజం కోపేన అతాడయత్ ॥

నీతిః:—ఏకః పాపాని కురుతే ఫలం అన్యేన భుజ్యతే॥

(59). పిపీలికాయాః కపోతస్య చ కథా.

కస్మింశ్చిత్ వనే కాచన నదీ ప్రవహతిస్మ । తస్యాః తీరే మహాన్ వటవృక్షః ఆసీత్ । తస్య శాఖాయాం కశ్చన కపోతః ప్రత్యవసత్ । తస్య మూలే కాచన పిపీలికా నివసతిస్మ । కదాచిత్ సా పిపీలికా తృషితా సమభవత్ । అథ సా జలం పాతుం తాం నదీం అవాతరత్ । తత్ర సా జలే దూరం గతా; తేన సా ప్రవాహేణ అపాహ్రియత । ఏతద్ దృష్ట్వా సః కపోతః వృక్షస్య పర్ణం చఞ్చ్వా విదలయ్య తత్ తోయే వ్యసృజత్ । సా పిపీలికాఽపి తత్ అవలంబ్య శనైః శనైః తీరం ఆగతా । అథ సా ప్రత్యుపకారస్య సమయం ప్రతీక్షమాణా అతిష్ఠత్ । కదాచన కశ్చిత్ వ్యాధః విహగాన్ గ్రహీతుం వనే అచరత్ । తదా సః కపోతః తస్య నయనయోః గోచరః సమభవత్ । అథ సః తం గ్రహీతుం ఇచ్ఛుః తం వృక్షం నిభృతం ఉపాగచ్ఛత్ । అత్రాంతరే సా పిపీలికా తస్య వ్యాధస్య దుష్టం ఆశయం జ్ఞాత్వా కపోతం ఉపకర్తుం ఐచ్ఛత్ । తతః సా ప్రచ్ఛన్నం గత్వా వ్యాధం చరణే తీక్ష్ణం అదశత్ । తేన సః రోదితుం ఆరభత । తం రవం శ్రుత్వా సః కపోతః వృక్షాత్ ఉడ్డీయ బహు దూరం గతః॥

నీతిః:—ఉపకారః ప్రత్యుపకారం అర్హతి॥

---

(60). బ్రాహ్మణ్యాః నకులస్య చ కథా.

చోలదేశే సుశీలః ఇతి బ్రాహ్మణః ప్రతివసతిస్మ। తస్య భార్యా సుతం అజనయత్। తస్మిన్ ఏవ దినే నకులీ నకులం ప్రసూతా। అథ సా వత్సలా బ్రాహ్మణీ తం నకులం అపి దారకవత్ అపుష్యత్। నకులోఽపి తం దారకం సహోదరమివ భావయతిస్మ। ఏకదా సః విప్రః ప్రభాతే కార్యవశేన గ్రామాంతరం గతః। బ్రాహ్మణ్యపి కుంభం ఆదాయ స్నానార్థం తటాకం అగచ్ఛత్। తదా తస్యాః పుత్రః శయ్యాయాం శయితః; నకులః చ తస్య రక్షార్థం సంస్థాపితః। అత్రాంతరే కశ్చిత్ సర్పః శయ్యాయాః సమీపం ఆగచ్ఛత్। నకులః అపి తేన సర్పేణ సహ యుద్ధ్వా తం ఖండశః కృతవాన్। తేన తస్య వదనం రుధిరేణ ఆప్లావితం అభవత్। అథ సః ఆత్మనః వ్యాపారస్య ప్రకాశనార్థం తాదృశేన ముఖేన మాతుః సమ్ముఖం ఆగతః। సాఽపి తం తథావిధం ఆలోక్య స్వం పుత్రం తేన ఖండితం శంకతేస్మ। అథ సా కోపాత్ కుంభం తస్య ఉపరి అక్షిపత్। తేన సః దీనః నకులః పంచత్వం గతః। తతః సా ప్రలపంతీ గృహం గత్వా శయ్యాయాం అపశ్యత్। తదా పుత్రః తథైవ సుప్తః అతిష్ఠత్। సమీపే సర్పః చ ఖండశః కృతః ఆసీత్। తత్ వీక్ష్య సా భృశం అశోచత్॥

నీతిః :—"అపరీక్ష్య న కర్తవ్యం కర్తవ్యం సుపరీక్షి-
తం"।

---

(61). రాజ్ఞః తస్య త్రయాణాం కుమారాణాం చ కథా.

కర్ణాటదేశే కశ్చన వృద్ధః భూపాలః ఆసీత్ । తస్య
త్రయః పుత్రాః అభవన్ । ఏకదా సః నృపతిః ఆత్మనః వృద్ధ-
తాం ఆలోక్య ఏవం అచింతయత్:-"ఏతేషు తనయేషు యః
రాజ్య మర్హతి తస్మై రాజ్యం దత్త్వా సుఖీ భవేయం" ఇతి।
తతః సః తాన్ త్రీనపి పుత్రాన్ ఆహూయ తేషాం యోగ్య-
తాం పరీక్షితుం ఇమాం వాచం అవదత్:-"వత్సాః, యుష్మా-
కం సౌఖ్య ముద్దిశ్య ఇదం పృచ్ఛామి; తస్మాత్ యుష్మాభిః
కాని అపేక్షితాని ఇతి సమ్య గాలోచ్య వదత" ఇతి। తదా-
కర్ణ్య జ్యేష్ఠః వదతిస్మ:-"తాత, తార్కికాన్, వైయాకరణాన్,
మీమాంసకాన్, వేదాంతినః, ఆలంకారికాన్, పౌరాణికాంశ్చ
సమీపే స్థాపయిత్వా నానావిధాన్ గ్రంథాన్ విచార్య
కాలం నయేయం ఇతి మమ అపేక్షా వర్తతే" ఇతి। మధ్యమే-
నైవ మభిహితం:—"తాత, నితరాం ద్రవ్యం సంపాద్య దేశాన్
అటేయం ఇతి మమ అభీప్సితం" ఇతి। కనిష్ఠః ఏవం అభిహిత-
వాన్:- "పితః, రాజ్యం సంపాద్య, తత్ర విపులాం సేనాం ప్ర-
తిష్ఠాప్య రాజ్యాగతాః ప్రజాః సాదరం సంవర్ధ్య జనపదేషు

సస్యానాం సమృద్ధిం ఉత్పాద్య సర్వాన్ జనాన్ పాలనేన రంజయన్ యశః ప్రాప్స్యామి" ఇతి। అస్య తృతీయస్య వచనేన రాజా భృశం సంతుష్టః సన్ "అయ మేవ రాజ్య మర్హతి" ఇతి నిశ్చిత్య సకలం రాజ్యం తస్య వశే అకరోత్। సః కనిష్ఠః కుమారశ్చ సింహాసన మాస్థాయ ప్రజాః ధర్మేణాపాలయత్ యేన తస్య రాజ్యే నిఖిలాః జనపదాః సుసమృద్ధా అసన్॥

నీతిః:— యస్య అధికారః దీయతే తస్య తదర్హతా ప్రథమం విచార్యా॥

---

(62). ఉదరస్య అవయవానాం చ కథా.

ఏకదా హస్తపాదాదయః అవయవాః పరస్పరం ఏవ మంత్రయంతేస్మ:-"వయం పరిశ్రామ్యామః। సంగ్రహం చ కుర్మః। ఉదరం తు ఆయాసాన్ అకృత్వా సుఖం ఖాదతి। అద్య యావత్ యత్ జాతం తత్ అస్తు నామ। అద్యప్రభృతి ఇదం ఉదరం పరిశ్రమం కృత్వైవ ఆత్మనః శర్మ కుర్యాత్। నాస్మాకం అనేన ప్రయోజనం" ఇతి। అథ సర్వైః ఏవం శపథః కృతః। తేషు హస్తౌ అవదతాం:- "యది అస్య దగ్ధోదరస్యార్థే అంగులి మపి చాలయేవ ఆవయోః అఖిలా అంగులయః త్రుట్యంతు" ఇతి। అథ ముఖం అభణత్:- "అస్యార్థే గ్రాస మేక మపి స్వీకరోమి యది తదా కృమయః మామాక్రామంతు" ఇతి

దంతాః అపి వదంతిస్మ:- "అస్య కృతే అస్మాభిః గ్రాసః చర్వితశ్చేత్ తర్హి భంగః అస్మాన్ ఆగచ్ఛతు" ఇతి| ఇత్థం కృతాః శపథాః అవశ్యం పాలనీయాః ఆసన్ | తేన కారణేన సర్వే అవయవాః అశుష్యన్ | అస్థిచర్మమాత్రమేవ దేహే అవశిష్టం ఆసీత్ |తదా సర్వేషాం బుద్ధిః ఉత్పన్నా:-"నసాధుకృతం అస్మాభిః | ఉదరేణ వినా వయం అగతికాః | తత్ ఉదరం స్వయం న పరిశ్రామ్యతి చేత్ తర్హి తదపి క్షంతవ్య మేవ | యావత్ వయం అస్య పోషాం కుర్మః తావత్ అస్మాత్ అస్మాకం పోషణం భవతి" ఇతి | అథ సర్వే యథాపూర్వం నిజాన్ వ్యాపారాన్ సమాచరన్ | తేన సర్వేషాం సౌఖ్యం ఉత్పన్నం॥

నీతిః:—సేవకైః ప్రభోః సేవాకరణే పరిదేవనం న కార్యం॥

---

(63). స్వరకార్కశ్యే విషీదతః మయూరస్య కథా.

ఏకదా ఆత్మనః స్వరః కర్కశః ఇతి మయూరః అనల్పం వ్యషీదత్ | అథ దేవం గత్వా తస్మై సశోకం అకథయత్ :- "భోః భగవన్, కారుణ్యనిధే, దీనదయాలో, సౌందర్యే కేనాఽపి అనభిభవనీయః అహం కోకిలేన స్వరవిషయే పరాజీయే|పశ్య|కోకిలే కూజతి సతి సర్వోఽపి జీవలోకః తస్య కూజనం శ్రద్ధయా ఆకర్ణయతి| కూజితుం మయా ముఖే అపావృ-

తే సర్వేఽపి మాముపహసంతి” ఇతి। తాం కేకినః విజ్ఞాపనాం శ్రుత్వా భగవాన్ తం సమాధత్తవాన్:- “భద్ర, స్వరవిషయే కోకిలం సుఖినం యథా త్వం మన్యసే తథా సౌందర్యే త్వామపి మన్యస్వ” ఇతి। తతః బర్హీ భణితిస్మ:- “భగవన్ యది స్వరే మాధుర్యం నాస్తి కిం ముధా సౌందర్యేణ” ఇతి। అథ దేవః ప్రత్యవదత్:—“అరే తుభ్యం సౌందర్యం దీయతే, గరుడాయ బలం, కోకిలాయ స్వరమాధుర్యం, శుకాయ మనుష్యవాక్, పారావతాయ చ శాంతిః। ఏవం రీత్యా ఏకైకం ప్రతి ఏకైకః గుణః దీయతే। ఇమే పక్షిణః యథా స్వేన స్వేన గుణేన సంతుష్టాః తథా త్వయాపి నిజేన గుణేన సంతోష్టవ్యం। నోచేత్ ఆశాబద్ధః భూత్వా ఆత్మానం వ్యర్థం ఖేదయిష్యసి” ఇతి॥

నీతిః:—ఏకః సర్వగుణసంపన్నః భూయాత్ ఇతి ఈశ్వరేచ్ఛా నాస్తి। అతః యః అనేకగుణేష్వాసక్తః స తేషాం అప్రాప్త్యా విషణ్ణః న భవేత్; వర్తమానాన్ గుణాన్ ఆద్రియేత; పరిశ్రమం కృత్వా తే ఏవ వృద్ధిం ప్రాపయితవ్యాః॥

(64). సింహస్య పశూనాం చ కథా.

ఏకదా కేచిత్ పశవః సింహేన సహ సమయం ఏవం అకుర్వన్:—"సర్వైః అస్మాభిః ఐకమత్యేన వర్తితవ్యం| లబ్ధం సర్వ మపి సమం విభజనీయం" ఇతి | ఏకస్మిన్ దినే సింహ-వృకసృగాలతరక్షవః మిలిత్వా ఏకం మృగం అఘాతయన్| సృగాలః తం చతుర్ధా వ్యభజత్ | తదా సింహః తేషాం పురః భూత్వా ఏకం భాగం అంగుల్యా నిర్దిశ్య అవదత్:- "భోః ప్రాణినః, అయం మమ భాగధేయః" ఇతి ఏవం విభాగం అహం స్వీకరోమి | అయం ద్వితీయః అపి మయైవ గ్రహీ-తవ్యః యతః భవద్భిః వికారింతం ఇతి యత్ తత్ మదీయే-నైవ పరిశ్రమేణ" ఇతి| తతః తృతీయం భాగం నిర్దిశ్య స సశిరఃకంపం అభణత్:- "ఇమం భాగ మపి అహమేవ స్వీక-రోమి; కుతః అహం వో రాజా యూయం చ మే పరిక్ర-తయః| తతః యూయం మేవ ఇమం భాగం భక్తిప్రసాదేన చేత-సా మహ్యం దాస్యథ ఏవ| చతుర్థః అయం భాగస్తు మయా రక్ష-ణీయః | ఇదం భవతాం జ్ఞాత మేవ| అస్మాకం సేనాపరిగ్ర-హాః అసంభ్రిః, భోజ్యవస్తుసంగ్రహాః తు స్వల్పాః, నీతిశ్చ ఇయం యద్ భవిష్యదాపదర్థం సంచయః కర్తవ్యః ఇతి | తస్మాత్ యదహం వదామి తత్ వః అభిమతం స్యాత్| 'న' ఇత్యు-

చ్ఛతే చేత్ తదా దోషః మాం న స్పృశేత్। యూయమేవ నాశం ప్రాప్స్యథ ఇతి సమ్యక్ విచారయత" ఇతి। ఏవముక్త్వా స సర్వా నపి భాగాన్ అపాహరత్॥

నీతిః:—బలవతాం దుర్బలానాం చ మైత్రీ న చిరస్థాయినీ॥

---

(15). ఈశ్వరం రాజప్రాప్తయే యాచమానానాం భేకానాం కథా.

ఏకస్మిన్ కాసారే బహవః భేకాః అవసన్। ఏకదా తే సమేత్య మంత్రయంతే స్మ:—"న ఏతద్యుక్తం యత్ వయం స్వైరం చరామః ఇతి। యది అస్మాకం కోఽపి రాజా స్యాత్, తర్హి సమీచీనం భవేత్; యతః వయం తస్య తంత్రే వర్తిష్యామహే" ఇతి। తతః సర్వే తే మిలిత్వా ఈశ్వరం ప్రార్థయంతి:—"భోః భగవన్ అస్మభ్యం కంచన రాజానం ప్రయచ్ఛ" ఇతి। సః అపి తేషాం ప్రార్థనాం అంగీకృత్య "ఏనం స్వీకురుత" ఇతి ఆభాష్య వియతః ఏకం దారుఖండం అపాతయత్। పతితస్య తస్య ఆఘాతేన సమంతాత్ జలం ఆలోడితం; మహాన్ శబ్దః చ ఆసీత్। భయగ్రస్తాః తే తం దారుఖండం ఆరాత్ న ఆగచ్ఛన్। తతః కతిపయైః క్షణైః తత్ ఖండం నిశ్చలం అభవత్। నిశ్చేష్టం తద్దృ-

ష్ట్వా తే శనైః శనైః తత్ ఉపాగచ్ఛన్, తద్ ఆరోహన్, తేన సమం అక్రీడంశ్చ। తదా “అచేతనః రాజా న అపేక్షితః। అస్మాత్ సాధుతరః రాజా యాచనీయః” ఇతి మిథః సమ్మంత్ర్య, తే ఈశ్వరం భూయః అపి అశంసన్। అథ ఈశ్వరః క్రౌంచం ప్రైషయత్। స ఆగతః ఏవ మండూకాన్ విదార్య భక్షయితుం ఆరభత। తదా సకలకులస్య నాశం అసహమానాః తే పునః ఈశ్వరం ప్రార్థితవంతః:— “స్వామిన్ ఇతః అన్యః కశ్చిత్ రాజా ప్రేష్యతాం; నోచేత్ వయం యథాపూర్వం విధేయాః” ఇతి। ఈశ్వరః తత్ శ్రుత్వా తాన్ అకథయత్:—“అహం ఇదానీం ఏవం న కరోమి। యః మయా ప్రథమం దత్తః సః వః నారోచత। అతః స్వయంకృతస్య అపరాధస్య ఫలం ఉపభుజ్యతాం” ఇతి॥

నీతిః:—యస్యాం స్థితౌ భగవాన్ కమపి స్థాపయతి సా తేన న గర్హణీయా; అన్యా చ న వాంఛనీయా। వాంఛితా చేత్, తర్హి యాదృశీ ఉపస్థితా తాదృశీ అనుభోక్తవ్యా। తత్ర భగవంతం సః నోపాలభేత॥

---

(66). దరిద్రస్య బ్రాహ్మణస్య పార్వత్యాః చ కథా.

కస్మింశ్చిత్ అగ్రహారే దుర్గతః నామ దరిద్రః బ్రా-

హ్మాణః ఆసీత్ । సః ప్రతిదినం భిక్షాం అటిత్వా తృతీయే యామే అన్నం పక్త్వా భుంజానః ఆసీత్ । ఏవం కశ్చిత్ కాలః గతః। ఏకదా అయం బ్రాహ్మణః భిక్షా మటిత్వా గృహం ప్రతి న్యవర్తత । తదా సః ఆతపేన అతీవ శ్రాంతః కస్య-చిత్ వృక్షస్య అధస్తాత్ ఉపావిశత్ । తస్మిన్ ఏవ కాలే పార్వతీ పరమేశ్వరః చ ఆకాశస్య మార్గేణ సంచరమాణౌ ఆస్తాం। పార్వతీ బ్రాహ్మణేన అనుభూయమానం కష్టం ద్రష్టుం అసహమానా స్వస్యా వల్లభం పరమేశ్వరం ఏవం అవదత్:—
"నాథ, అయం బ్రాహ్మణః అసహ్యం దారిద్ర్యం అనుభవతి; తస్మాత్ అస్మై భాగ్యం దత్త్వా కష్టాత్ ఏనం ఉద్ధర్తు-మర్హసి" ఇతి । తత్ శ్రుత్వా పరమేశ్వరః ప్రత్యవదత్:—
"ప్రియే, అస్య భాగ్యం నాస్తి; తథా బ్రహ్మా అస్య ఫాలే లిఖి-తవాన్; తతః అయం యావజ్జీవం దారిద్ర్యం ఏవ అనుభవితుం అర్హతి" ఇతి । తత్ ఆకర్ణ్య పార్వతీ బ్రాహ్మణస్య లిఖితం పరిహర్తుం నిశ్చయం కృతవతీ। ఏవం నిశ్చిత్య సా బ్రాహ్మణస్య గంతవ్యే మార్గే నిష్కాణాం రాశిం అపాతయత్। బ్రాహ్మణః చ తేన మార్గేణ ఆగతః; పరంతు యదా అసౌ నిష్కాణాం సమీపం ఆగతః తదా అసౌ అంధ ఇవ నటితుం ఆరభత । తస్మాత్ తే నిష్కాః తస్య దృష్టేః గోచరాః న అభవన్ । తేన సః మార్గే పాతితాన్ అపి నిష్కాన్ న అలభత॥

నీతిః:—"లలాటలిఖితా రేఖా పరిమార్ష్టుం న శక్యతే॥"

---

(67). సింహస్య వన్యానాం మృగాణాం చ కథా.

దండకే నామ అరణ్యే కశ్చిత్ సింహః మృగాన్ పీడయన్నాసీత్ । జాతు సర్వే మృగాః సంభూయ తస్య కేసరిణః సమీపం గత్వా ఏవం వ్యజ్ఞాపయన్:- "దేవ దినే-దినే, అస్మాసు ఏకైకం మృగం తవ ఆహారార్థం ప్రేషయామః । తతః త్వం అస్మాన్ ఏకపదమేవ సంహర్తుం నార్హసి" ఇతి । సింహోఽపి "తథాఽస్తు" ఇతి అన్వమన్యత । అథ మృగాః అపి స్వేషు ఏకైకం పశుం ప్రేషయన్తః స్వయం సుఖేన అవసన్ । ఏవం స్థితే, జంబుకస్య వారః సమాయాతః । సః వంచకః మధ్యేమార్గం ఆలోచయితుం ప్రారభత:- "యేనోపాయేన అహం అస్మాత్ మరణాత్ ముచ్యేయ తమహం ఇదానీం ఆచరామి" ఇతి । ఇత్థం సమాలోచనం కృత్వా సః శనైఃశనైః సింహస్య అంతికం అగచ్ఛత్ । తావత్ సః పంచాస్యోఽపి "కిమేవం త్వం వ్యలంబథాః" ఇతి సకోపం ఉక్త్వా దంతాన్ కటకటాపయిత్వా తం జంబుకం అభ్యద్రి-

వత్ । తతః సః వంచకః భయేన వేపథుం నాటయిత్వా సవినయం ఇత్థం అగదత్:—"ప్రభో అహం భవతః కృతే మృగైః ప్రేషితః సమాగచ్ఛం । మార్గమధ్యే అహం కేన-చిత్ సింహేన గృహీతః । యద్యపి భవతః వృత్తాంతః మయా నివేదితః తథాపి స కుపితః మాం ప్రత్యవదత్:- 'భవంతం భవతః స్వామినం చ అద్యైవ సంహరామి । గచ్ఛ । మమ వృత్తాంతం తస్మై హర్యక్షాయ కథయ' ఇతి । ఏవం సకోప-ముక్త్వా సః మాం భవతః సకాశం ప్రహితవాన్ । ఇతఃపరం దేవః ప్రమాణం" ఇతి । తత్ శ్రుత్వా సః సింహః క్రుద్ధః "తం ప్రతిపక్షం సింహం ఝుటితి మే దర్శయ" ఇతి అగర్జత్ । తతః సః జంబుకః తం మృగేంద్రం కస్యచిత్ కూపస్య అభ్యర్ణ-మానీయ, "స్వామిన్, సః శత్రుః అత్ర తిష్ఠతి" ఇతి అభ-ణత్ । స కేసరీ తు తస్మిన్ కూపజలే ఆత్మనః ప్రతిబింబ-మాలోక్య "సః ప్రతిసింహః ఇతి అమన్యత । అథ సః తస్యోపరి నిపత్య తత్రైవ అమ్రియత॥

నీతిః:—ప్రబలః శత్రుః ఉపాయేన జేతవ్యః॥

---

(68). రాజ్ఞః తస్య మంత్రిణశ్చ కథా.

పురా దుష్టమతిః నామ రాజా అభవత్ । సః ప్రజాః బహుధా బాధమానః ఆసీత్ । తస్మాత్ తస్య ప్రజాః స్వీయం

దేశం పరిత్యజ్య వాసార్థం దేశాంతరం అగచ్ఛన్ । తేన తస్య రాజ్యం నష్టప్రాయం ఆసీత్ । ఏవం స్థితే, బుద్ధిసాగరనామా తస్య అమాత్యః ఇత్థం సమాలోచయత్ :- "యేన కేనాపి ప్రకారేణ రాజా మయా సతాం మార్గం ప్రవేశయితవ్యః । నోచేత్ మహాన్ అపవాదః మమ సంభవేత్ । తస్మాత్ ఏవం జనాన్ వదామి: కస్యచిత్ ఋషేః అనుగ్రహాత్ అహం పక్షిణాం భాషాం అవగచ్ఛామి" ఇతి । ఏవం సమాలోచ్య విహంగమభాషాజ్ఞానం స్వస్మిన్ వర్తతే ఇతి జనేభ్యః నివే- దయన్నతిష్ఠత్ । ఏకదా సః దుష్టమతిః బుద్ధిసాగరేణ సహ కాననే మృగయాం కృత్వా శ్రమస్య అపనోదాయ కస్యచిత్ తరోః అధః ఉపావిశత్ । తదా తస్య వృక్షస్య ఉపరి ద్వౌ కౌశికౌ ధూత్కుర్వంతౌ ఆస్తాం । తత్ శ్రుత్వా రాజా స్వమంత్రిణమేవం అవదత్ :- "భోః సచివ, త్వం పతత్రిభాషాం బోధసికిల । కిం ఏతే ఉలూకౌ సల్లపతః । తత్ బుద్ధ్వా మాం వద" ఇతి । 'అయమేవ రాజానం బోధయితుం సమయః' ఇతి నిశ్చిత్య సః సచివః రాజానం ఏవం వ్యజ్ఞాపయత్ :- "రాజన్ అయం సల్లాపః విజ్ఞాపనాం నార్హతి । తథాపి నిర్బంధాత్ విజ్ఞాపయామి। ఏతయోః కౌశికయోః ఏకః పుత్రవాన్; అన్యస్తు దుహితృమాన్ । అమూ స్వయోః అపత్యయోః పరస్పరం వివాహం కర్తుం ప్రయతేతే। ప్రథమః తావత్ ఏవం భణతి:-

'భావ యది త్వం పంచాశతం గ్రామాన్ తవ కన్యాయాః శుల్కం ప్రయచ్ఛేః, తదా మమ పుత్రః తవ కన్యాం ఉద్వహేత్' ఇతి। తత్ ఆకర్ణ్య ద్వితీయః ఇత్థం ప్రతివదతి:- 'దుర్మతౌ అస్మాకం రాజని సతి కా వా న్యూనతా స్యాత్; శతం వా గ్రామాన్ ప్రయచ్ఛేయం' ఇతి। ఏతత్ శ్రుత్వా దుర్మతిః అతిలజ్జితః ఖిన్నశ్చ అభవత్। అథ సః నృపతిః సర్వాన్ గ్రామాన్ సమ్యక్ వర్ధయిత్వా సుఖేన ప్రజాః పరిపాలయితుం ప్రారభత। తస్మాత్ దేశాంతరం గతాః జనాః ప్రత్యాగచ్ఛన్। తత్ రాజ్యం చ సమృద్ధం జనాకులం చ అభవత్॥

నీతిః:—అమాత్యాః, కుశలాః యది, దుష్టానపి ప్రభూన్ సన్మార్గం నయంతి॥

---

(69). మక్షికాయాః పిపీలికాయాశ్చ కథా.

ఏకదా స్వస్వమహత్త్వవిషయే మక్షికాపిపీలికయోః మహాన్ సంవాదః సముత్పన్నః।తత్ర మక్షికా పిపీలికాం వదతిస్మ:—"అయే, మమ మహత్త్వవిషయే న కస్యాపి సందేహః। పశ్య।యాగాదిషు యత్ వస్తుజాతం సంచీయతే తత్ అహం

ప్రథమ మాస్వాదే । తతః ఏవ దేవతాః ఆస్వాదంతే । దేవ మందిరేషు యత్ ఉత్తమం స్థానం తత్ మదీయం । రాజ-సభాం యాంతీం మాం న కోఽపి వారయతి । తత్ర అహం రాజ్ఞః అంసే నిషీదామి । అహం ఆయాసైః వినా యథేప్సితం స్వైరం భక్షయామి, పిబామి, అనుభవామి చ। ఏవంవిధయా మయా సహ అతిదీనా త్వం కథం సాదృశ్యం ఈప్ససి” ఇతి। పిపీలికా నిఖిలం తద్వచః అవధార్య ప్రత్యవదత్ :—“అయి, సావధానం ఆకర్ణయ । సతి నిమంత్రణే, మహతాం గేహే అభ్యవహారః భూషణం । త్వం తు లోకైః ధిక్కృతా నిస్సా-రితాఽపి నిస్త్రపా సతీ పాత్రాత్ న నిష్క్రామసి । యదహం రాజకులే వ్రజామి రాజ్ఞః స్కంధే నిషీదామి ఇతి త్వం ప్రగల్భం వదసి తత్రాపి శూన్యతాం।మిథ్యావాదః అయం। అహం పూర్వం ఏకదా ధాన్యకణాన్ ఆదాయ గృహం ప్రస్థితా।తదా అమేధ్యే వస్తుని సమాసీనాం తదాస్వాదన-లోలుపాం చ యుష్మజ్జాతీయాం మేకాం అపశ్యం । దేవాగారే చిరం వసామీతి యత్ త్వం అవదః తస్య హేతు మవధార-య । తవ గృహం నాస్తి, కశ్చిదపి ఉద్యోగః నాస్తి, అతః కాలం నేతుం త్వం తత్ర వససి । అహ మివ త్వం నిదాఘ-కాలే ధాన్యసంగ్రహం న కరోషి । అతః హేమంతే నిరశ-నేన మ్రియసే । వయం తు ఉద్యమిన్యః, తతః తేష్వేవ హే-

మంతదివసేషు ఖాద్యపేయైః ఉష్ణస్పృహానివాసేన చ సుఖం జీవామః” ఇతి॥

నీతిః:—సః ఏవ మహాన్ యః ఉద్యమీ సన్ స్వహస్తార్జితాం సంపదం అనుభవతి, యః చ అలసాన్ అవధీరయతి॥

---

(70). మాంసలస్య భషకస్య క్షుత్క్షామస్య వృకస్య చ కథా.

కశ్చిత్ వృకః బహుభిః ఉపవాసైః కృశః భూత్వా భక్ష్యార్థం భ్రమన్నాసీత్ । కస్యాంచిత్ జ్యోత్స్నా ధవలాయాం రాత్రౌ కస్యచన కృషీవలస్య గోష్ఠే సః వృకః మాంసలాంగం ఏకం శునకం అపశ్యత్ । కుశలప్రశ్నానంతరం స ఈహామృగః తం సారమేయం అభణత్:-“భోః కుక్కుర రుచిరదేహా దృశ్యసే; త్వమివ పీనశరీరః దర్శనీయాకృతిః కోఽపి శ్వానః అద్యయావత్ మయా న దృష్టః; సత్యమేతత్ । తవ పీవరత్వాదేః కారణం మే వద । యద్యపి అహం త్వత్తః శతగుణం యతే తథాపి కుక్షిపూరమపి భక్ష్యం నాహం విన్దే” ఇతి। భషకః ప్రత్యవదత్:-“భోః వృక యథా అహం కరోమి తథా త్వం కరోషి చేత్ త్వం సుఖీ స్యాః” ఇతి । ఈహామృగః పృచ్ఛతిస్మ:-“భోః కిం తత్ యత్ త్వం కురుషే.” ఇతి। శ్వానః

వదతిస్మ:-"మమ స్వామినః అలింద మధ్యాస్యనక్తం చోరాన్ వారయామి"ఇతి|తత్ శ్రుత్వా వృకః ప్రత్యభణత్ :-"సౌమ్య ఏత దహం సర్వభావేన కరిష్యామి|అహం వనే భ్రామ్యామి; హిమవృష్టీ సహే। తేన మయా ఛాయా మాశ్రిత్య కుక్షి-పూరం భక్ష్యం లబ్ధం చేత్ కిమన్యత్ ఆశాస్యం భవేత్"ఇతి| ఏవం తయోః సంవదతోః సతోః వృకః శునకస్య గలే దామకృతం వ్రణ మలక్షయత్। తత్ దృష్ట్వైవ సః తం శున-కంపృచ్ఛతిస్మ:-"వయస్య, కిమిదం యత్ తే గ్రీవాయాం పరి-దృశ్యతే"ఇతి| సః ప్రత్యభాషత:-"ఆం; న కించిత్।దుశ్చేష్టితః అహం జనాన్ దశామీతి దివా స్వాపే సతి రాత్రౌ సమ్యక్ రక్షణం భవేత్ ఇతి చ హేతోః మే స్వామీ మాం దివా కంఠే దామబద్ధం కరోతి। సూర్యే అస్తం గతే సతి అహం స్వామినా ముచ్యే। తతః అహం రాజేవ స్వైరం వ్రజామి| మమ భక్ష్యవిషయే అయం క్రమః। మదధిపతిః స్వహస్తేన ఉచ్ఛిష్టం వితరతి। అన్యే అపి గృహవాసినః జనాః మయి దయంతే। పాత్రేషు అపూపాది శిష్టం చేత్ తత్ మద్వినా కము ప్యన్యం స గచ్ఛేత్। అనేన కారణేన మే పీనత్వం| అతః అహం వదామి యది త్వం అహమివ కరిష్యసి త్వమపి సుఖం విందసే" ఇతి| ఏతస్మిన్ అవసరే వృకః అపాసరత్|"రే ఆగచ్ఛ, ఆగచ్ఛ, కిముపసరసి త్వం"ఇతి వదన్ తం భషకః

ఆహ్వాయత్ | వృకస్తు దూరాదేవ తమాహూయ అవదత్ :-"రే తత్ సుఖం అహం నాభిలషామి | తత్ తవైవ అక్షయ్య మస్తు | నిర్బంధః నాస్తి చేత్ మయా సార్ధం కథాం కురు| నోచేత్ మౌన మాచర | బంధన ముపేత్య త్వద్వత్ రాజాఽపి భవితుం నాహ మాశంసే" ఇతి॥

నీతిః:—స్వాతంత్ర్యే సతి నిర్ధనతాఽపి వరం| పారతంత్ర్యే తు మహత్పదలాభోఽపి నాశంసనీయః॥

ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ప్రెస్, లిమిటెడ్, బెజవాడ.

శ్రీ

అభినవ బాల నీతికథాసప్తతిః.

---

(1) కొన్ని ధాతురూపములయొక్క ప్రయోగములు.

1. అకర్మక ధాతువు యొక్క క్తాన్త రూపమును క్రియగా నుపయోగించినపుడు దానికి భూతకర్త్రర్థము వచ్చును.

ఉ. షోడశే వయసి స్థితః=పదునారవ యేటనుండెను. († శ్లో. 24)

2. క్తవతు ప్రత్యయాంత రూపమును భూతకర్త్రర్థమం దుపయోగించవచ్చును.

ఉ. తదా పితా అస్మై హయం దత్తవాన్=అప్పుడు ఇతనికి తండ్రి గుఱ్ఱమునిచ్చెను (శ్లో. 24)

3. సకర్మక ధాతువుయొక్క క్తాన్తరూపము క్రియగా నుపయోగించినపుడు దానికి భూతకర్మణ్యర్థము వచ్చును.

ఉ. తస్య యూనః శ్రోత్రే దృష్టా దివ్యా కుసుమమంజరీ=ఆ యువకుని చెవిలో దేవలోకసంబంధమైన పూలగుత్తి చూడబడెను. (శ్లో. 48)

---

† శ్లోకములు అభినవబాలకాదంబరీ లోనివి.

4. సకర్మక ధాతువుయొక్క తవ్య లేక అనీయ ప్రత్యయాంతరూపమును (చేయు) బడవలెను, లేక (చేయ) బడ తగినది అనునర్థమం దుపయోగించవచ్చును.

ఉ. అశ్రావ్యం నైవవక్తవ్యం=వినతగనిది చెప్పతగి నది కాదు. (శ్లో. 126)

వరా:—1, 2, ప్రయోగములలో క్రియ, లింగములోను, వచనములోను, విభక్తియందున్ను, కర్తననుసరించును.

3, 4, ప్రయోగములలో క్రియ, లింగములోను, వచనములోను, విభక్తియందున్ను, ప్రథమావిభక్తియందున్న కర్మ ననుసరించును.

5. అకర్మక ధాతువుయొక్క తవ్య లేక అనీయ ప్రత్యయాంతరూపమును భావార్థమునం దుపయోగించునప్పుడు, ఆరూపముయొక్క నపుంసకలింగ ప్రథమైకవచనమునే యుపయోగించవలెను. అప్పుడు దానికి (చేయు) వలెను అను యర్థమువచ్చును. కర్త తృతీయావిభక్తియం దుండును.

ఉ. తన్మేసుతేన గంతవ్యం.=కనుక నాకొడుకు వెళ్లవలెను. (శ్లో. 125)

6. అకర్మక ధాతువుయొక్క క్తాన్తరూపమును, పైవ ప్రయోగమువలెనే యుపయోగించవచ్చును. అప్పుడు దానికి భూతకర్త్రర్థము వచ్చును. కర్త తృతీయావిభక్తియం దుండవలెను.

ఉ. అపరాధ్యంహి హంస్యాం తే సుహృదాఽమునా=ఈ నీస్నేహితుడు హంసికి అపరాధము చేసెను. (శ్లో. 170)

7. భావార్థతిఙ్రూప ముపయోగించునపుడు ఆరూపమునకు కర్తర్థము వచ్చును. తృతీయాంతమున్న కర్తకు ప్రథమార్థము చెప్పవలెను.

ఉ. త్వయాగమ్యతే=నీవు వెళ్లుతున్నావు.
యుష్మాభిః గమ్యతాం=మీరు వెళ్ళండి (శ్లో 120).
త్వయా గమ్యతాం=నీవు వెళ్ళుము.
యువాభ్యాం గమ్యతాం=మీరిద్దరు వెళ్లండి.

8. (సతిసప్తమి) ప్రయోగము:—ఏవం బ్రువతి ఏవాస్య ప్రాస్ఫుటద్ధృదయం క్షణాత్ = ఇట్లు ఇతడు చెప్పుచుండగానే గుండె క్షణములో పగిలెను (శ్లో 142).

9. సతిసప్తమీ ప్రయోగము:—యాతాయాం అథ తస్యాం సా దేవీ తత్రాగతా స్వయం=ఆమె వెళ్ళినప్పుడు ఆ దేవి తానే యక్కడికివచ్చెను (శ్లో. 102).

10. క్తాన్తరూపముయొక్క కర్త ఒకవాక్యమయినపుడు ఆరూపముయొక్క నపుంసకలింగ ప్రథమైకవచనమే యుపయోగించవలెను.

"నోద్వహేయాం నిమగ్నాయాం సఖ్యాం మే దుఃఖవారిధౌ" ఇతి తయా ప్రతిజ్ఞాతం.

(2) పదములయర్థమందు సంగ్రహముగానున్న గుర్తుల వివరణము.

క్రి.=క్రియా
క్రివిణ.=క్రియావిశేషణము
పుం.=పుంలింగము
స్త్రీ.=స్త్రీలింగము
న.=నపుంసక లింగము
వి., విష్య.—విశేష్యము
విణ.=విశేషణము
సర్వ.=సర్వనామము
సర్వవిణ.=సర్వనామవిశేషణము

ప.=పరస్మైపదీ
ఆ.=ఆత్మనేపదీ.
ఉభ.=ఉభయపదీ

ప్ర.=ప్రథమపురుషము
మ.=మధ్యమపురుషము
ఉ.=ఉత్తమపురుషము

ఏ.=ఏకవచనము
ద్వి.=ద్వివచనము
బ.=బహువచనము

ప్ర.=ప్రథమావిభక్తి
తృ.=తృతీయావిభక్తి
చతు.—చతుర్థీవిభక్తి
ద్వితీ.=ద్వితీయావిభక్తి

శప్., శబ్.=శబ్వికరణము
లుక్., లుగ్.=లుగ్వికరణము
శ్లు=శ్లువికరణము
శ్యన్.=శ్యన్వికరణము
శ్ను.=శ్నువికరణము
శ.=శవికరణము
శ్నా.=శ్నావికరణము
ఉ.=ఉవికరణము
శ్నమ్=శ్నమ్వికరణము
స్వాణిచ్, స్వార్థణిచ్.=స్వార్థణిజ్వికరణము

ప్రేరణా., ప్రేరణ.=ప్రేరణార్థకము
కర్మణి.=కర్మణిప్రయోగము
వర్త.=వర్తమానకాలము (లట్)

క్త్వా = క్త్వా ప్రత్యయాంతము
క్తాన్త, క్త = క్త ప్రత్యయాంతము
శతృ = శతృప్రత్యయాంతము
క్తవతు = క్తవతుప్రత్యయాంతము
తవ్య = తవ్యప్రత్యయాంతము
అనీయ = అనీయప్రత్యయాంతము
య = యప్రత్యయాంతము
శానచ్ = శానచ్ప్రత్యయాంతము
తుమున్ = తుమున్ప్రత్యయాంతము
ల్యప్ = ల్యబంతము.

అర్పయత్ (-యన్-యన్తీ-యత్.)
ఇట్లున్నప్పుడు విశేషణ ప్రాతిపదికముయొక్క
పుం. ప్రథ. ఏ. అర్పయన్
స్త్రీ. ప్రథ. ఏ. అర్పయన్తీ
న. ప్రథ. ఏ. అర్పయత్ అగును.

---

(3) పదముల యర్థము.

అ

అంస-వి. పుం. భుజశిరస్సు, భుజము.

అకథయత్-క్రి. (కథ్. స్వాణిచ్. ఉభ.; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) చెప్పెను

అకరోత్-క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ.; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) చేసెను

అకాండే-క్రివిశే. ఎదురుచూడకుండ

అకుతోభయ-విశే. (-యః-యా-యం) భయములేని

అకుప్యత్-క్రి. (కుప్. శ్యన్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) కోపపడెను

అకుర్వన్-క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. బ.) చేసిరి,చేసినవి

అకురుతాం-క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ద్వి.) వారిద్దరు చేసిరి. అవి రెండు చేసినవి

అకృత్వా-క్రివిశే. (కృ. ఉ. ఉభ. వ్యతిరేక క్త్వా) చేయకుండ

అకృషత్-క్రి. (కృష్. శ. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) దున్నెను;లాగెను

అక్రందత్-క్రి. (క్రంద్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) ఏడ్చెను

అక్రీడన్-క్రి. (క్రీడ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) ఆడుకొనిరి. ఆడుకొనినవి

అక్రుధ్యత్-క్రి. (క్రుధ్. శ్యన్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) కోపపడెను

అక్రోశత్-క్రి (క్రుశ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) ఏడ్చెను

అక్షమ-విశే. (-మః-మా-మం) శక్తిలేని, తాళలేని, తగని

అక్షయ్య-విశే. (-య్యః-య్యా-య్యం) క్షయముకలుగుటకు వీలులేని

అక్షి-ఎ. న. కన్ను

అక్షిపత్-క్రి. (క్షిప్. శ. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) పారవేసెను; రువ్వెను

అక్షిస్థల-ని. న. కన్నుఉన్నస్థలము

అఖర్వ-విశే. (-ర్వః-ర్వా-ర్వం) చిన్నదికాని, (అనగా) పెద్దదైన

అఖిద్యత--క్రి. (ఖిద్. శ్యన్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏ.) దుఃఖపడెను

అఖిల--విశే. (-లః- లా- లం) అన్ని, అందరు

అఖిలసారవ్యయ-వి. పుం. బలమంతయు ఖర్చుపెట్టుట

(అఖిలసారవ్యయేనాపి బలమంతయు ఉపయోగించినప్పటికి)

అగచ్ఛత్-క్రి. (గమ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) వెళ్ళెను

అగచ్ఛన్-క్రి. (గమ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. బ.) వెళ్ళిరి, వెళ్ళినవి

అగతిక-విశే. (-కః-కా-కం) గతిలేని

అగదత్-క్రి. (గద్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) చెప్పెను

అగద-వి. పుం. ఔషధము, మందు

అగర్జత్-క్రి. (గర్జ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) గర్జించెను

అగ్రజ-వి. పుం. (అగ్ర=మొదట, జ=పుట్టిన) అన్న

అగ్రతః-క్రివిశే. ముందర

అగ్రహార-వి. పుం. అగ్రహారము

అగ్రేసర-విశే. (-రః-రీ-రం) ముందర వెళ్లుచున్నటువంటి; వి. పుం. నాయకుడు

అగాధ-విశే. (-ధః-ధా-ధం) లోతైన.

అఘాతయన్-క్రి. (హన్. లుక్. ప. ప్రేరణా. లఙ్. ప్ర. బ.) చంపిరి, చంపినవి

అంగార-వి. పుం. న. నిప్పు

అంగీకృత్య-క్రివిణ. (అంగీభూర్వక కృ. ఉ. ఉభ. ల్యప్) అంగీకరించి

అంగులమాత్ర-విణ. (-త్రః-త్రీ-త్రం) అంగుళ పరిమాణము గల

అంగులి-వి. స్త్రీ. వ్రేలు

అచరత్-క్రి. (చర్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) నడిచెను

అచర్విత్వా-క్రివిణ. (చర్. శప. ప. వ్యతిరేక క్త్వా) తినకుండ.

అచలత్-క్రి. (చల్. శప. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) నడిచెను

అచారయత్-క్రి. (చర్. శప్. ప. ప్రేరణా. లఙ్. ప్ర. ఏ.) నడిపించెను, తినునట్లుచేసెను

అచింతయత్-క్రి. (చింత్. స్వార్థేణిచ్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర.ఏ.) ఆలోచించెను

అచేతన-విణ. (-నః-నా-నం) ప్రాణములేని

అచ్ఛ-విణ. (-చ్ఛః-చ్ఛా-చ్ఛం) శుభ్రమైన

అజ-వి. పుం. మేక

అజనయత్-క్రి. (జన్. శ్యన్. ఆ. ప్రేరణా. లఙ్. ప్ర. ఏ.) పుట్టించెను

అజయత్-క్రి. (జి. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) జయించెను.

అజా-వి. స్త్రీ. ఆడుమేక

అటన్-వి. ణ. (-టన్-టంతీ-టత్; అట్. శప్. ప. శతృ) తిరుగుచున్న

అటవీ-వి. స్త్రీ. అడవి

అటిత్వా-క్రివిణ. (అట్. శప్. ప. క్త్వా) తిరిగి

అటేయం-క్రి. (అట్. శప్. ప. విధిలిఙ్. ఉ. ఏ.) తిరిగెదను

అండ-వి. పుం. న. గుడ్డు

అండజ-వి. పుం. పిట్ట, పక్షి

అతః-సముచ్చయము. కనుక

అతప్యత-క్రి. (తప్. శ్యన్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏ.)తపస్సుజేసెను

అతాడయత్-క్రి. (తడ్. స్వార్థణిచ్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ)
కొట్టెను

అతికరుణ-విణ. (-ణః-ణా-ణం) మిక్కిలి పరితాపకరమైన

అతిక్రుధ్య-క్రివిణ. (అతిపూర్వకక్రుధ్. శ్యన్. ప. ల్యప్)
మిక్కిలి కోపగించి

అతిగురుత్వ-వి. న. ఎక్కువబరువు

అతిథి-వి. పుం. అతిథి

అతిదీన-విణ. (-నః-నా-నం) మిక్కిలి దీనమైన

అతిభారవాహక-విణ. (-హకః-హికా-హకం) ఎక్కువ బరు
వు మోయుచున్న

అతిమాత్రం-క్రివిణ. మిక్కిలి

అతిలుబ్ధ-వి. పుం. ఒకనిపేరు

అతిష్ఠత్-క్రి. (స్థా. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) నిలిచెను;
ఉండెను

అతిసుందర-విశ. (-రః-రీ లేక రా-రం) ఎక్కువ అందమైన

అతీవ-క్రివిశ. ఎక్కువగా

అతోషయత్-క్రి. (తుష్. శ్యన్. ప. ప్రేరణా. లఙ్. ప్ర. ఏ.) సంతోషపెట్టెను

అత్యజత్-క్రి. (త్యజ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) విడిచి పెట్టెను

అత్యర్థం-క్రివిశ. ఎక్కువగా

అత్యాశా-వి. స్త్రీ. ఎక్కువ ఆశ

అత్ర-క్రివిశ. ఇక్కడ

అత్రభవత్-సర్వ. (పుం. అత్రభవాన్. స్త్రీ. అత్రభవతీ) గౌరవనీయులు (దగ్గర నున్నవారికి); దూరమున నున్న వారికి తత్రభవాన్ (పుం.); తత్రభవతీ (స్త్రీ)

అత్రస్థ-విశ. (-స్థః-స్థా-స్థం) ఇక్కడనున్న

అత్రాంతరే-క్రివిశ. ఈసమయమందు

అథ-క్రివిశ. తరువాత

అదభ్ర-విశ. (-భ్రః-భ్రా- భ్రం) పెద్ద

అదత్త-విశ. (-త్తః-త్తా-త్తం) ఇవ్వబడని

అదత్త్వా-క్రివిశ. (దా. శప్. ప. వ్యతిరేక క్త్వా.) ఇవ్వకుండ

అదర్శయత్-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. ప్రేరణా. లఙ్. ప్ర. ఏ.) చూపించెను

అదశత్-క్రి. (దంశ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) కఱచెను

అదాపయత్-క్రి. (దా. శప్. ప్రేరణా. లఙ్. ప్ర. ఏ.) ఇప్పించెను

అదృష్టపూర్వ-విశే. (-ర్వః-ర్వా-ర్వం) ఇదివరకు చూడబడని

అద్య-క్రియావిశే. ఈరోజు

అద్యప్రభృతి-క్రియావిశే. ఈరోజునుంచి

అధః-క్రియావిశే. (షష్ఠితో) క్రింద

అధమ-విశే. (-మః-మా-మం) నీచమైన

అధర్షత్-క్రి. (ధృష్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) గాయపరచెను

అధస్తాత్-క్రియావిశే. (షష్ఠితో) క్రింద

అధావత్-క్రి. (ధావ్ లేక సృ. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) పరుగెత్తెను

అధిక-విశే. (-కః-కా-కం) ఎక్కువ

అధికార-వి. పుం. అధికారము; ఉద్యోగము

అధికృత్య-క్రియావిశే. గూర్చి

అధిగచ్ఛంతి-క్రి. (అధిపూర్వకగమ్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. బ.) పొందుచున్నారు

అధిగమ్య-క్రియావిశే. (అధిపూర్వకగమ్. శప్. ప. ల్యప్.) పొంది

అధితిష్ఠామి-క్రి. (అధిపూర్వకస్థా. శప్ . ప, వర్త. ఉ. ఏ.) ఉంటున్నాను

అధిశ్రయణీసవిధ-వి. న. (అధిశ్రయణీ=కుంపటి, సవిధ=సమీపము) కుంపటిసమీపము

అధిష్ఠాయ-క్త్వ్రివిణ. (అధిపూర్వకస్థా. శప్. ప. ల్యప్.) కూర్చుండి

అధిష్ఠిత-విణ. (-తః-తా-తం; అధిపూర్వకస్థా. శప్. ప. క్తాన్త) ఆక్రమించుకొనబడిన

అధీన-విణ. (-నః-నా-నం) ఆశ్రయించిన, అధీనమైన

అధునా-క్రివిణ. ఇప్పుడు

అధ్యక్షిపత్-క్రి. (అధిపూర్వకక్షిప్. శ. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) తిట్టెను

అధ్యతిష్ఠత్-క్రి. (అధిపూర్వకస్థా. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) కూర్చుండెను; ఉండెను

అధ్యాస్య-క్రివిణ. (అధిపూర్వక ఆస్. లుక్. ఆ. ల్యప్) ఉండి, కూర్చుండి

అధ్యుషిత-విణ. (-తః-తా-తం; అధిపూర్వకవస్. శప్. ప. క్తాన్త) ఆక్రమింపబడిన

అధ్వన్-వి. పుం. త్రోవ

అనధిగమ్య-విశే. (-మ్యః-మ్యా-మ్యం; అధిపూర్వక గమ్. శప. ప. వ్యతిరేకము.) దగ్గర వెళ్ళుటకు వీలులేని

అనంతరం-క్రివిశే. తరువాత

అనపరాధిన్-విశే. (-ధీ-ధినీ-ధి) నేరము లేనటువంటి

అనభిభవనీయ-విశే. (-యః-యా-యం) వెక్కిరించుటకు తగని

అనయత్-క్రి. (నీ. శప. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.). తీసికొని వెళ్లెను

అనర్థకారక-విశే. (-కః-ఇకా-కం) చెఱుపుగలుగజేయునట్టి

అనల్ప-విశే. (-ల్పః-ల్పా-ల్పం) గొప్ప; క్రివిశే. (-ల్పం) ఎక్కువగా

అనవద్య-విశే. (-ద్యః-ద్యా-ద్యం) పొగడతగిన

అనాథ-విశే. (-థః-థా-థం) దిక్కులేని

అనామయ-వి. పుం. న. ఆరోగ్యము

అనిశం-క్రివిశే. ఎల్లప్పుడు

అనుకూల-విశే. (-లః-లా-లం) అనుకూలమైన

అనుగ్రహ-వి. పుం. దయ

అనుజ-వి. పుం. (అను=తరువాత, జ=పుట్టిన) తమ్ముడు

అనుజ్ఞాతుం-క్రివిశే. (అనుపూర్వక జ్ఞా. శ్నా. ఉభ. తుమున్) సెలవిచ్చుటకు

అనుద్దిశ్య-క్రివిణ. (ఉద్'పూర్వకదిశ్. శ. ఉభ. వ్యతిరేక ల్యప్) ఉద్దేశించకుండ

అనుధావ్య-క్రివిణ. (అనుపూర్వక ధావ లేక సృ. శప్. ప. ల్యప్) వెనుకపరుగెత్తి

అనుపదం-క్రివిణ. వెంటనే

అనుభవతి-క్రి. (అనుపూర్వకభూ. శప. ప. వర్త. ప్ర. ఏ.) అనుభవించుచున్నాడు-చున్నది

అనుభవనీయ-విణ. (యః-యా-యం; అనుపూర్వకభూ. శప. అనీయ) అనుభవింపతగిన

అనుభవామి-క్రి. (అనుపూర్వకభూ. శప. ప. వర్త. ఉ. ఏ. అనుభవించుచున్నాను

అనుభవితుం-క్రివిణ. (అనుపూర్వకభూ. శప. ప. తుముణ్) అనుభవించుటకు

అనుభవేయం-క్రి. (అనుపూర్వక భూ. శప. ప. విధిలిఙ్. ఉ. ఏ.) అనుభవించెదను

అనుభూయ-క్రివిణ. (అనుపూర్వకభూ. శప. ప. ల్యప్) అనుభవించి

అనుభూయమాన-విణ. (-నః-నా-నం; అనుపూర్వకభూ. శప. ప. కర్మణి శానచ్.) అనుభవింపబడుచున్న

అనుశయ-వి. పుం. పశ్చాత్తాపము

అనుష్ఠాతవ్య-విశే. (-వ్యః-వ్యా-వ్యం; అనుపూర్వకస్థా, శప్, ప. తవ్య) అనుష్ఠింపతగిన

అనుష్ఠిత-విశే. (-తః-తా-తం; అనుపూర్వకస్థా. శప్. ప క్తాన్త) అనుష్ఠింపబడిన

అనుష్ఠితవత్-విశే. (-వాన్-వతీ-వత్; అనుపూర్వకస్థా. శప్ ప. క్తవతు) అనుష్ఠించిన

అనుసృత-విశే. (-తః-తా-తం; అనుపూర్వకసృ. శప్. ప. క్తాన్త) వెంబడింపబడిన

అనుసర్తుం-క్రివిశే. (అనుపూర్వకసృ. శప్. ప. తుమున్) వెంబడించుటకు

అనేకగుణ- విశే. (-ణః-ణా-ణం) అనేకగుణములుగల

అనేకే-సర్వవిశే. (అనేక. పుం. ప్రథ. బ.) అనేక

అనేన-సర్వ. (ఇదం. పుం. న. తృ. ఏ.) వీనిచేత, దీనిచేత; సర్వవిశే. ఈ

అంతః-క్రివిశే. లోపల

అంతక-వి. పుం. యముడు

అంతరంగగుణ-వి. పుం. లోపలిగుణము, ఆంతరగుణము

అంతర-వి. న. సమయము

అంతరాళగమన-వి. న. (అంతరాళ=ఆకాశము, గమన=వెళ్లుట) ఆకాశములో వెళ్లుట

అంతర్ధాన-వి. న. అదృశ్యమగుట

అంతిక-వి. న. సమీపము

అంతే ("అంత" యొక్క సప్తమీఏకవచనం) చివరకు.

అంత్రి-వి. న. (సాధారణముగా బహువచనము) పేగులు

అంధ-విశే. (-న్ధః-న్ధా-న్ధం)గుడ్డి; వి. పుం. (-న్ధః) గుడ్డివాడు

అన్న-వి. న. అన్నము

అన్నదాతృ-విశే. (-తా-త్రీ-తృ) అన్నమిచ్చేవాడు

అన్యః-సర్వ. (అన్య. పుం. ప్రథ. ఏ.) వేరొకడు; సర్వవిశే. వేరొక

అన్యచ్చ-సముచ్చయము. మఱియున్న

అన్యత్-సర్వ. (అన్య. న. ప్రథ; ద్వితీ. ఏ.) వేరొకటి; సర్వ విశే. వేరొక

అన్యతః- క్రివిశే. అవతలనుంచి

అన్యథా-క్రివిశే. వేరువిధమున

అన్యమ్- సర్వ. (అన్య. పుం. ద్వితీ. ఏ.) వేరొకని; సర్వవిశే. వేరొక

అన్యస్య-సర్వ. (అన్య. పుం. న. షష్ఠీ. ఏ) వేరొకనియొక్క సర్వవిశే. వేరొక

అన్యాన్-సర్వ. (అన్య. పుం ద్వితీ. బ.) ఇతరులను; సర్వ విశే. ఇతర

అన్యాని-సర్వ. (అన్య. న. ద్వితీ. బ.) ఇతరవానిని; సర్వవిశే. ఇతర

అన్యేన-సర్వ. (అన్య. పుం. న. తృ. ఏ) వేరొకనిచే; సర్వ విశే. వేరొక

అన్యేషాం-సర్వ. (అన్య. పుం. న.) ఇతరులయొక్క; సర్వవిశే. ఇతర

అన్యైః-సర్వ. (అన్య. పుం. న. తృ. బ.) ఇతరులచే; సర్వ విశే. ఇతర

అన్యోన్యస్య-సర్వ. (అన్యోన్య. షష్ఠి. ఏ.) పరస్పరము యొక్క; సర్వవిశే. పరస్పర

అన్వధావత్-క్రి. (అనుపూర్వకధావ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) వెనుక పరుగెత్తెను

అన్వభవతామ్-క్రి. (అనుపూర్వకభూ. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ద్వి.) వారిద్దరు అనుభవించిరి; అవిరెండు అనుభవించినవి

అన్వమన్యత-క్రి. (అనుపూర్వకమన. శ్యన్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏ.) ఒప్పుకొనెను

అన్వసరత్-క్రి. (అనుపూర్వకసృ. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) వెంటవెళ్లెను

అపకర్తుం-క్రివిశే. (అపపూర్వకకృ. ఉభ. తుమున్.) అప కారము చేయుటకు

అపకార-వి. పుం. అపకారము, హాని

అపకారకరణ-వి. న. అపకారముచేయుట

అపక్వ-విశే. (-క్వః-క్వా-క్వం) పచ్చి

అపచేతుం-క్రివిశే. కోయుటకు

అపత్యం-వి. న. బిడ్డ

అపనయ-క్రి. (అపపూర్వకనీ. శప్. ఉభ; లోట్. మ. ఏ.)
తొలఁగించుము

అపనీయ-క్రి. (అపపూర్వక నీ. శప్. ఉభ; ల్యప్.) తొలగించి

అపనోద-వి. పుం. తొలగించుట

అపమాన-వి. న. అవమానము

అపరాధ-వి. పుం. తప్పు

అపరావర్తమాన-విశే. (-నః-నా-నం; పరాపూర్వకవృత్. శప్. ఆ. వ్యతిరేకశానచ్.) వెనుకకు తిరుగకుండ

అపరీక్ష్య-క్రివిశే. (పరిపూర్వక ఈక్ష్. శప్. ఆ. వ్యతిరేక ల్యప్.) పరిక్షచేయకుండ

అపరే-సర్వ.(అపర. పుం. ప్రథ. బ.) ఇతరులు;సర్వవిశే.ఇతర

అపవాద-వి. పుం. నింద, అపవాదము

అపశ్యత్ -క్రి. (దృశ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) చూచెను

అపశ్యం-క్రి (దృశ్. శప్. ప. లఙ్. ఉ. ఏ) చూచితిని

అపశ్యః-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. లఙ్. మ. ఏ) చూచితివి

అపసర-క్రి. (అపపూర్వక సృ. శప్. ప. లోట్. మ. ఏ)
వెళ్ళుము

అపసరసి-క్రి. (అపపూర్వక సృ. శప్. ప. వర్త. మ. ఏ.) వెళ్ళుచున్నావు

అపహరతి-క్రి. (అపపూర్వక హృ. శప్. ఉభ; ప. వర్త. ప్ర. ఏ.) అపహరించుచున్నాడు-చున్నది

అపహార-వి. పుం. అపహరించుట; తీసికొనివెళ్ళుట

అపహృత్య క్రివిణ. (అపపూర్వక హృ. శప్. ఉభ; ల్యప్.) అపహరించి

అపాక్రామత్-క్రి. (అపపూర్వక క్రమ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) వెళ్లెను, తప్పించుకొనెను

అపాఠయత్-క్రి. (పఠ్. శప్. ప. ప్రేరణా. లఙ్. ప్ర. ఏ) చదివించెను, నేర్పెను

అపాతయత్-క్రి. (పత్. శప్. ప. ప్రేరణా. లఙ్. ప్ర. ఏ) పడగొట్టెను

అపావృత-విణ. (-తః-తా-తం; అపాపూర్వక వృ. క్తాన్త) తెరువబడిన

అపాసరత్-క్రి. (అపపూర్వక సృ. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) వెళ్ళిపోయెను

అపాహరత్-క్రి. (అపపూర్వక హృ. శప్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) అపహరించెను

అపాహ్రియత-క్రి. (అపపూర్వక హృ. శప్. ఉభ; కర్మణి. లఙ్. ప్ర. ఏ) అపహరింపబడెను

అపి-క్రివిణ. కూడ, ఐనను; ప్రశ్నలడుగుటయం దుపయోగించ
బడును

అపిచ-సముచ్చయము. మఱియున్ను

అపితు-సముచ్చయము. అయితే (‘నకేవలం’కు సరియైనది)

అపితర్హి-సముచ్చయము. అయితే

అపిబత్-క్రి. (పా. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) త్రాగెను

అపీడయత్-క్రి. (పీడ్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.)
పీడించెను

అపుష్యత్-క్రి. (పుష్. శ్యన్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) పోషిం
చెను

అపుష్యత-క్రి. (పుష్ శ్యన్. ఉభ; ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏ.) పోషిం
చెను

అపూప-వి. పుం. అరిసెలు

అపూపఖండ-వి. పుం. అరిశెలముక్క

అపూపాది-వి. న. అరిశెలుమొదలైనవి

అపూర్యత.క్రి. (ప్యా. ప్లు ప. కర్మణి. లఙ్. ప్ర. ఏ) నింప
బడెను.

అపూర్వ-విణ. (-ర్వః-ర్వా-ర్వం) అపూర్వమైన

అపృచ్ఛత్-క్రి. (ప్రచ్ఛ. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) అడిగెను

అపేక్షసే-క్రి. (అపపూర్వకఈక్ష్. శప్. ఆ. వర్త. మ. ఏ.)
అపేక్షించుచున్నావు

అపేక్షా-వి. స్త్రీ. అపేక్ష

అపేక్షిత-విణ. (-తః-తా-తం; అపపూర్వక ఈక్ష్. శప్. ఆ. క్తాన్త) కోరబడిన

అపోషయత్-క్రి. (పుష్. స్వార్థేణిచ్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) పోషించెను

అపోహన-వి.న. తొలగించుట; నాశనము చేయుట

అప్రాప్తి-వి. స్త్రీ. పొందక పోవుట

అప్రాప్యలాభ-విణ. (-భః-భా-భం) లాభము లేని

అప్రీణయత్-క్రి. (ప్రీ. స్వార్థేణిచ్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) సంతోషపెట్టెను

అబుధ్యత- ప్ర. (బుధ్. శ్యన్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏ; బుధ్. శప్. ఉభ. కర్మణి. లఙ్. ప్ర. ఏ.) తెలిసికొనెను, తెలిసికొన బడెను

అబుధ్యే-క్రి. (బుధ్. శ్యన్. ఆ. లఙ్. ప్ర ఏ; బుధ్. శప్. ఉభ. కర్మణి. లఙ్. ప్ర. ఏ) తెలిసికొంటిని, తెలిసికొనబడితిని

అబోధ-వి. పుం. అజ్ఞానము

అబోధత్-క్రి. (బుధ్. శప్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) తెలిసికొనెను

అబోధన్-క్రి. (బుధ్. శప్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. బ.) తెలిసికొనిరి, తెలిసికొనినవి.

అబ్ధితట-వి పుం. న. సముద్రపుఒడ్డు
అభక్షయత్-క్రి. (భక్ష్. శప్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) తినెను
అభజన్-క్రి. (భజ్. శప్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) పొందిరి. పూజించిరి, పూజించినవి.
అభణత్-క్రి. (భణ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) చెప్పెను
అభయశపథ-వి. పుం. రక్షించుశపథము.
అభవత్-క్రి. (భూ. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) ఉండెను, ఆయెను
అభవన్-క్రి.(భూ. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. బ.) ఉండెరి, ఉండినవి
అభవః-క్రి. (భూ. శప్. ప. లఙ్. మ. ఏ.) ఉంటివి, అయితివి
అభావ-వి. పుం. లేకుండుట
అభాషత-క్రి. (భాష్. శప్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏ.) మాటలాడెను
అభితః-క్రివిణ. (ద్వితీయాంతో) చుట్టు, వైపునకు
అభిధావ్య-క్రివిణ. (అభిపూర్వకధావ్. శప్. ప. ల్యప్) వైపునకు పరుగెత్తి
అభిధేయ-వి. పుం. పేరు
అభినవబాలకథాసప్తతి-వి. స్త్రీ. క్రొత్తగా బాలురకొఱకు కూర్చిన 70 కథలు
అభిప్రాయ-వి. పుం. అభిప్రాయము
అభిమత-విణ. (-తః-తా-తం) ఇష్టమైన; వి. న. (-తం)ఇష్టము
అభియాత-విణ. (-తః-తా-తం; అభిపూర్వకయా. లుక్. ప. క్తాన్త) పొందిన, సమీపించిన

అభిలషామి-క్రి. (అభిపూర్వకలష్. శప్. ప. వర్త. ఉ. ఏ) కోరుచున్నాను

అభిలషేత్-క్రి. (అభిపూర్వకలష్. శప్. ప. విధిలిఙ్. ప్ర. ఏ.) కోరును

అభిలిప్సు-విశే. (-ప్సుః-ప్సుః-ప్సు; అభిపూర్వకలభ్. శప్. ఆ. సన్నంత) పొందుటకు ఇష్టముగల

అభివాంఛతి-క్రి. (అభిపూర్వకవాంఛ్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ) కోరుచున్నాడు-చున్నది

అభిహిత- విశే (-తః-తా-తం; అభిపూర్వకధా. శ్లు. ఉభ. క్తాన్త) చెప్పబడిన

అభిహితవత్-విశే. (-వాన్-వతీ-వత్) చెప్పిన

అభీప్సితం-వి. న. ఇష్టము; ఇష్టపడినవస్తువు

అభుక్త్వా-క్రి)విశే. (భుజ్. శ్నం. ప. వ్యతిరేకక్త్వా) భోజనము చేయకుండ

అభ్యద్రవత్-క్రి. (అభిపూర్వకద్రు. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) వైపునకు పరుగెత్తెను

అభ్యర్థయే-క్రి.(అభిపూర్వకఅర్థ. స్వార్థేణిచ్. ఆ. వర్త. ఉ. ఏ) వేడుచున్నాను

అభ్యర్ణ-వి. న. సమీపము

అభ్యలషత్-క్రి. (అభిపూర్వకలష్.శప్.ప. లఙ్.ప్ర.ఏ)కోరెను

అభ్యవహార-వి. పుం. అన్నము

అభ్యసరత్-క్రి. (అభిపూర్వక సృ. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) వెళ్లెను

అభ్యస్య-క్రివిణ. (అభిపూర్వక అస్. శ్యన్. ప. ల్యప్) అభ్యాసముచేసి, నేర్చుకొని

అభ్యాశ-వి. పుం. సమీపము

అభ్యాస-వి. పుం. అలవాటు

అభ్యుపపన్న-విణ. (-న్నః-న్నా-నం) దగ్గరకు వచ్చినటువంటి

అభ్యేత్య-క్రివిణ. (అభ్యాపూర్వక ఇ. లుక్. ప. ల్యప్) వచ్చి

అమన్యత-క్రి. (మన్.శ్యన్. అ. లఙ్. ప్ర. ఏక.) తలచెను

అమాత్య-వి. పుం. మంత్రి

అమిత-విణ. (-తః-తా-తం; అ=లేని; మిత=కొలత) మితము లేని

అముంచత్-క్రి. (ముంచ్. శ. ఉభ.; ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) విడిచెను

అమూ-సర్వనామ (అదస్. పు. స్త్రీ. న. ప్రథమా, ద్వితీయా ద్వివచనము) ఈయిద్దరు లేక ఆయిద్దరు; సర్వవిణ. ఈ, ఆ

అమూభ్యాం-సర్వనామ (అదస్. పు. స్త్రీ. న. తృతీయా, చతుర్థీ, పంచమీ. ద్వివచనము) ఈ లేక ఆ యిద్దరిచేత; ఈ లేక ఆ యిద్దరికి; ఈ లేక ఆ యిద్దరినుంచి; సర్వవిణ. ఈ, ఆ.

అమేధ్య-వి. న. (అ. వ్యతిరేకార్థ మేధ్య. శుభ్రము) అశుద్ధ

ము; విశే. (ధ్యః-ధ్యా-ధ్యం) అశుద్ధమైనటువంటి

అమోచయత్ - క్రి. (ముచ్.శ. ఉభ; ప. ప్రేరణా.లఙ్. ప్ర. ఏక) విడిపించెను

అంబర-వి. న. వస్త్రము, ఆకాశము

అమ్రియత-క్రి. (మృ. శ. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏక) చచ్చెను.

అమ్లు-విశే.(-మ్లుః- మ్లూ- మ్లుం) పుల్లటి

అయచ్ఛత్-క్రి. (దా.శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) ఇచ్చెను

అయతత-క్రి. (యత్. శప్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏక) ప్రయత్నించెను

అయతే-క్రి. (అయ్. శప్. ఆ. వర్త. ప్ర. ఏ.) పొందుచున్నాడు,-చున్నది

అయం- సర్వ. (ఇదం.పుం. ప్రథమా.ఏక.) ఇతడు; సర్వవిశే. ఈ

అయసే- క్రి. (అయ్. శప్. ఆ. వర్త. మ. ఏక.) పొందుచున్నావు, వెళ్ళుచున్నావు

అయాచత- క్రి. (యాచ్. శప్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏక) బ్రతిమాలుకొనెను

అయి-భావనిదర్శకావ్యయము. హే; సంబోధనలో నుపయోగింపబడును

అయుక్త- విశే. (-క్తః- క్తా- క్తం.) తగనటువంటి

అయే-భావనిదర్శకావ్యయము. ఆశ్చర్యదుఃఖసూచకము.

అక్కటా! సంబోధనలోనుకూడ ఉపయోగింపబడును

అరణ్య- వి. న. అడవి

అరణ్యజ- విశే. (-జః-జా-జం; అరణ్య=అడవి. జ=పుట్టిన) అడవిలోఁబుట్టిన

అరణ్యమార్జార-వి. పుం. (అరణ్య=అడవి; మార్జార=పిల్లి) అడవిపిల్లి

అరణ్యసూకర-వి. పుం. (అరణ్య=అడవి, సూకర=పంది) అడవిపంది

అరణ్యానీ-వి. స్త్రీ. గొప్పఅడవి

అరాతి-వి. పుం. శత్రువు

అరి-వి. పుం. శత్రువు

అరిష్ట-వి. న. దురదృష్టము; చెఱుపు

అరే-భావనిదర్శకావ్యయము. ఒరే

అరోచత-క్రి. (రుచ్. శబ్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏక) రుచించెను (చతుర్థితో)

అర్దయతి-క్రి. (అర్ద్. స్వార్థిచ్. ఉభ; ప. వర్త. ప్ర. ఏక) బాధపెట్టుచున్నాడు -చున్నది.

అర్థే-(అర్థ. సప్తమీవిభక్తి) కొఱకు

అర్పిత-విశే. (-తః-తా-తం; ఋ. శప్. ప. ప్రేరణా. క్తాన్త.) ఇవ్వబడినటువంటి

అర్భక-వి. పుం. బిడ్డ

అర్హతి-క్రి. (అర్హ్. శబ్. ప. వర్త. ప్ర. ఏక) తగియున్నాడు, తగియున్నది.

అర్హంతి-క్రి. (అర్హ్. శబ్. ప. వర్త. ప్ర. బహు) తగియున్నారు -యున్నవి.

అర్హసి-క్రి. (అర్హ్. శబ్. ప. వర్త. మ. ఏక) తగియున్నావు

అలక్షయత్-క్రి. (లక్ష్. స్వార్థణిచ్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) గమనించెను, చూచెను

అలపత్-క్రి. (లప్. శబ్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) మాట్లాడెను

అలభత-క్రి. (లభ్. శబ్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏక) పొందెను

అలభ్య-విశే. (-భ్యః-భ్యా-భ్యం; లభ్. శబ్. ఆ. వ్యతిరేకయ. దొరకనటువంటి

అలంకృత్య-క్రివిశే. ('అలం' పూర్వకకృ. ఉభ. ల్యప్) అలంకరించి

అలం-క్రివిశే. (తృతీయాంతో) చాలును; ఎక్కువగా

అలర్క-వి.పుం. పిచ్చికుక్క

అలస-విశే. (-సః-సా-సం) సోమరి

అలింద-వి. పుం. గడప

అల్ప-విశే. (-ల్పః-ల్పా-ల్పం) చిన్న

అల్పకాయ-వి. పుం. చిన్నశరీరము; విశే. (-యః-యా-యం) చిన్నశరీరముగల

అవకర-వి. పుం. కసువు

అవకాశ-వి. పుం. అవకాశము; సందర్భము

అవగచ్ఛామి-క్రి. ('అవ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. వర్త. ఉ. ఏక) తెలుసుకొనుచున్నాను.

అవజ్ఞాత-విణ. (-తః-తా-తం; 'అవ' పూర్వకజ్ఞా. శ్నా. ఉభ. క్తాన్త) అలక్ష్యముచేయబడిన

అవట-వి. పుం. గుంట

అవతార్య-క్రివిణ. ("అవ" పూర్వకతౄ. శబ్. ప. ప్రేరణా. ల్యప్.) దించి

అవదత్-క్రి. (వద్. శబ్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) చెప్పెను

అవదః-క్రి. (వద్. శబ్. ప. లఙ్. మ. ఏక) చెప్పితివి

అవదతాం-క్రి. (వద్. శబ్. ప. లఙ్. ప్ర. ద్వి.) వారిద్దరు మాట్లాడిరి, వారిద్దరు చెప్పిరి, అవిరెండు చెప్పినవి

అవధత్-క్రి. (వధ్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) చంపెను

అవధార్య-క్రివిణ. ('అవ' పూర్వకధృ. స్వార్థణిచ్. ఉభ. ల్యప్) నిశ్చయించి, తెలిసికొని

అవధారయ-క్రి. ('అవ' పూర్వకధృ. స్వార్థణిచ్. ఉభ. లోట్. మ. ఏక) తెలుసుకొనుము

అవధీరయతి-క్రి. (అవధీర్. స్వార్థణిచ్. ఉభ; ప. వర్త. ప్ర. ఏక) అలక్ష్యముచేయుచున్నాడు,-చున్నది

అవనమ్య-క్రివిణ. ('అవ' పూర్వకనమ్. శబ్. ప. ల్యప్) నమస్కరించి

అవంతీ-వి. స్త్రీ. అవంతిపురము-అవంతీదేశమునకు ప్రధానపట్టణము-నర్మదానది కుత్తరమున నున్నది-సిప్రానదీతీరమున నున్నది

అవపత్య-క్రివిణ. ('అవ' పూర్వకపత్. శప్. ల్యబంత)పడి, క్రిందపడి

అవయవ-వి. పుం. అవయవము

అవర-విణ. (-రః-రా-రం) వయస్సులోచిన్న, నీచమైనటు వంటి

అవర్తత-క్రి. (వృత్. శప్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏక) ఉండెను

అవర్తేతాం-క్రి. (వృత్. శప్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ద్వి.) వారిద్దరు ఉండిరి.

అవలంబిత-విణ. (తః-తా-తం; 'అవ' పూర్వకలంబ్. శప్. ఆ. క్తాన్త) పట్టుకొనబడినటువంటి

అవలంబ్య-క్రివిణ. ('అవ' పూర్వకలంబ్. శప్. ఆ. ల్యబంత) పట్టుకొని

అవలుప్య-క్రివిణ. ('అవ' పూర్వకలుప్. శ్యన్. ప. ల్యబంత) దొంగిలించి

అవలేప-వి. పుం. గర్వము

అవలోకయతి-క్రి. ('అవ'పూర్వకలోక్. స్వాణిచ్. ప. వర్త. ప్ర. ఏక) చూచుచున్నాడు-చున్నది

అవలోక్య-క్రియావిశే. ('అవ'పూర్వకలోక్. ణిచ్. ల్యప్.)
చూచి

అవశిష్ట-విశే. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం) మిగిలిన

అవశేషయతి- క్రి. (అవశేష్. నామధాతు. లట్. ప్ర.
ఏక) మిగిలించును

అవశ్యం-క్రియావిశే. నిశ్చయముగా

అవసన్- క్రి. (వస్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. బహు) నివసించిరి

అవసర- వి. పుం. అవసరము, సమయము, సందర్భము

అవస్థా- వి. స్త్రీ. స్థితి

అవస్థిత- విశే. (-తః-తా-తం;-'అవ'పూర్వకస్థా. శప్. ప.
క్త్వాన్త) ఉన్నటువంటి

అవహితమనస్- విశే. (-మనాః-మనాః-మనస్;) అవహిత=
గమనించుచున్నటువంటి, మనస్=మనస్సు) గమనించుచు
న్నటువంటి మనస్సుగల

అవాతరత్ - క్రి. ('అవ' పూర్వకతౄ. శప్. ప. లఙ్. ప్ర.
ఏక) దిగెను

అవాతిష్ఠత- క్రి. ('అవ' పూర్వకస్థా. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక)
ఉండెను.

అవాప్తవత్ -విశే. (-వాన్-వతీ-వత్; 'అవ'పూర్వక ఆప్.
శ్ను. ప. క్తవతు) పొందిన

అవికల- విశే. (-లః-లా-లం.) లోపములేనటువంటి

అవిగణయ్య-క్రివిణ. ('వి'పూర్వకగణ్. స్వాణిచ్. వ్యతిరేక ల్యప్) లక్ష్యపెట్టకుండ

అవితథ- విణ. (-థః-థా-థం) నిజమైనటువంటి

అవిరతం-క్రివిణ. విరామము లేకుండ, ఎల్లప్పుడు

అవిలంబితం-క్రివిణ. శీఘ్రముగా

అవివేకిః-విణ. (-కీ-కినీ-కి) తెలివిలేని

అవిశత్-క్రి. (విశ్. శ. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) ప్రవేశించెను

అశంసన్-క్రి. (శంస్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. బహు) చెప్పిరి, శ్లాఘించిరి

అశక్త-విణ. (-క్తః-క్తా-క్తం) శక్తిలేనటువంటి

అశపః-క్రి. (శప్. శప్. ప. లఙ్. మ. ఏక) తిట్టితివి

అశబ్దయత్-క్రి. (శబ్ద్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) అఱచెను

అశిథిల-విణ. (-లః-లా-లం)వదులైన, శిథిలముగాని, గట్టియైన

అశుష్యన్-క్రి. (శుష్. శ్యన్. ప. లఙ్. ప్ర. బహు) ఎండిపోయిరి, ఎండిపోయినవి

అశేష-విణ. (-షః-షా-షం)అంత

అశోచత్-క్రి. (శుచ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) దుఃఖించెను

అశ్రమ-వి.పుం. అనాయాసము

అశ్రాంతం-క్రివిణ. శ్రమములేకుండ

అశ్రామ్యత్-క్రి.(శ్రమ్. శ్యన్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక)శ్రమపడెను

అశ్వ-వి. పుం. గుఱ్ఱము
అసకృత్-క్రివిణ. (అ=వ్యతిరేకార్థ, సకృత్=ఒకసారి) అనేక సార్లు
అసంతుష్ట-విణ. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం) తృప్తిలేని
అసత్య-వి. పుం. అబద్ధము; విణ. (-త్యః-త్యా-త్యం) అబద్ధమైనటువంటి
అసత్యవాదిన్-విణ. (-వాదీ-వాదినీ-వాది) అబద్ధమాడు
అసమర్థ-విణ. (-ర్థః ర్థా-ర్థం) శక్తిలేని; సామర్థ్యములేని
అసహమాన-విణ. (-నః-నా-నం) ఓర్చుకొనకుండ
అసహ్య-విణ. (-హ్యః-హ్యా-హ్యం) ఓర్చుటకు శక్యముగాని
అసాధ్య-విణ. (-ధ్యః-ధ్యా-ధ్యం) సాధ్యములేనటువంటి
అసి-క్రి. (అస్. లుగ్. ప. వర్త. మ. ఏక) ఉన్నావు; విణ. పుం. కత్తి, ఖడ్గము
అసిధేనుకా-వి. స్త్రీ. చిన్నకత్తి
అసు-వి. పుం. (నిత్యబహువచనము) ప్రాణము
అసూయా-వి. స్త్రీ. ఓర్వలేనితనము, అసూయ
అసూయావత్-విణ. (-వాన్-వతీ-వత్) ఓర్వలేనటువంటి
అసృజత్-క్రి. (సృజ్. శ. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) విడిచిపెట్టెను
అసౌ-సర్వ. (అదస్. పుం. స్త్రీ) ఇతడు, ఈమె; సర్వవిణ. ఈ
అస్త-వి. పుం. సూర్యుడు అస్తమించు పర్వతము
అస్థిచర్మమాత్ర-వి. న. తోలు ఎముకలుమాత్రము

అస్మభ్యం-సర్వ. (అస్మద్. చతుర్థీబహువచనము) మాకు
అస్మాకం-సర్వ (అస్మద్. షష్ఠీబహువచనము) మాయొక్క
అస్మాత్-సర్వ. (ఇదం. పుం. న. పంచమీ. ఏకవచనము) వీనినుండి, దీనినుండి; సర్వవిశ. ఈ
అస్మాన్-సర్వ. (అస్మద్. ద్వితీయా బహువచనము) మమ్ములను
అస్మాభిః-సర్వ. (అస్మద్. తృతీయా బహువచనము) మాచేత
అస్మాసు-సర్వ. (అస్మద్. సప్తమీ బహువచనము) మాయందు, మనయందు
అస్మి- క్రి. (అస్. లుగ్. ప. వర్త. ఉ. ఏక) ఉన్నాను
అస్మిన్-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. న. సప్తమీ ఏకవచనము) వీనిలో, దీనిలో; సర్వవిశ. ఈ
అస్మై-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. న. చతుర్థీ ఏకవచనము) వీనికి, దీనికి; సర్వవిశ. ఈ
అస్య-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. న. షష్ఠీ ఏకవచనము) వీనియొక్క, దీనియొక్క; సర్వవిశ. ఈ
అస్యాం-సర్వ. (ఇదమ్. స్త్రీ. సప్తమీ ఏకవచనము) దీనిలో సర్వవిశ. ఈ
అహంకార-వి. పుం. అహంకారము, గర్వము
అహం-సర్వ. (అస్మద్. ప్రథమా. ఏక) నేను
అహన్-వి. న. దినము

అహింస్యత-క్రి. (హింస్. శబ్ద. ప. కర్మణి. లఙ్. ప్ర. ఏక) చంపబడెను, పీడింపబడెను

అహీయత-క్రి. (హా. శ్లు. ప. కర్మణి. లఙ్. ప్ర. ఏక) నష్టమాయెను

అహీయేతాం-క్రి. (హా. శ్లు ప. కర్మణి. లఙ్. ప్ర. ద్వి) అవి రెండు నష్టమాయెను

అహో-భావనిదర్శకావ్యయ- ఆశ్చర్యము, దుఃఖము, సంతోషమును చూపించును; సంబోధనలోను ఉపయోగింపవచ్చును

అహ్వాయత్-క్రి. (హ్వే. శబ్. ఉభ. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) పిలిచెను

ఆ

ఆకర్ణయ-(క్రి. (ఆ' పూర్వకకర్ణ్. స్వాణిచ్. ఉభ. ప. లోట్ మ. ఏక) వినుము

ఆకర్ణయత- క్రి. ('ఆ'పూర్వకకర్ణ్. స్వాణిచ్. ఉభ. లోట్ మ. బహు) వినండి

ఆకర్ణయంతి- క్రి. ('ఆ'పూర్వకకర్ణ్. స్వాణిచ్. ఉభ. వర్త. ప్ర. బహు) వినుచున్నారు

ఆకర్ణ్య- క్రివిశే. ('ఆ'పూర్వకకర్ణ్. ఉభ. ల్యబంత) విని

ఆకస్మిక- విశే. (-కః-కీ-కం) ఎదురుచూడనటువంటి

ఆకాశ-వి. పుం. న. ఆకాశము

ఆకాశచారిన్-విశే. (-చారీ-చారిణీ-చారి) ఆకాశములో వెళ్ళుచున్నటువంటి

ఆకార్య- క్రివిశే. ('ఆ' పూర్వకకృ. ఉ. ఉభ. ణ్యన్తాల్యబంత) పిలచి. విశే. (-ర్యః-ర్యా-ర్యం.) పిలవతగినటువంటి.

ఆక్రన్దత్ -క్రి. ('ఆ' పూర్వకక్రన్ద్. శబ్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక) ఏడ్చెను

ఆక్రమ్య- క్రివిశే. ('ఆ' పూర్వకక్రమ్. శబ్. ప. ల్యబంత) ఆక్రమించుకొని, జయించి

ఆక్రాంత- విశే. (-న్తః- న్తా- న్తం) ఆక్రమింపబడిన, జయింపబడిన

ఆక్రామంతు- క్రి. ['ఆ' పూర్వకక్రమ్. శబ్. ప. లోట్. ప్ర. బహు] వారు, అవి ఆక్రమించనిమ్ము

ఆఖ్యాతవత్- విశే. [-వాన్- వతీ- వత్] ['ఆ' పూర్వకఖ్యా లుగ్. ప. క్తవతు] చెప్పిన

ఆగచ్ఛ- క్రి. ['ఆ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. లోట్. మ. ఏక] రమ్ము

ఆగచ్ఛతు- క్రి. ['ఆ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. లోట్. ప్ర. ఏక] రానిమ్ము

ఆగచ్ఛతి- క్రి. ['ఆ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. వర్త. లట్. ప్ర. ఏక] వచ్చుచున్నాడు -చున్నది

ఆగచ్ఛత్- క్రి. ['ఆ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏక] వచ్చెను

ఆగచ్ఛన్-క్రి. ('ఆ'పూర్వకగమ్. శబ్. ప. లఙ్. ప్ర. బహు) వచ్చిరి, వచ్చినవి

ఆగచ్ఛామి-క్రి. ('ఆ'పూర్వకగమ్-శబ్. ప. వర్త. ఉ. ఏక) వచ్చుచున్నాను

ఆగత-విశ. (-తః-తా-తం) ('ఆ'పూర్వకగమ్. శబ్. ప. క్తాన్త) వచ్చినటువంటి

ఆగత్య-క్రివిశ. ('ఆ'పూర్వకగమ్. శబ్. ప. ల్యబంత) వచ్చి

ఆగమన-వి. న. వచ్చుట

ఆగమనాక్షమ-విశ. [-మః-మా-మం; ఆగమన- వచ్చుట; అక్షమ-శక్తిలేని] రాలేనటువంటి

ఆగస్కృత్-విశ. [-త్-త్-త్] నేరముచేయుచున్న

ఆఘాత-వి. పుం. దెబ్బ

ఆఘ్రాయ-క్రివిశ. ['ఆ'పూర్వకఘ్రా. శబ్. ప. ల్యబంత] వాసనచూచి

ఆచర-క్రి. ['ఆ'పూర్వకచర్. శబ్. ప. లోట్. మ. ఏక] చేయుము, అభ్యసించుము

ఆచరామి-క్రి. ['ఆ'పూర్వకచర్. శబ్. ప. వర్త. ఉ. ఏక] అభ్యసించుచున్నాను

ఆజ్ఞా-వి. స్త్రీ. ఆనతి, ఆజ్ఞ

ఆతంక-వి. పుం. క్లేశము, రోగము

ఆతప-వి. పుం. ఎండ

ఆత్మదంష్ట్రా-వి. స్త్రీ. తనకోరలు
ఆత్మనిరపేక్ష-విణ. [-క్షః-క్షా-క్షం] తనయొక్కర లేకుండ
ఆత్మన్-వి. పుం. ఆత్మ, తాను
ఆత్మవంచక-విణ.[-కః-కా-కం]తన్ను మోసపుచ్చుచున్నటువంటి
ఆత్మీయ-విణ. [-యః-యా-యం] తనయొక్క
ఆదాయ-క్రివిణ. [దా. శబ్. ప. ల్యబంత] తెచ్చుకొని
ఆదిశత్-క్రి. ['ఆ'పూర్వకదిశ్. శ. ఉభ; ప. లఙ్. ప్రి. ఏక]
ఆజ్ఞాపించెను.
ఆద్య-విణ. [-ద్యః-ద్యా-ద్యం] మొదటి
ఆధ్మాత-విణ. [-తః-తా-తం; 'ఆ'పూర్వకధ్మా. శబ్. ప. క్తాన్త] ఉబ్బిన
ఆధ్మాతుం-క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వకధ్మా. శబ్. ప. తుమున్]
ఉబ్బుటకు
ఆధ్మాయ-క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వకధ్మా. శబ్. ప. ల్యబంత] ఉబ్బి
ఆనయంతి-క్రి. ['ఆ'పూర్వకనీ. శబ్. ఉభ; ప. వర్త. ప్రి.బహు]
తెచ్చుచున్నారు - చున్నవి
ఆనీతవత్-విణ. [వాన్-వతీ-వత్; 'ఆ'పూర్వకనీ. శబ్. ఉభ;
క్తవతు] తెచ్చినటువంటి
ఆనీయ-క్రివిణ. [ఆపూర్వకనీ. శబ్. ఉభ; ల్యబంత] తెచ్చి
ఆనేతుం-క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వకనీ. శబ్. ఉభ; తుమున్] తెచ్చు
టకు

ఆపణ-వి. పుం. అంగడి

ఆపణిక- వి. పుం. వర్తకుఁడు

ఆపతిత-విశే. [-తః-తా-తం] సంభవించిన

ఆపన్న-విశే. (-న్నః-న్నా-న్నం; 'ఆ' పూర్వకపద్. శ్యన్. ఆ. క్తాన్త) పొందిన

ఆప్లావిత-విశే. (-తః-తా-తం;'ఆ'పూర్వకప్లు. శప్. ఆ. ప్రేరణా. క్తాన్త) తడపబడిన

ఆప్స్యసి-క్రి. (ఆప్. శ్ను. ప. లృట్. మ. ఏక) పొందెదవు

ఆప్స్యథ-క్రి. (ఆప్. శ్ను. ప. లృట్. మ. బ, పొందెదరు

ఆభాష్య-క్రివిశే. ['ఆ'పూర్వక భాష్.శప్. ఆ. ల్యబంత] మాట్లాడి

ఆమ్-భావనిదర్శకావ్యయము. జ్ఞాపకార్థమునకు ఉపయోగింపబడును; ఔను

ఆమ్ర-వి. పుం. మామిడిచెట్టు; వి. న. మామిడిపువ్వు, పండు

ఆయమ్య-క్రివిశే.['ఆ'పూర్వకయమ్.శప్.ప.ల్యబంత]అణచి

ఆయతిక-విశే. [-కః-కా-కం] రాబోవు.

ఆయాస-వి. పుం. పరిశ్రమము.

ఆరబ్ధ-విశే.[-బ్ధః-బ్ధా-బ్ధం] ['ఆ' పూర్వకరభ్. శప్. ఆ. క్తాన్త] ప్రారంభించఁబడిన.

ఆరభత-క్రి. 'ఆ' పూర్వకరభ్. శప్. ఆ. లఙ్. ప్ర. ఏక] ప్రారంభించెను.

ఆరభతే-క్రి. ['ఆ'పూర్వకరభ్. శబ్. ఆ. వర్త. ప్ర. ఏక]
పారంభించుచున్నాఁడు - చున్నది.
ఆరభంత-క్రి. ['ఆ'పూర్వకరభ్-శబ్. ఆ. వర్త. ప్ర. బహు]
ప్రారంభించుచున్నారు - చున్నవి.
ఆరభ్య-క్రివిశే. ('ఆ' పూర్వక రభ్. శబ్. ఆ. ల్యబంత)
ప్రారంభించి
ఆరాత్-క్రివిశే. (ద్వితీయా లేక షష్ఠితో; లేక స్వయముగా)
దగ్గర
ఆరుహ్య-క్రివిశే. ('ఆ'పూర్వక రుహ్. శబ్. ప. ల్యబంత)
ఎక్కి
ఆరూఢ-విశే. (-ఢః-ఢా-ఢం; 'ఆ'పూర్వకరుహ్. శబ్.
ప. క్తాంత) ఎక్కిన
ఆరోగ్య-వి. న. ఆరోగ్యము
ఆరోపణ-వి. న. ఎక్కించుట; మోపుట
ఆరోపయంతి- (ఆరోహాయంతి) } క్రి. ('ఆ' పూర్వకరుహ్. శబ్. ప. ప్రేరణా. వర్త. ప్ర. బహు) ఎక్కించుచున్నారు
ఆరోహన్-క్రి. ('ఆ'పూర్వక రుహ్. శబ్. ప. లఙ్. ప్ర.
బహు) ఎక్కిరి, ఎక్కినవి
ఆరోహాయత్- (ఆరోపయత్) } విశే. (-యన్- యన్తీ- యత్) ఎక్కించినటువంటి

ఆరోహ్య- క్రివిణ. ('ఆ' పూర్వక రుహ్. శబ్. ప. ప్రేరణా. ల్యబంత) ఎక్కించి

ఆర్త-విణ. (-ర్తః-ర్తా-ర్తం) బాధపడుచున్న

ఆర్య-వి. పుం. మర్యాదస్థుఁడు

ఆలంకారిక-వి. పుం. అలంకారశాస్త్ర మెరిగినవాఁడు

ఆలంబమాన- విణ. [-నః- నా-నం; 'ఆ'పూర్వక లంబ్.శబ్. ఆ. శతృ) వ్రేలాడుచున్న; అవలంబించుచున్న

ఆలిప్త- విణ. [-ప్తః- ప్తా- ప్తం] 'ఆ'పూర్వకలిప్. శ. ఉభ; ప. క్తాన్త] పూయబడినటువంటి.

ఆలిప్య- క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వకలిప్. శ. ఉభ; ల్యబంత] పూసి

ఆలోక్య- క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వక లోక్. స్వాణిచ్. ఉభ ల్యబంత] చూచి

ఆలోచయ- క్రి. ['ఆ'పూర్వక లోచ్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లోట్. మ. ఏక] ఆలోచించుము

ఆలోచయత్- క్రి. ['ఆ'పూర్వక లోచ్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏక] ఆలోచించెను.

విణ. [-యన్ - యంతీ-యత్] ఆలోచించుచున్న

ఆలోచయన్- క్రి. ['ఆ'పూర్వకలోచ్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. బహు] ఆలోచించిరి.

ఆలోచయితుం- క్రివిశ. ['ఆ'పూర్వక లోచ్. స్వాణిచ్. ఉభయ. తుమున్.] ఆలోచించుటకు

ఆలోచ్య- క్రివిశ. ['ఆ'పూర్వక లోచ్. స్వాణిచ్. ఉభ; ల్యబంత] ఆలోచించి

ఆలోడిత- విశ. [-తః- తా- తం; 'ఆ'పూర్వక. లుడ్. శబ్. ప. క్తాంత] కదల్చబడిన

ఆవయోః- సర్వ. [అస్మద్-షష్ఠీ లేక సప్తమీ ద్వివచనము] మాయిద్దరియొక్క, మాయిద్దరిలో

ఆవిర్భూయ-క్రివిశ. ['ఆవిస్' పూర్వకభూ. శబ్. ప. ల్యబంత] కనబడి

ఆవిలయసి- క్రి. [ఆవిలయ. నామధాతు. వర్త. మ. ఏక] కెలుకుచున్నావు

ఆశంసనీయ- విశ. [-యః- యా-యం; "ఆ"పూర్వక శంస్. శబ్. ప. అనీయ](ఆశంస్. ఆ.) కోరతగిన

ఆశంసే- క్రి. ('ఆ'పూర్వక శంస్. శబ్. ప. వర్త. ఉ. ఏక [ఆశంస్. ఆ.]) కోరుచున్నాను.

ఆశయ-వి. పుం. ఉద్దేశము, మనస్సు, హృదయము.

క్రి. (అశ్. శ్నా-ప. ప్రేరణా. లోట్. మ. ఏక) తినిపించు

ఆశాబద్ధ-విశ. [-ద్ధః-ద్ధా-ద్ధం, ఆశ చేత కట్టబడిన]

ఆశాస్య-వి. న. కోరతగినవస్తువు, కోరిక, ఆశీర్వచనము

ఆశోధ్య-క్రివిశే. [ఆ'పూర్వః శుధ్. శ్యన్.ప. ల్యబంత] కడిగి, శుభ్రపరచి

ఆశ్చర్య-వి. న. వింత; విశే. [-ర్యః-ర్యా-ర్యం] ఆశ్చర్యమైన

ఆశ్రిత్య-క్రివిశే. [ఆపూర్వక శ్రి-శప్.ఉభ;ల్యబంత] ఆశ్రయించి

ఆసక్త-విశే. [-క్తః-క్తా-క్తం] ఇష్టముకలిగినటువంటి

ఆసన్-క్రి. [అస్-లుఙ్. ప. లఙ్. ప్రి. బహు] ఉండిరి, ఉండినవి

ఆసాద్య-క్రివిశే. [ఆపూర్వక సద్. శప్. ప. ప్రేరణా. ల్యబంత] చేరి

ఆసీత్-క్రి. [అస్. లుగ్. ప. లఙ్. ప్రి. ఏక] ఉండెను

ఆసీన-విశే. [-నః-నా-నం; ఆస్. లుగ్. ఆ. శానచ్] కూర్చున్న

ఆస్తామ్-క్రి. [అస్- లుగ్. ప. లఙ్. ప్రి. ద్వి] వారిద్దరుండిరి; అవి రెండు ఉండినవి

క్రి. [ఆస్. లుగ్. ఆ. లోట్. ప్రి. ఏక] ఉండనిమ్ము

ఆస్తే-క్రి. [ఆస్. లుగ్. వర్త. ప్రి. ఆ. ఏక] కూర్చునియున్నాడు-న్నది

ఆస్థాయ-క్రివిశే. ['ఆ'పూర్వక స్థా-శప్. ప. ల్యబంత] కూర్చుండి

ఆస్వాదంతే-క్రి. ['ఆ'పూర్వక స్వాద్. శప్. ఆ. వర్త. ప్రి. బహు] రుచిచూచుచున్నారు,—చున్నవి

ఆస్వాదే-క్రి ['ఆ'పూర్వక స్వాద్. శప్. ఆ. వర్త. ఉ. ఏక) రుచిచూచుచున్నాను

ఆహారార్థం-క్రివిశే. ఆహారముకొరకు

ఆహూయ-క్రివిశే. ('ఆ'పూర్వక హ్వే. శప్. ఉభ; ల్యబంత) పిలిచి

ఆహ్వయత్-క్రి. (ఆ'పూర్వక హ్వే. శప్. ఉభ; లఙ్ ప్ర. ఏక) పిలిచెను.

ఇచ్ఛతి-క్రి. [ఇష్-శ-ప-వర్త. ప్ర. ఏక] కోరుచున్నాడు, -చున్నది.

ఇచ్ఛా-వి-స్త్రీ-కోరిక.

ఇచ్ఛామి-క్రి [ఇష్-శ. ప. వర్త. ఉ. ఏక] కోరుచున్నాను

ఇచ్ఛుః-విశే. [-చ్ఛుః-చ్ఛుః-చ్ఛు] కోరుచున్న

ఇతరేషాం-సర్వ [ఇతర. పుం. న. షష్ఠీబహువచనం] ఇతరుల యొక్క; సర్వవిశే. ఇతర

ఇతః-క్రివిశే. ఇక్కడనుంచి

ఇతస్తతః-క్రి విశే-ఇక్కడ, అక్కడ

ఇతఃపరం-క్రివిశే. ఇక ముందు

ఇతి-క్రివిశే. అని, ఇట్లు

ఇత్థం-క్రివిశే. ఇట్లు

ఇదం-సర్వ. [ఇదం-న-ప్రథమా, ద్వితీయా, ఏకవచనము] ఇది; దీనిని; సర్వవిశే. ఈ

ఇదానీం-క్రివిశే. ఇప్పుడు

ఇధ్మ-వి. పుం. కట్టెపుల్ల; సమిత్తు.

ఇన్ధన-వి. న. కట్టెపుల్లి.

ఇమమ్-సర్వ [ఇదం. పుం. ద్వితీయాఏక] వీనిని; సర్వవిశే. ఈ.

ఇమాని-సర్వ. [ఇదం-న-ప్రథమా, ద్వితీయా బహువచనము] ఇవి, వీనిని. సర్వవిణ. ఈ.

ఇమాన్-సర్వ (ఇదం. పుం ద్వితీయాబహు)వీరిని. సర్వవిణ.ఈ

ఇమామ్-సర్వ(ఇదం-స్త్రీ. ద్వితీయాఏక) ఈమెను; సర్వవిణ.ఈ

ఇమే-సర్వ (ఇదం-పుం. ప్రథమాబహు) వీరు. సర్వవిణ. ఈ

ఇయత్-విణ. (ఇయాన్-ఇయతీ-ఇయత్) ఇంత.

ఇయం-సర్వ (ఇదం-స్త్రీ. ప్రథమాఏక) ఈమె ;సర్వవిణ. ఈ

ఇవ-క్రివిణ-వలె.

ఈ.

ఈక్షిత్వా-క్రివిణ. (ఈక్ష్-శబ్-ఆ-క్త్వా) చూచి

ఈదృశ్-విణ-(-దృక్-దృశ్, లేక-దృశా-దృశ్) ఇటువంటి

ఈప్ససి-క్రి. (ఆప్-శ్ను. ప. సన్నంత. వర్త-మ-ఏక) పొందగోరు చున్నావు

ఈప్సిత-విణ-(-తః-తా-తం; (ఆప్-శ్ను-ప. సన్నంత. క్త) కోరబడిన

ఈర్ష్యావశ-వి-పుం. అసూయావశము

ఈర్ష్యాలు-విణ-(-లుః-లుః-లు) అసూయగల

ఈశ-వి-పుం. యజమానుఁడు, దేవుఁడు

ఈశ్వర-వి-పుం. యజమానుఁడు, దేవుడు

ఈషత్-క్రివిణ. కొంచము

ఈహామృగ-వి-పుం. తోడేలు

ఉ

ఉక్త-విశే-(క్తః-క్తా-క్తం) (వచ్-లుక్-ప లేక బ్రూ-లుక్-ఉభ. క్తాన్త) చెప్పబడిన

ఉక్తి-వి-స్త్రీ-మాట

ఉక్త్వా-క్రివిశే-(వచ్-లుక్ ప. లేక బ్రూ-లుక్ ఉభ-క్త్వా) చెప్పి

ఉక్షన్-వి-పుం-ఎద్దు

ఉగ్ర-విశే-(-గ్రః-గ్రా-గ్రం) భయంకరమైన; ప్రబలమైన.

ఉచ్చ-విశే-(-చ్చః-చ్చా-చ్చం) ఎత్తైన

ఉచిత-విశే.-(తః-తా-తం) తగిన

ఉచ్చైః-క్రివిశే. బిగ్గరగా, ఎత్తుగా

ఉచ్యతే-క్రి.(వచ్.శబ్.ప. లేక బ్రూ. లుక్.ఉభ.కర్మణివర్త. ఏక.) చెప్పబడుచున్నది.

ఉచ్ఛిష్ట-విశే.ప్ర. ఎంగిలి, భుక్తశేషము

ఉజ్జయినీ-వి.స్త్రీ.మాళవదేశములో నొకనగరము, విక్రమాదిత్యునిరాజధాని

ఉడ్డీయ-క్రియావిశేషణ (ఉత్ పూర్వః డీ. శబ్దీకరణ. ఆ. ల్యబంత) ఎగిరి

ఉత్కర్ష- వి. పు. సంతోషము

ఉత్తమ- విణ. పు. స్త్రీ. న. (-మః-మా-మం) శ్రేష్ఠమైనటు వంటి

ఉత్తమాంగస్థిత-విణ. పు. స్త్రీ. న. (ఉత్తమ=శ్రేష్ఠమైన, అంగ= అంగము, స్థిత=ఉన్న)తలలోనున్నటువంటి

ఉత్తర-విణ. పు. స్త్రీ. న. (-రః-రా-రం) శ్లాఘ్యమైనటు వంటి. ఏ. న. ప్రత్యుత్తరము

ఉత్తరేద్యుః- అవ్యయ. మరుసటిదినమున

ఉత్తిష్ఠ-క్రి. (ఉత్ పూర్వకస్థా. శబ్వికరణ. ప. లోట్. మ. ఏక) లెమ్ము

ఉత్తీర్యతే-క్రి. (ఉద్ పూర్వకతౄ. వర్తమాన. ప్ర. ఏక) దాటఁబడుచున్నది

ఉత్థాతుం-క్రివిణ. (ఉద్ పూర్వక స్థా. శప్. ప. తుమున్)లేచ టకు

ఉత్థాప్య-క్రివిణ.(ఉద్ పూర్వకస్థా. శప్. ప. ప్రేరణా. ల్యప్ లేచునట్లుచేసి, అనగా) పైకెత్తి

ఉత్పతామి-క్రి. ('ఉద్' పూర్వక పత్. శప్. ప. వర్త. ఉ. ఏ ఎగురుచున్నాను దుముకుచున్నాను

ఉత్పతితుం- క్రివిణ. ('ఉద్' పూర్వకపత్. శప్. ప. తుమున్ ఎగురుటకు, దుముకుటకు

ఉత్పన్న-విణ. (-న్నః- న్నా- న్నం; ఉద్'పూర్వకపద్. శ్యన్ ఆ. క్తాన్త) పుట్టిన

ఉత్పాదయతి-క్రి. ('ఉద్' పూర్వక పద్. శ్యన్. ఆ. ప్రేరణా. వర్త. ప్ర. ఏ) పుట్టించుచున్నాడు,-చున్నది

ఉత్పాద్య-క్రి.విశే. ('ఉద్' పూర్వక పద్. శ్యన్. ఆ. ప్రేరణా. ల్యప్) పుట్టించి

ఉత్ప్లుత్య-క్రి.విశే. ('ఉద్' పూర్వక ప్లు. శ్యప్. ఆ. ల్యప్) ఎగిరి, దుమికి

ఉత్సవ-వి. పుం. ఉత్సవము

ఉత్సవదిన-వి.న. ఉత్సవదినము

ఉత్సహే-క్రి.('ఉద్'పూర్వక సహ్. శప్. ఆ.వర్త. ఉ. ఏ)కలను

ఉత్సృజ్య-క్రి.విశే. ('ఉద్' పూర్వక సృజ్. శ. ప. ల్యప్)విడిచి పెట్టి

ఉత్సేధవత్- విశే. (-వాన్-వతీ-వత్) ఎత్తైన

ఉదగర్జత్-క్రి. ('ఉద్' పూర్వక గర్జ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) గర్జించెను

ఉదగిరత్-క్రి. ('ఉద్' పూర్వక గౄ. శ. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) చెప్పెను; కక్కెను

ఉదనయత్-క్రి. ('ఉద్' పూర్వక నీ. శప్. ఉభ;ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) పైకి తీసికొనిపోయెను

ఉదపతత్-క్రి. ('ఉద్' పూర్వక పత్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) దుమికెను; పైకి ఎగిరెను

ఉదర- వి. న. పొట్ట, కడుపు

ఉదరపూర్తి- వి. స్త్రీ. (ఉదర=పొట్ట, పూర్తి=నింపుకొనుట) ఉదరము నింపుకొనుట

ఉదరస్ఫుటన- వి. న. (ఉదర=కడుపు, స్ఫుటన=పగులుట) కడుపు పగులుట

ఉదీక్ష్య - క్రివిణ. (ఉద్పూర్వక ఈక్ష్. శప్. ఆ. ల్యప్) చూచి

ఉదీర్య- క్రివిణ. ('ఉద్' పూర్వక ఈర్. స్వార్థేణిచ్. ఉభ; ల్యప్) మాటలాడి, చెప్పి

ఉద్దిశ్య- క్రివిణ. (ద్వితీయాతో) ఉద్దేశించి, గురించి, గురి పెట్టి

ఉద్దేశ- వి. పుం. ఉద్దేశము; చోటు

ఉద్ధత- విణ. (-తః- తా- తం) గర్వించిన

ఉద్ధర్తుం- క్రివిణ. ('ఉద్' పూర్వకధృ. శప్. ఉభ; తుమున్) పైకెత్తుటకు

ఉద్ధృత్య- క్రివిణ. ('ఉద్' పూర్వకధృ. శప్. ఉభ; ల్యప్) పైకెత్తి

ఉద్యత- విణ. (-తః- తా- తం) పైకెత్తబడిన

ఉద్యమ-వి. పుం. ఉద్యమము, ప్రయత్నము

ఉద్యమ్య- క్రివిణ. ('ఉద్' పూర్వకయమ్. శప్. ప. ల్యప్) పైకెత్తి

ఉద్యమిన్- విణ. (-మీ- మినీ- మి) ప్రయత్నించుచున్న

ఉద్యోగ- వి. పుం. ఉద్యోగము; ప్రయత్నము

ఉద్వహేత్- క్రి. ('ఉద్'పూర్వక వహ్. శప్. ఉభ; ప. విధిలిఙ్. ప్ర.ఏ) పెండ్లియాడును, పెండ్లియాడవలెను

ఉన్నత- విణ. (-తః -తా- తం) ఎత్తైన

ఉన్ముఖ- విణ. (-ఖః- ఖీ- ఖం) సిద్ధముగానున్న; ఒకవిషయముపై మనస్సుపెట్టిన

ఉన్మీలిత- విణ. (-తః- తా- తం) వేళ్ళతో పెళ్ళగింపబడిన

ఉపకర్తుం- క్రి.విణ. (ఉపపూర్వక కృ. ఉ. ఉభ; తుమున్) ఉపకారముచేయుటకు

ఉపకార- వి. పుం. ఉపకారము

ఉపకృత- విణ. (-తః- తా- తం; ఉపపూర్వక కృ. ఉ. ఉభ; క్తాన్త) ఉపకరింపబడిన

ఉపగచ్ఛతి- క్రి. (ఉపపూర్వక గమ్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ) దగ్గరకుపోవుచున్నాడు; చేరుచున్నాడు; చేరుచున్నది.

ఉపగత- విణ. (-తః- తా- తం) చేరిన; సమీపించిన

ఉపచార- వి. పుం. ఉపచారము

ఉపతిష్ఠేత్- క్రి. (ఉపపూర్వక స్థా. శప్. ప. విధిలిఙ్. ప్ర. ఏ) దగ్గరనిలచును, దగ్గరనుండును.

ఉపదేశ- వి. పుం. ఉపదేశము

ఉపద్రుత- విణ. (-తః- తా- తం; ఉపపూర్వక ద్రు. శప్. ప. క్తాన్త) కష్టపెట్టబడిన

ఉపపన్న -విశే. (-న్నః- న్నా- న్నం;ఉపపూర్వక పద్ . శ్యన్.ఆ. క్తాన్త) పొందబడిన; (షష్ఠీ, సప్తమీతో) తగిన

ఉపయుక్త- విశే. (-క్తః- క్తా- క్తం)ఉపయోగమైన; తగు

ఉపయుజ్యతే- క్రి. (ఉపపూర్వక యుజ్ . శ్నం. ఆ. కర్మణి. వర్త. ప్ర. ఏ) ఉపయోగింపబడుచున్నాడు,-చున్నది

ఉపయుజ్యతాం- క్రి. (ఉపపూర్వకయుజ్ . శ్నం. ఆ. కర్మణి. లోట్ . ప్ర. ఏ) వానిని, దానిని, ఉపయోగింపబడనిమ్ము

ఉపయోగ-వి. పుం. ఉపయోగము.

ఉపరి-క్రివిశే. (షష్ఠీతో లేక స్వయముగా) పైన

ఉపవాస-వి. పుం. ఉపవాసము.

ఉపవిశ్య-క్రివిశే. (ఉపపూర్వక విశ్. శ. ప. ల్యప్) కూర్చుండి.

ఉపస్తంభయ-క్రి. ఉపపూర్వక స్తంభ్. శ్ను లేక శ్నా. ప.) ప్రేరణా. లోట్. మ. ఏ.) పడిపోకుండ నిలుపుము.

ఉపహత-విశే. (-తః-తా-తం; ఉపపూర్వకహన్. లుక్. ప. క్తాన్త) కొట్టబడిన, గాయముచేయబడిన

ఉపహరే-క్రి. (ఉపపూర్వకహృ. శప. ఉభ. వర్త. ఉ. ఏ.) ఇచ్చుచున్నాను, తెచ్చుచున్నాను.

ఉపహసంతి- క్రి. (ఉపపూర్వకహస్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. బ) పరిహాసము చేయుచున్నారు.

ఉపహాస్యంతే-క్రి. (ఉపపూర్వకహస్. శప. ప. కర్మణి. వర్త. ప్ర. బ.) పరిహాసము చేయబడుచున్నారు.

ఉపహ్వార-వి. పుం. రహస్యము.

ఉపహార-వి. పుం. బలి; నైవేద్యము.

ఉపాగచ్ఛత్-క్రి. (ఉపాపూర్వకగమ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) దగ్గరకు వచ్చెను.

ఉపాగచ్ఛన్-క్రి. (ఉపాపూర్వకగమ్. శప్. ప. లఙ్. ప్ర. బ.) దగ్గరకువచ్చిరి; దగ్గరకు వచ్చినవి.

ఉపాగత-విశే. (-తః-తా-తం; ఉపాపూర్వకగమ్. శప్. ప. క్తాన్త) దగ్గరకువచ్చిన

ఉపాదిశత్-క్రి. (ఉపపూర్వకదిశ్. శ. ఉభ; ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) ఉపదేశించెను

ఉపాయ-వి. పుం. ఉపాయము.

ఉపాలంభ-వి. పుం. తిట్టు; దూషణ

ఉపావిశత్-క్రి. (ఉపపూర్వకవిశ్. శ. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ) కూర్చుండెను.

ఉపాలంభేత-క్రి. (ఉపాలంభ్. విధిలిఙ్. ప్ర. ఏ) తిట్టవలెను; దూషించవలెను.

ఉపేత-విశే. (-తః-తా- తం) కూడిన (తృతీయాంతో)

ఉపేత్య-క్రియావిశే. (ఉపాపూర్వక ఇణ్. ప. ల్యప్) చేరి

ఉభయోః-సర్వ (నిత్యం ద్వివచనం) ఇద్దరియొక్క, రెంటి యొక్క; సర్వవిశే. ఇద్దరు, రెండు

ఉభౌ-సర్వ. (నిత్యం ద్వివచనం) ఇద్దరుమనుష్యులు, రెండు వస్తువులు; సర్వవిశే. ఇద్దరు, రెండు.

ఉరగ -వి. పుం. పాము

ఉలూక-వి. పుం. గుడ్లగూబ

ఉల్లంఘయిష్యతి- క్రి. ('ఉత్' పూర్వకః లంఘ. స్వాణిచ్.
ఉభ. లృట్. ప్ర. పు) మీరును
ఉష్ట్ర-వి. పుం. ఒంటె
ఉష్ణగృహనివాస-వి. పు. ఉష్ణగృహమందు నివసించుట
ఉహ్యమాన-విణ. (-నః-నా-నం; వహ. శప. ఉభ; కర్మణి. శానచ్) మోయబడుచున్న (అనగా) లాగుకొని పోబడుచున్న

ఊ

ఊఢ్వా-క్రివిణ. (వహ. శప. ఉభ; క్త్వా) మోసి
ఊర్ధ్వప్రదేశ-వి. పుం. ఎత్తైనస్థలము

ఋ

ఋక్ష- వి. పుం. ఎలుగుగొడ్డు
ఋషి-వి. పుం. ఋషి

ఏ

ఏక-సర్వ. (ఏకః-ఏకా-ఏకం) ఒకడు, ఒకతె, ఒకటి.
సర్వ విణ. ఒక
ఏకత్ర-క్రివిణ. ఒక్కచోట
ఏకదా-క్రివిణ. ఒకప్పుడు
ఏకపదం-క్రివిణ. ఒక్కమారే
ఏకమ్-సర్వ. (ఏక. పుం. ద్వితీ. ఏ. వ. ప్రథ. లేక ద్వితీ. ఏ)
ఒకని, ఒకటి, ఒకదానిని; సర్వవిణ. ఒక
ఏకతమ-సర్వవిణ. అన్నిటిలో నొకటియగు

ఏకమత-వి. న. ఒక అభిప్రాయము (ఏకమతే=ఒక అభిప్రాయముగా)

ఏకయా-సర్వ. (ఏక. స్త్రీ. తృ. ఏ) ఒక తెచేత; సర్వవిశే. ఒక

ఏకవారం-క్రివిశే. ఒకమారు

ఏకస్మిన్-సర్వ. (ఏక. పుం. న. సప్తమీ. ఏ) ఒకనియందు; ఒక దానియందు; సర్వవిశే. ఒక

ఏకస్య-సర్వ. (ఏక. పుం. న. షష్ఠి ఏ.) ఒకని యొక్క, ఒక దానియొక్క; సర్వవిశే. ఒక

ఏకాక్షివికల-విశే. (-లః-లా-లం) ఒక కన్ను లేని

ఏకాం-సర్వ. (ఏక. స్త్రీ. ద్వితీయా. ఏ) ఒక తెను; సర్వవిశే. ఒక

ఏకేన-సర్వ. (ఏక. పుం. న. తృ. ఏ) ఒకనిచే, ఒక దానిచే; సర్వవిశే. ఒక

ఏకైక-సర్వ. ఒకొక్కటి

ఏకైకశః-క్రివిశే. ఒకొక్కటిగా

ఏణ-వి. పుం. దుప్పి

ఏతద్-సర్వ. (ఏతద్. న. ప్రథ. ద్వితీ. ఏ) ఇది, దీనిని; సర్వవిశే. ఇది

ఏతదర్థం-క్రివిశే. దీనికొఱకు

ఏతయోః-సర్వ. (ఏతద్. న.పుం. షష్ఠీ. లేకసప్తమీ.ద్వి.) ఈ యిద్దరియొక్క, ఈ రెంటియొక్క; ఈ యిద్దరియందు, ఈ రెంటి యందు; సర్వవిశే. ఈ రెండు

ఏతర్హి-క్రివిశే. ఇప్పుడు

ఏతస్మాత్-సర్వ. (ఏతద్. న. పుం) ఇతనినుంచి, దీనినుంచి

సర్వవిణ. ఇది

ఏతస్మిన్-సర్వ.(ఏతద్. పుం. న. సప్తమీ. ఏ.) ఇతనియందు, దీని యందు; సర్వవిణ. ఇది

ఏతాదృశ-విణ. (-దృశః-దృశీ-దృశం) ఇటువంటి

ఏతాని-సర్వ. (ఏతద్. న. ప్రథ. ద్వితీ. బ) ఇవి, వీనిని; సర్వ విణ. ఈ

ఏతామ్-సర్వ. (ఏతద్. స్త్రీ. ద్వితీ. ఏ) ఈమెను; సర్వ విణ. ఈ

ఏతావత్-విణ. (-వాన్-వతీ-వత్) ఇంత, ఇటువంటి

ఏతేషామ్-సర్వ. (ఏతద్. న. పుం. షష్ఠి. బ.) వీరియొక్క, వీనియొక్క; సర్వవిణ. ఈ

ఏతేషు-సర్వ. (ఏతద్. న. పుం. సప్తమీ. బ.) వీరియందు, వీని యందు; సర్వవిణ. ఈ

ఏతౌ-సర్వ. (ఏతద్. పుం.ప్రథ. ఏ.ద్వితీ. ఏ.) వీరిద్దఱు, వీరిద్దఱి ని; సర్వ. ఈఇద్దఱు

ఏత్య -(ఆఙ్పూర్వక ఇణ్. ప. ల్యప్) పోయి

ఏధతే-క్రి. (ఏధ్. శప్. ఆ.వర్త. ప్ర.ఏ) వర్ధిల్లుచున్నాడు,-చున్నది పెరుగుచున్నాడు,-చున్నది

ఏనమ్-సర్వ. ('ఏతమ్' రూపాంతరము) వీనిని; సర్వవిణ. ఈ

ఏనయోః-సర్వ. ('ఏతయోః' రూపాంతరము)

ఏనస్విన్-విణ. (-స్వీ-స్వినీ-స్వి) పాపముగల, చెడ్డ

ఏభిః-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. స. తృ. బ.) వీరితో, వీనితో; సర్వ
విశ. ఈ

ఏభ్యః-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. న. చతుర్థీబ.) వీరికి, వీనికి; సర్వ
విశ. ఈ

ఏవ-క్రివిశ. మాత్రము

ఏవం-క్రివిశ. ఇట్లు

ఏవంవిధ-విశ. (-ధః-ధా-ధం) ఇటువంటి

ఏవంవిధచింతా-వి. స్త్రీ. ఇటువంటి తలంపు

ఏషః-సర్వ. (ఏతద్. పుం. ప్రథ. ఏ) ఇతడు; సర్వవిశ. ఈ

ఏషాం-సర్వ. (ఏతద్. స్త్రీ. ప్రథ. ఏ) ఈమె; సర్వవిశ. ఈ

ఐ

ఐకమత్య-వి. న. ఐకమత్యము

ఐచ్ఛత్-క్రి. (ఇష్. శ. ప. లఙ్. ప్ర. ఏ.) కోరెను.

ఓ

ఓతుః-వి. పుం. పిల్లి

ఔ

ఔన్నత్య-వి. న. ఎత్తు

క

కః-సర్వ. (కిమ్. పుం. ప్రథ. ఏ) ఎవడు; సర్వవిశ. ఏ

కచ్ఛప-వి. పుం. తాబేలు

కంచన-సర్వ. (కించన. పుం. ద్వితీ. ఏ) ఒకానొకని; సర్వవిశ. ఒకానొక

కంచిత్-(కంచనవలెనే)

కటకటాపయిత్వా-క్రివిశ. కటకటయని పండ్లుకొఱికి

కణ- వి. పుం. అణువు; (నీటి) బిందువు

కంటక-వి. పుం. న. ముల్లు

కంఠ-వి. పుం. కంఠము, మెడ, గొంతు

కంఠశోష-వి. పుం. గొంతు ఎండిపోవుట

కతరస్య-సర్వ. (కతర. పుం. న. షష్ఠీ. ఏ) ఇద్దరిలో యెవరియొక్క, రెంటిలో దేనియొక్క; సర్వవిశ. రెంటిలో ఏ

కతిచిత్-సర్వ. (కతిచిత్.పుం. స్త్రీ. న. నిత్యంబహువచనం.ప్రథమా లేక ద్వితీ.బ.) కొందరు, కొన్ని; కొందరిని, కొన్నిటిని; సర్వవిశ. కొందరు, కొన్ని

కతిపయ-విశ. (-యః-యా-యం) కొన్ని

కథమ్- క్రివిశ. ఎట్లు

కథమ్వా- క్రివిశ. ఎట్లు

కథయ- క్రి. (కథ్. ణ్యాణిచ్. ఉభ; లోట్. మ. ఏ) చెప్పుము

కథయామి- క్రి. (కథ్. స్వాణిచ్. ఉభ; వర్త. ఏ) చెప్పుచున్నాను

కథా- వి. స్త్రీ. కథ, మాటలాడుట

కథిత- విణ (-తః-తా-తం; కథ్. స్వాదిచ్. ఉభ; క్తాన్త) చెప్ప బడిన

కదర్య- వి. పుం. లోభి; పిసినారి

కదా- క్రివిణ. ఎప్పుడు

కదాచిత్ - క్రివిణ ఒకానొకప్పుడు

కనిష్ఠ- విణ. (-ష్ఠః-ష్ఠా-ష్ఠం) అందరికన్న చిన్న

కందర- వి. పుం. గుహ

కన్యా- వి స్త్రీ. పడుచు; పిల్ల

కమ్- సర్వ. (కిమ్. పుం. ద్వితీ. ఏ) ఎవని? సర్వవిణ. ఏ

కపి- వి. పుం. కోతి

కపోత- వి. పుం. పావురము

కమఠ- వి. పుం. తాబేలు

కమపి-సర్వ. కంచిత్ వలెనే.

కర-వి. పుం. చేయి; పన్ను

కరతల-వి. పుం. అఱచేయి

కరిష్యసి- క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ లృట్. మ. ఏ) చేసెదవు

కరిష్యామి- క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ; లృట్. ఉ. ఏ) చేసెదను

కరుణ- విణ. (-ణః-ణా-ణం) పరితాపకరమైన; జాలిపడు

కరుణం-క్రివిణ. పరితాపముగా, దీనముగా

కరుణవచన- వి. న. కరుణపుట్టించెడుమాటలు

కరోమి-క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ; వర్త. మ. ఏ) చేయుచున్నాను

కరోషి- క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ; వర్త. మ. ఏ) చేయుచున్నావు
కర్కశ- విణ. (-శః-శా-శం) కఱకైన; వినసింపుగాని
కర్ణ- వి. న. చెవి
కర్ణాటదేశ- వి. పుం. కర్ణాటదేశము
కర్తవ్య- విణ. (-వ్యః-వ్యా-వ్యం; కృ. ఉ. ఉభ; తవ్య) చేయ తగిన
కర్తుమ్-క్రివిణ. (కృ. ఉ. ఉభ; తుమున్) చేయుటకు
కర్మన్- వి. న. పని; కర్మ
కలకల- వి. పుం. కలకలధ్వని
కలహా- వి. పుం. పోట్లాట, జగడము
కలహాపర- విణ. (-రః-రా-రం) పోట్లాడుస్వభావముగల
కలా- వి. స్త్రీ. కల; (ఇవి సంగీతము, నాట్యము మొదలగునవి; వీని సంఖ్య 64 లేక 96); చంద్రునికళ (ఇది 16); భాగము
కలావత్ - విణ. (-వాన్-వతీ-వత్) కలలయందు నేర్పుగల
కలాపభార-వి. పుం. పింఛభారము
కలుషిత- విణ. (-తః-తా-తం) బురదగా చేయబడిన
కవి-వి. పుం. కవి
కశా-వి. స్త్రీ. కొరడా; జాటి
కశ్చన-సర్వ. (కించన. పుం. ప్రథమా. ఏ) ఒకానొకడు; సర్వ విణ. ఒకానొక
కశ్చిత్ -(కశ్చనవలెనే)

కష్ట-విశే. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం) కష్టమైన
కష్టం-వి. న. కష్టము, దుఃఖము
కస్మాచ్చిత్-సర్వ. (కించిత్. పుం. పంచమీ. ఏ) ఎవడో ఒకని
నుంచి; సర్వవిశే. ఒకానొక
కస్మింశ్చిత్-సర్వ. (కించిత్. పుం. సప్తమీ. ఏ.) ఎవడో ఒకని
యందు; సర్వవిశే. ఒకానొక
కస్యచన-సర్వ (కించన. పుం. షష్ఠీ. ఏ) ఎవడో ఒకనియొక్క;
సర్వవిశే. ఒకానొక
కస్యచిత్-(కస్యచనవలెనే)
కస్యాంచన-సర్వ. (కించన. స్త్రీ. సప్తమీ. ఏ) ఎవతో ఒకతె
యందు; సర్వవిశే. ఒకానొక
కా-సర్వ. (కిం. స్త్రీ. ప్రథమా. ఏ) ఎవతె; సర్వవిశే. ఏ
కాచన-సర్వ. (కించన. స్త్రీ. ప్రథ. ఏ) ఎవతో ఒకతె; సర్వ
విశే. ఒకానొక
కాచిత్-(కాచనవలెనే)
కాంచిత్-సర్వ. (కించిత్. స్త్రీ. ద్వితీ. ఏ) ఎవతో ఒకతెను;
సర్వవిశే. ఒకానొక
కాణ-విశే. (-ణః-ణా-ణం) ఒంటికన్నుగల
కానన-వి. న. అడవి
కాని-సర్వ. (కిం. న. ప్రథ. లేక ద్వితీ. బ) ఏవి, వేనిని; సర్వ
విశే. ఏ

కానిచిత్-సర్వ. (కించిత్. న. ప్రథ. బ. లేక ద్వితీ. బ.) ఏవో కొన్ని, ఏవోకొన్నిటిని; సర్వవిశ. కొన్ని

కామపి-సర్వ. (కిమపి. స్త్రీ. ద్వితీ. ఏ.) ఎవతో ఒకతెను; సర విశ. ఒకానొక

కారణ-వి. న. కారణము

కారయిత్వా-క్రివిశ. (కృ. ఉ. ఉభ; ప్రేరణా. క్త్వా) చేయించి

కారుణ్యనిధి-వి. పుం. కారుణ్యనిధి

కార్య-వి. పుం. పని; విశ (-ర్యః-ర్యా-ర్యం) చేయదగిన

కార్యవశ-వి. పుం. పనితొందర

కాల-వి. పుం. కాలము; యముడు

కాలధర్మ-వి. పుం. చావు

కాశీ-వి. స్త్రీ. కాశీనగరము

కాష్ఠ-వి. న. కట్టె

కాష్ఠభార-వి. పుం. కట్టెలమోపు

కాష్ఠవిక్రయిన్-వి. పుం. కట్టెలు అమ్మువాడు

కాసార-వి. పుం. న. సరస్సు

కాసుచిత్-సర్వవిశ. కొన్ని

కింకర-వి. పుం. సేవకుఁడు

కించ-చాది. మఱియు

కించన- సర్వవిశ. ఒకానొక

కించిత్ -(కించనవలెనే)

కించిదపి-క్రివిశ. కొంచెముకూడ

కింతు-క్రివిశ. అయితే

కిమ్-సర్వ. (కిం. న. ప్రిథ. ద్వితీ. ఏ) ఏది, దేనిని; సర్వవిశ. ఏ

కింభోః- భావనిదర్శకావ్యయము. సంబోధనయందు ఉపయో గించబడును......ఓయి!

కిమర్థం-క్రివిశ. ఏందుకొరకు

కిమితి-క్రివిశ. ఎందుకు

కింపచాన-వి. పుం. లోభి

కియత్ -విశ. (కియాన్. కియతీ. కియత్) ఎంత? కొంత

కిల-క్రివిశ. నిశ్చయముగా

కిలాకీకృత-విశ. (-తః-తా-తం) మచ్చలతో నిండియున్న

కుక్కుట-వి. పుం. కోడిపుంజు

కుక్కుర- వి. పుం. కుక్క

కుక్షి-వి. పుం. కడుపు; ఒకవస్తువుయొక్క లోనిభాగము

కుక్షిపూరి-విశ. (-రిః- రా- రం) కడుపునింపు

కుంజ-వి. పుం. పొదరిల్లు

కుతారహస్త-విశ. (-స్తః- స్తా- స్తం) చేతిలో గండ్రిగొడ్డలిగల

కుతః-క్రివిశ. ఎక్కడనుంచి

కుత్ర-క్రివిశ. ఎక్కడ

కుపిత-విశ. (-తః-తా-తం) కోపముగల, కోపముగానున్న

కుప్యసి–క్రి. (కుప్. శ్యన్. ప. వర్త.మ. ఏ) కోపపడుచున్నావు.
కుమార–వి. పుం. పిల్లవాడు; కుమారుడు; రాజకుమారుడు; యువరాజు
కుంభ–వి. పుం. కుండ
కురంగ–వి. పుం. జింక
కురు–క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ.ప. లోట్. మ. ఏ) చేయుము
కురుతే–క్రి. కృ. ఉ. ఉభ., ఆ. వర్త. ప్ర.ఏ) చేయుచున్నాడు, –చున్నది.
కురుషే.–క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ., ఆ. వర్త. మ. ఏ) చేయుచు చున్నావు
కుర్మః– క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ. ప. వర్త. ఉ. బ) చేయుచున్నాము
కుర్యాత్–క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ. ప. విధిలిఙ్. ప్ర. ఏ.) చేయును, చేయవలెను
కుర్యామ్– క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ. ప. విధిలిఙ్. ఉ. ఏ) నేను చేసెదను, నేను చేయవలెను.
కుర్యాః–క్రి. (కృ. ఉ.ఉభ. ప. విధిలిఙ్. మ.ఏ) నీవు చేసెదవు, చేయవలెను.
కుర్వాణ–విశ. (–ణః–ణా–ణం;కృ.ఉ.ఉభ.శానచ్) చేయుచున్న
కుశల–విశ. (–లః–లా–లం) నేర్పుగల; వి. న. కుశలము
కుశలప్రశ్నానంతరం–క్రి.విశ. కుశలమునుగురించి అడిగిన తరువాత

కుసుమమాలా-వి. స్త్రీ. పూమాల

కూజత్-విశే. (-జన్-జంతీ-జత్; కూజ్. ధా. ప. శతృ) కూయుచున్న

కూజతి-క్రి. (కూజ్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ) కూయుచున్నది.

కూజితుం-క్రి విశే. (కూజ్. శప్. ప. తుమున్) కూయుటకు

కూజన-వి. న. కూత

కూప-వి. పుం. బావి

కూపజల-వి. న. బావినీళ్ళు

కూర్దమాన- విశే. (-నః-నా-నం; కూర్ద్. శప్. ఉభయ. శానచ్) దుముకుచున్న, యెగురుచున్న

కూర్మ-వి. పుం. తాబేలు

కూల-వి. న. ఒడ్డు; కట్ట; గట్టు

కృతక్షతి-విశే. (-తః-తా-తం) చేయబడిన గాయముగల, గాయపఱచబడిన

కృకాటికాగ్రహణ-వి. న. పెడతలదగ్గఱపట్టుకొనుట

కృచ్ఛ్ర-వి. న. కష్టము

కృతఘ్న-విశే. (-ఘ్నః-ఘ్నా-ఘ్నం) చేసిన ఉపకారమునుమఱచి పోవు

[ఈ రూపములనే విశేష్యములుగా నుపయోగింతురు]

కృతవాన్-విశే. (-వాన్-వతీ-వత్; కృ. ఉ. ఉభ. క్తవతు) చేసిన

కృత్తి-వి. న. చర్మము

కృతే-క్రివిశ. కొఱకు (నామవాచకముయొక్క షష్ఠిలో వచ్చును)

కృత్య-వి. న. పని, కృత్యము

కృత్వా-క్రివిశ. (కృ.ఉ. ఉభ.క్త్వా) చేసి

కృపణ-వి. పుం. లోభి

కృపా-వి. స్త్రీ. కృప

కృపాళు-విశ. (-ళుః-ళుః-ళు) కృపగల, దయగల

కృమి-వి. పుం. పురుగు

కృశ-విశ. (-శః-శా-శం) సన్నని. చిక్కిపోయిన

కృషీవల-వి. పుం. కాపువాడు

కృష్ట-విశ. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం; కృష్. శ. ప. క్తాన్త) లాగబడిన, దున్నబడిన

కృష్ణ-విశ. (-ష్ణః-ష్ణా-ష్ణం) నల్లని

కేకిన్-వి. పుం. నెమలి

కేచిత్-సర్వ. (కించిత్. పుం. ప్రథ. బ) కొందఱుమనుష్యులు; సర్వవిశ. కొందఱు

కేదార-వి. పుం. వరిపొలము

కేన-సర్వ. (కిమ్. పుం. న. తృ. ఏ) ఎవనిచేత, దేనిచేత; సర్వవిశ. ఏ

కేనచిత్-సర్వ. (కించిత్. పుం. న. తృ. ఏ) ఎవడో ఒకనిచే, ఏదో ఒకదానిచే; సర్వవిశ. ఒకానొక

కేవలమ్- క్రివిశ. మాత్రము

కేసరాగ్ర- వి. న. కేసరముయొక్క కొన

కేసరిన్- వి. పుం. మొగసింహము; (కేసరిణీ. స్త్రీ)

కైశ్చిత్ - సర్వ. (కించిత్. పుం. న. తృ. బ) ఎవరోకొందరిచేత, ఎవోకొన్నిటిచేత; సర్వవిశ. కొందరు, కొన్ని

కోకిల- వి. పుం. కోకిలము; (కోకిలా. స్త్రీ)

కోఽపి- సర్వ. ఒకడు; సర్వవిశ. (కిమపి. పుం. ప్రథ. ఏ) ఒకానొక

కోలాహల- వి. పుం. కోలాహలము

కౌచిత్ - సర్వ. (కించిత్. పుం. న. ప్రథద్వి., ద్వితీయా. ద్వి) ఎవరోఇద్దరు, ఎవో రెండు; ఏవరోఇద్దరిని, ఎవో రెంటిని; సర్వవిశ. ఎవో రెండు, ఎవరో ఇద్దరు

కౌశిక- వి. పుం గుడ్లగూబ

క్రమ- వి. పుం. క్రమము, అడుగు

క్రమేలక- వి. పుం. ఒంటె

క్రియతే- క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ. కర్మణి. వర్త. ప్ర. ఏ) చేయబడుచున్నది.

క్రియే- క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ. కర్మణి. వర్త. ఉ. ఏ) చేయబడుచున్నాను

క్రీడనక- వి. పుం. న. ఆటవస్తువు

క్రీడామః- క్రి. (క్రీడ్. శప్. ప. వర్త. ఉ. బ) ఆడుకొనుచున్నాము

క్రీడార్థం- క్రివిశే. ఆడుటకు; ఆటకొఱకు

క్రీడితుం- క్రివిశే. (క్రీడ్. శప్. ప. తుమున్) ఆడుటకు

క్రుధ్-వి. స్త్రీ. కోపము

క్రుద్ధ- విశే. (-ద్ధః-ద్ధా-ద్ధం; క్రుధ్. శ్యన్. ప. క్తాన్త) కోపముగానున్న; కోపముగల

క్రేష్యామి- క్రి. (క్రీ. శ్నా. ఉభ. లృట్. ఉ. ఏ) కొనెదను

క్రోధవశ- వి. పుం. కోపవశము

క్రోధహేతు- వి. పుం. కోపకారణము

క్రౌంచ-వి. పుం. క్రౌంచపక్షి

క్లిశ్యే- క్రి. (క్లిశ్. శ్యన్. ఆ. వర్త. ఉ. ఏ) దుఃఖపడుచున్నాను, కష్టపడుచున్నాను

క్వ- క్రివిశే. ఎక్కడ

క్షణ- వి. పుం. క్షణము

క్షణదా- వి. స్త్రీ. రాత్రి

క్షత- విశే. (-తః- తా- తం) దెబ్బతగిలిన; వి. న. గాయము

క్షతప్రదేశ- వి. పుం. గాయముతగిలిన చోటు

క్షంతవ్య- విశే. (-వ్యః- వ్యా- వ్యం; క్షమ్. శప్. ఆ. తవ్య) ఓర్వ తగిన, క్షమించతగిన

క్షమస్వ- క్రి. (క్షమ్. శప. ఆ లోట్. ను. ఏ) క్షమించుము, ఓర్చుకొనుము

క్షమతే- క్రి. (క్షమ్- శప. ఆ. వర్త. ప్ర. ఏ) క్షమించుచున్నాడు,- చున్నది. ఓర్చుచున్నాడు, -చున్నది

క్షుత్క్షామ-విశే. (-మః- మా- మం) ఆకలివల్ల చిక్కిపోయిన

క్షుద్ర-విశే. (-ద్రః-ద్రా-ద్రం) చిన్న

క్షుద్రబుద్ధి-విశే. (-ద్ధిః-ద్ధిః-ద్ధి) అల్పబుద్ధిగల

క్షుద్రవత్ -క్రివిశే. అల్పునివలె

క్షుధ్- వి. స్త్రీ. ఆకలి

క్షుధిత-విశే. (-తః-తా-తం; క్షుధ్. శ్యన్. ప. క్తాన్త) ఆకలిగొన్న

క్షేత్ర-వి. న. పొలము

ఖ

ఖగేశ్వర-వి. పుం. (ఖగ=పక్షి, ఈశ్వర=రాజు) రాబందు గరుడపక్షి

ఖండ-వి. పుం. న. ముక్క

ఖండయతి-క్రి. (ఖండ్. స్వార్థేణిచ్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ.) ముక్కలుగా చేయుచున్నాడు,- చున్నది

ఖండశః-క్రివిశే. ముక్కలుగా

ఖండిత-విణ. (-తః-తా-తం; ఖండ్. స్వార్థేణిచ్. ప. క్తాన్త) ముక్క-
    లుగా చేయబడిన

ఖనిత్వా-క్రివిణ. (ఖన్. శప్. ప. క్త్వా) త్రివ్వి

ఖర-వి. పుం. గాడిద; విణ. (-రః-రా-రం) వేడియైన, తీక్ష్ణ-
    మైన

ఖరనఖర-వి. పుం. న. చురుకైనగోళ్లు

ఖలీన- వి. న. కళ్లెము

ఖలు-క్రివిణ. నిశ్చయముగా; కదా

ఖాద-వి. పుం. తిండి

ఖాదతి-క్రి (ఖాద్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ) తినుచున్నాడు,
    -చున్నది

ఖాద్యపేయ-వి. న. (నిత్యం ఏకవచనం) తిండియున్న త్రాగు-
    టకు నీరున్న

ఖిద్యసే-క్రి. (ఖిద్. శ్యన్. ఆ. వర్త. మ. ఏ) దుఃఖపడుచున్నావు

ఖిన్న-విణ. (-న్నః-న్నా-న్నం; ఖిద్. శ్యన్. ఆ. క్తాన్త) దుఃఖ
    పడుచున్న

ఖేదయిష్యసి-క్రి. (ఖిద్. శ్యన్. ఆ. ప్రేరణా. లృట్. మ. ఏ)
    దుఃఖపఱచెదవు

గ

గగన-వి. న. ఆకాశము

గచ్ఛ-క్రి. (గమ్. శప్. ప. లోట్. మ. ఏ) వెళ్ళుము

గచ్ఛత్-విణ. (-న్-న్తీ-త్; గమ్. శప్. ప. శతృ) పోవుచున్న
గచ్ఛతి-క్రి. (గమ్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ) పోవుచున్నాడు; -చున్నది
గచ్ఛసి-క్రి. (గమ్. శప్. ప. వర్త. మ. ఏ) పోవుచున్నావు
గచ్ఛామః-క్రి. (గమ్. శప్. ప. వర్త. ఉ. బ) పోవుచున్నాము
గచ్ఛామి-క్రి. (గమ్. శప్. ప. వర్త. ఉ. ఏ.) పోవుచున్నాను
గచ్ఛేత్-క్రి. (గమ్. శప్. ప. విధిలిఙ్. ప్ర. ఏ.) పోవును
గచ్ఛేయం-క్రి. (గమ్. శప్. ప. విధిలిఙ్. ఉ. ఏ.) పోయెదను
గణయతి-క్రి. (గణ్. స్వాణిచ్. ఉభ. వర్త. ప్ర. ఏ.) లెక్కించు-చున్నాడు,-చున్నది; లక్ష్యపెట్టుచున్నాడు,-చున్నది
గణయంతి-క్రి. (గణ్. స్వాణిచ్. ఉభ. వర్త. ప్ర. బ.) లెక్కించుచున్నారు, -లక్ష్యపెట్టుచున్నారు
గండూష-వి. పుం. ఎంగిలినీరు (నోటినిండ నున్ననీరు)
గండూషక-వి. పుం. ఎంగిలినీరు నుమియువాడు
గత-విణ. (-తః-తా-తః; గమ్. శప్. ప. క్తాన్త) పోయిన
గతవత్-విణ. (-వాన్-వతీ-వత్; గమ్. శప్. ప. క్తవతు) పోయిన
గతాగతే-వి. న. (నిత్యం ద్వివచనం) పోకరాకలు
గతాసు-విణ. (-సుః-సుః-సు) చచ్చిన
గతి-వి. స్త్రీ. నడక; గతి
గతిపరీక్షావిధి-వి. పుం. నడకను పరీక్షించుమాదిరి

గత్వా-క్రివిణ. (గమ్. శప్. ప. క్త్వా) పోయి

గదతి-క్రి. (గద్. శప్. ప. వర్త. ప్రి. ఏ) చెప్పుచున్నాడు, -చున్నది

గంతవ్య-విణ.(-వ్యః- వ్యా -వ్యం; గమ్. శప్. ప. తవ్య) పోతగిన

గంతుమ్-క్రివిణ. (గమ్. శప్. ప. తుమున్) పోవుటకు

గమన-వి. న. నడక

గమిష్యంతి-(గమ్. శప్. ప. ల్రుట్. ప్రి. బ) పోయెదరు.

గరుడ-వి. పుం. గరుడపక్షి

గర్జనా-వి. స్త్రీ. గర్జన

గర్త-వి. పుం. స్త్రీ. గుంట

గర్దభ- వి. పుం. గాడిద

గర్దభశిశు-వి. పుం. గాడిదపిల్ల

గర్దభీ-వి. స్త్రీ. ఆడుగాడిద

గర్దభాపశద-వి. పుం. నీచమైనగాడిద

గర్వ-వి. పుం. గర్వము

గర్విత-విణ. (-తః- తా- తం) గర్వించిన, గర్వముగల

గర్వాయసే-క్రి. (గర్వాయ్. వర్త. మ. ఏ) గర్వించుచున్నావు

గర్హణీయ- విణ. (-యః- యా- యం; గర్హ. స్వాణిచ్; ఉభ. అనీయ) నిందింపతగిన

గళ-వి. పుం. మెడ; గొంతు

గళగత-విశే. (-తః- తా- తం) గొంతులోపోయిన

గళరంధ్ర- వి. పుం. న. గొంతుద్వారము

గళస్థిత- విశే. (-తః- తా- తం) గొంతులోనున్న

గహన- వి. న. అడవి; విశే. (-నః- నా- నం.) చొచ్చుటకు కష్టమైన

గాన-వి. న. పాట; సంగీతము

గుచ్ఛతయా-వి. స్త్రీ. (గుచ్ఛతా. తృ. ఏ) గుత్తిగా

గుణ-వి.పుం. మంచిగుణము

గుణవత్-విశే. (-వాన్- వతీ- వత్) మంచిగుణముకల

గుళికాప్రక్షేప-వి. పుం. ఉండవేయుట, (అనగా) గుండుతో కొట్టుట

గుల్మపర్ణ-వి. న. పొదరాకు

గుహా-వి. స్త్రీ. గుహ

గృధ్ను-విశే (-ధ్నుః- ధ్నుః- ధ్ను) ఎక్కువఆశగల

గృహ-వి. న. ఇల్లు; వి. పుం. (నిత్యం బహువచనం) ఇల్లు

గృహవాసిన్-విశే. (-వాసీ- వాసినీ- వాసి) ఇంట్లోనివసించుచున్న

గృహీత-విశే. (-తః- తా- తం) తీసికొనబడిన, పట్టుకొనబడిన

గృహీత్వా-క్రి)విశే. (గ్రహ్. శ్నా. ఉభ. క్త్వా) తీసికొని, పట్టుకొని

గృహీతవత్-విశే. (-వాన్- వతీ- వత్; గ్రహ్. శ్నా. ఉభ. క్తవతు) తీసికొనిన, పట్టుకొనిన

గృహ్యతాం-క్రి. (గ్రహ్. శ్నా. ఉభ. కర్మణి. లోట్. ప్ర. ఏ) తీసికొనబడనిమ్ము; పట్టుకొనబడనిమ్ము

గేహ-వి. న. ఇల్లు

గో-వి. పుం. ఎద్దు; వి. స్త్రీ. ఆవు

గోచర-విశే. (-రః- రా- రం) గోచరముగానున్న; కనబడుచున్న

గోపాల-వి. పుం. ఒకనిపేరు; గొల్లవాడు

గోమహిషాది-వి. న. ఆవు, బఱ్ఱెగొడ్డు మొదలైనవి

గోమాయు-వి. పుం. నక్క

గోవింద-వి. పుం. ఒకనిపేరు; మహావిష్ణువు

గోష్ఠ-వి. పుం. న. పశువులదొడ్డి

గోష్ఠీసుఖ-వి. న. మాటలాడుటవలన పొందుసుఖము

గ్రంథ-వి. పుం. గ్రంథము.

గ్రహ-వి. పుం. గ్రహము; దయ్యము; పట్టు

గ్రహణ-వి. న. పట్టుకొనుట; గ్రహణము

గ్రహీతుం-క్రివిశే. (గ్రహ్. శ్నా. ఉభ; తుమున్) పట్టుకొనుటకు; తీసికొనుటకు

గ్రహీతవ్య-విశే. (-వ్యః- వ్యా- వ్యం; గ్రహ్. శ్నా. ఉభ; తవ్య) తీసికొనతగిన; పట్టుకొనతగిన

గ్రామ-వి. పుం. గ్రామము

గ్రామదేవతా-వి. స్త్రీ. గ్రామదేవత
గ్రామాంతర-వి. న. ఇంకొక గ్రామము
గ్రామ్య-విశే. (-మ్యః-మ్యా-మ్యం) పల్లెటూరు
గ్రామ్యపురుష- వి. పుం. పల్లెటూరి మనుష్యుడు
గ్రాస-వి. పుం. అన్నము; నోటిలోని అన్నము
గ్రీవా-వి. స్త్రీ. మెడ
గ్రీష్మసమయ-వి. పుం. ఎండకాలము

ఘ

ఘాతయసి-క్రి. (హన్. లుట్. ప. ప్రేరణా. వర్త. మ. ఏ) చంపుచున్నావు
ఘాతయిత్రు-విశే. (-తా-త్రీ-తృ) చంపునట్టి
ఘోటక-వి. పుం. గుఱ్ఱము

చ

చ-సముచ్చయము. మఱియు
చక్రనేమిక్రమేణ. (చక్రనేమిక్రమ-తృ. ఏ) చక్రముయొక్క పరిధివలె
చక్రీవత్ -వి. పుం. గాడిదె
చక్షుశ్శ్రవస్-వి. పుం. (చక్షుస్=కన్ను; శ్రవస్=చెవి) కన్నే చెవిగాగలది; (అనగా) పాము
చక్షుస్-వి. న. కన్ను

చటకా-వి. స్త్రీ. ఆడుపిచ్చుక

చంచు-వి. స్త్రీ. పక్షిముక్కు

చంచుప్రహార- వి. పుం. ముక్కుతో పొడుచుట

చతుర్- విశ. (చతుర్- చతస్ర- చత్వారి; నిత్యం బహువచనము) నాలుగు

చతుర్థ- విశ. (-ర్థః- ర్థా-ర్థం) నాలుగవ

చతుర్థా-క్రివిశ. నాలుగువిధములుగా; నాలుగుభాగములుగా

చంద్రికా-వి. స్త్రీ. వెన్నెల

చపలజాతి-వి. పుం. ఎప్పుడున్ను పరిగెత్తు జంతువు

చపలాంగ-విశ. (-గః-గా-గం) వడిగా పరిగెత్తు కాళ్ళుగల

చమత్కార-వి. పుం. చమత్కారము

చరతి-క్రి. (చర్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ) నడచుచున్నాడు, -చున్నది; తినుచున్నాడు,-చున్నది

చరతః-క్రి. (చర్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ద్వి) వారిద్దరు నడచుచున్నారు, అవిరెండు నడచుచున్నవి; వారిద్దరు తినుచున్నారు, అవిరెండు తినుచున్నవి

చరత్-విశ. (-రన్-రంతీ-రత్; చర్. శప్. ప. శతృ) నడచుచున్న; తినుచున్న

చరణ-వి. పుం. న. పాదము

చరణాయుధ-వి. పుం. (చరణ=పాదము, ఆయుధ=ఆయుధము) పాదమే ఆయుధముగా గలది (అనగా) కోడిపుంజు

చరిత్వా-క్రివిశ. (చర్. శప్. ప. క్త్వా.) నడచి, తిని
చర్మన్-వి. న. చర్మము
చర్విత-విశ. (-తః-తా-తం; చర్వ్. శప్. ప. క్తః.) తినబడిన
చరామః-క్రి. (చర్. శప్. ప. వర్త. ఉ. బ.) నడచుచున్నాము,
తినుచున్నాము
చలితుమ్-క్రివిశ. (చల్. శప్. ప. తుమున్) కదలుటకు
చారయత్-విశ. (-యన్-యంతీ-యత్; చర్. శప్. ప.
ప్రేరణా. శతృ.) నడిపించుచున్న; తినిపించుచున్న
చాల-వి. పుం. ఇంటిపైకప్పు
చాలయసి-క్రి. (చల్. శప్. ప. ప్రేరణా. వర్త. మ. ఏ) కద
లించుచున్నావు; లాగుచున్నావు
చికిత్సక-వి. పుం. వైద్యుడు
చిత్త-వి. న. చిత్తము; మనస్సు
చిత్రవర్ణ-విశ. (-ర్ణః-ర్ణా-ర్ణం) అనేకరంగులుగల
చింతా-వి. స్త్రీ. చింత
చింతయంతి-క్రి. (చింత్. స్వార్థేణిచ్. ఉభ; ప. వర్త. ప్ర. బ.)
తలంచుచున్నారు; అనుకొనుచున్నారు
చింతాక్రాంత-విశ. (-తః-తా-తం) చింతజెందిన
చిరమ్-క్రివిశ. చాలాకాలము; చాలకాలము తరువాత
చిరస్థాయిన్-విశ. (-యీ-యినీ-యి) చాలకాలముండు
చిరాయ-క్రివిశ. చాలాకాలము; చాలాకాలముతరువాత

చిరంతన-విశే. (-నః-నీ-నం) పురాతనమైన; చాలాకాలమూ
నుంచియున్న

చిల్ల-వి. పుం. గద్ద, గరుడపక్షి

చుంబతి-క్రి. (చుంబ్. శప్. ప. వర్త. ప్రి. ఏ) ముద్దుపెట్టు
కొనుచున్నాడు, -చున్నది.

చూతతల-వి. పుం. మామిడిచెట్టుయొక్క అడుగుభాగము

చూతవృక్ష-వి. పుం. మామిడిచెట్టు

చేత్- క్రివిశే. ఎడల

చేతస్-వి. స. చిత్తము

చేతనమాత్ర-వి. న. ప్రాణులన్నియు

చేష్టా-వి. స్త్రీ. చేష్ట

చేష్టిత-వి. న. చేష్ట

చోదయ-క్రి. (చుద్. స్వాణిచ్. ప. లోట్. మ. ఏ) తోలుముశ
పురిగొలుపుము

చోర-వి. పుం. దొంగ

చోలదేశ-వి. పుం. చోలదేశము

ఛా

ఛాగ-వి. పుం. గొఱ్ఱె

ఛాయా-వి. స్త్రీ. నీడ

ఛిత్వా-క్రివిశే. (ఛిద్. శ్నం. ఉభ; క్త్వా) పగులగొట్టి

జ

జగత్-వి. న. లోకము

జన-వి. పుం. లోకము; (బహువచనం) మనుష్యులు

జనక-వి. పుం. తండ్రి

జననీ-వి. స్త్రీ. తల్లి

జనపద-వి. పుం. దేశము

జనాకుల-వి. (-లః-లా-లం) జనులతో నిండియున్న

జన్మన్-వి. న. పుట్టుక

జంబుక-వి. పుం. నక్క

జరఠ-విశే. (-ఠః-ఠా-ఠం) ముసలి

జరతీ-వి. స్త్రీ. ముసలిస్త్రీ

జల-వి. న. నీళ్ళు

జలతః-క్రివిశే. నీళ్ళనుండి

జలాభిముఖ-విశే. (-ఖః-ఖా-ఖం) నీళ్ళవైపుననున్న

జర్జరీకృత్య-క్రివిశే. గాయపరిచి

జాత-విశే. (-తః-తా-తం; జన్. ధాతు. ఆ. క్తాన్త) పుట్టిన

జాతామర్ష-విశే. (-ర్షః-ర్షా-ర్షం) కోపముగల, కోపముగానున్న

జాతి-వి. స్త్రీ. జాతి

జాతు-క్రివిశే. ఒకానొకప్పుడు; ప్రాయశః

జాయతే-క్రి. (జన్. ధాతు. ఆ. వర్త. ప్ర. ఏ) పుట్టుచున్నాడు, చున్నది.

జాతరూపకల్ప-విశ. (-ల్పః-ల్పా-ల్పం) బంగారునకు ఇంచు మించుగా సమానమైన

జాయేరన్-క్రి. (జన్.శ్యన్. ఆ. విధిలిఙ్. ప్ర. బ.) పుట్టెదరు; పుట్టును.

జాలగ్రంథి-వి. స్త్రీ. వలలోనున్నముడి

జిఘత్సతి-క్రి. (అద్. లుక్. ప. సన్నంత. వర్త. ప్ర. ఏ) తిన గోరుచున్నాడు, చున్నది

జిహ్మ-విశ. (-హ్మః-హ్మా-హ్మం) చెడ్డ; వి. పుం. చెడ్డవాడు

జీన-వి. పుం. ముసలివాడు

జీర్ణ-వి. పుం. ముసలివాడు; విశ. (-ర్ణః-ర్ణా-ర్ణం) ముసలి; జీర్ణింపబడిన; పాత

జీవ-వి. పుం. ప్రాణము

జీవతి-క్రి. (జీవ్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ) జీవించుచున్నాడు -చున్నది

జీవత్-విశ. (-వన్-వంతీ-వత్) జీవించుచున్న

జీవలోక-వి. పుం. లోకము; ప్రపంచము

జీవామః-క్రి. (జీవ్. శప్. ప. వర్త. ఉ. బ.) జీవించుచున్నాము

జీవిత-వి. న. జీవితము

జీవేయుః-క్రి. (జీవ్. శప్. ప. విధిలిఙ్. ప్ర. బ.) జీవించెదరు; జీవించును

జేతవ్య-విశే. (-వ్యః-వ్యా-వ్యం; జి. శప్. ప. తవ్య) జయింప తగిన

జోషమ్-క్రివిశే. మౌనముగా

జ్ఞాత-విశే. (-తః-తా-తం) తెలిసికొనబడిన

జ్ఞాతవ్య-విశే. (-వ్యః-వ్యా-వ్యం; జ్ఞా. శ్నా. ఉభ; తవ్య) తెలిసికొనతగిన

జ్ఞాత్వా-క్రివిశే. (జ్ఞా. శ్నా. ఉభ; క్త్వా) తెలిసికొని

జ్ఞాయతే-క్రి. (జ్ఞా. శ్నా. ఉభ; కర్మణి. వర్త. ప్ర. ఏ) తెలిసికొనబడుచున్నాడు,-చున్నది

జ్ఞాయేత-క్రి. (జ్ఞా. శ్నా. ఉభ; కర్మణి. విధిలిఙ్. ప్ర. ఏ) తెలిసికొనబడును

జ్యాయస్-విశే. (-యాన్-యసీ-యః) ఇద్దరిలో పెద్దయగు

జ్యేష్ఠ-విశే. (-ష్ఠః-ష్ఠా-ష్ఠం) అందరిలో పెద్దయగు

జ్యోత్స్నాధవళ-విశే. (-ళః-ళా-ళం) వెన్నెలవల్ల తెల్లగానున్న

ఝ

ఝటితి-క్రివిశే. త్వరగా

త

తటాక-వి. పుం. న. చెరువు

తడాగ-వి. పుం. న. చెరువు

తతః-సముచ్చయము. కాబట్టి; క్రివిశే. తరువాత

తత్-సముచ్చయము. కనుక

తత్కాలాగత-విణ. (-తః-తా-తం) అప్పుడువచ్చిన

తత్పుత్ర-వి. పుం. అతనికొడుకు, ఆమె కొడుకు

తత్సభాజన-వి. న. అతని, ఆమెను మరియాదచేయుట

తత్ర-క్రివిణ. అక్కడ

తత్రత్య-విణ. (-త్యః-త్యా-త్యం) అక్కడనున్న

తత్రస్థ-విణ. (-స్థః-స్థా-స్థం) అక్కడనున్న

తథా-క్రివిణ. ఆలాగున

తథాపి- సముచ్చయము. ఐనను

తథావిధ-విణ. (-ధః-ధా-ధం) అటువంటి

తద్-సర్వ. (తద్. న. ప్రథ. ద్వితీ. ఏ.) అది, దానిని; సర్వ విణ. ఆ

తదభ్యాశవర్తిన్-విణ (-ర్తీ-ర్తినీ-ర్తి) అతని, ఆమెయొక్క, దానియొక్క ప్రక్కనున్న

తదర్థమ్-క్రివిణ. అతనికొఱకు, ఆమెకొఱకు, దానికొఱకు

తదర్హతా-వి. స్త్రీ. అతనియొక్కయోగ్యత; ఆమెయొక్క, దానియొక్క అర్హత

తదా-క్రివిణ. అప్పుడు

తదానీమ్-క్రివిణ. అప్పుడు

తద్రసాస్వాదనలోలుప- విణ. (-పః-పా-పం) దానిరసమును రుచిచూచుటయందు ఎక్కువఆశగల

తద్వచన-వి. న. అతనియొక్క, ఆమెయొక్క, దానియొక్క
 మాటలు

తద్వచస్-వి. న. అతనియొక్క, ఆమెయొక్క, దానియొక్క
 మాటలు

తనయ-వి. పుం. కొడుకు (తనయా. స్త్రీ.=కూతురు)

తను-వి. స్త్రీ. దేహము; విశే. (-నుః-నుః-ను) చిన్న

తంత్రి-వి. న. ఏలుట

తన్ముఖాగత-విశే. (తః-తా-తం) అతనినోటినుండివచ్చిన

తపస్-వి. న. తపస్సు

తపస్వినీ-వి. స్త్రీ. ఋషిస్త్రీ

తపస్విన్-వి. పుం. ఋషి; విశే. (-స్వీ-స్వినీ-స్వి) పరితాపకరమైన

తమ్-సర్వ. (తద్. పుం. ద్వితీ. ఏ) అతని; సర్వవిశే. ఆ

తయా-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. తృ. ఏ.) ఆమెచేత; సర్వవిశే. ఆ

తయోః-సర్వ. (తద్. పుం స్త్రీ. న. షష్ఠీ. సప్తమీ. ద్వి.
 ఆ ఇద్దరియొక్క, ఆ ఇద్దరియందు, ఆ రెంటియొక్క; సర్వ
 విశే. ఆఇద్దరు, ఆ రెండు

తరు-వి. పుం. చెట్టు

తర్కయే-క్రి. (తర్క. స్వార్థిచ్. ఉభ; ఆ. వర్త. ఉ. ఏ.)
 తలంచుచున్నాను, ఊహించుచున్నాను

తర్హి-(యది, చేత్ - ఏనికి తరువాతవచ్చును) (అయితే) అప్పుడు

తవ-సర్వ. (యుష్మద్. షష్ఠి. ఏ) నీయొక్క
తస్కర-వి. పుం. దొంగ
తస్మాత్-సర్వ. (తద్. పుం. న. పంచమీ. ఏ.) అతనినుండి, దానినుండి; సర్వవిణ. ఆ; సముచ్చయము. కనుక
తస్మిన్-సర్వ. (తద్. పుం. న. సప్తమీ. ఏ.) అతనియందు, దానియందు; సర్వవిణ. ఆ
తస్మై-సర్వ. (తద్. పుం. న. చతుర్థీ. ఏ) అతనికొఱకు, దానికొఱకు; సర్వవిణ. ఆ
తస్య-సర్వ. (తద్. పుం. న. షష్ఠి. ఏ) అతనియొక్క, దానియొక్క; సర్వవిణ. ఆ
తస్యాః-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. షష్ఠి., పంచమీ. ఏ) ఆమెకంటె, ఆమెయొక్క; సర్వవిణ. ఆ
తస్యాం-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. సప్తమీ. ఏ) ఆమెయందు; సర్వవిణ. ఆ
తస్యై-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. చతుర్థీ. ఏ) ఆమెకొఱకు; సర్వవిణ. ఆ
తాడయిష్యామి-క్రి. (తడ్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లృట్. ఉ. ఏ.) కొట్టెదను
తాత-వి. పుం. తండ్రి; ముద్దుగాపిలిచినపుడు 'నాయనా'
తాత్కాలిక-విణ. (-కః-కీ-కం) ఆకాలమందున్న
తాదృశ-విణ. (-శః-శీ-శం) అటువంటి

తాన్-సర్వ. (తద్. పుం. ద్వితీ. బ.) వారిని; సర్వవిశే. ఆ

తాని-సర్వ. (తద్. న. ప్రథ. ద్వితీ. బ.) అవి, వానిని; సర్వ విశే. ఆ

తాపయోగ-వి. పుం. వేడితగులుట

తామ్-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. ద్వి. ఏ) ఆమెను; సర్వవిశే. ఆ

తారస్వర-వి. పుం. బిగ్గరగొంతు

తారుణ్య-వి. న. తారుణ్యము; యౌవనము

తార్కిక-వి. పుం. తార్కికుడు; తర్కము తెలిసినవాడు

తార్క్ష్య-వి. పుం. గరుడపక్షి

తావత్-విశే. (-వాన్-వతీ-వత్) అంత; క్రివిశే. వాక్యాలంకారముగా నుపయోగించపచ్చును

తింత్రిణీపాదప-వి. పుం. చింతచెట్టు

తిరస్కృతవత్-వి. శే. (-వాన్-వతీ-వత్) తిరస్కరించిన

తిర్యక్-వి. పుం. జంతువు; క్రివిశే. అడ్డముగా

తిష్ఠతి-క్రి. (స్థా. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ.) నిలుచుచున్నాడు, -చున్నది; ఆగుచున్నాడు,-చున్నది

తిష్ఠసి-క్రి. (స్థా. శప్. ప. వర్త. మ. ఏ) నిలచుచున్నావు; ఆగుచున్నావు

తీక్ష్ణ-విశే. (-క్ష్ణః-క్ష్ణా-క్ష్ణం) తీక్ష్ణమైన

తీర-వి.న. గట్టు; ఒడ్డు

తు-సముచ్చయము. అయితే; (కొన్నిచోట్ల అర్థములేకకూడ ఉపయోగింపవచ్చును)

తుభ్యం-(యుష్మద్. చతుర్థీ. ఏ) నీకు

తురగ-వి. పుం. గుఱ్ఱము (తురంగ, తురంగము)

తుష్ట-విశ. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం; తుష్. శ్యన్. ప. క్తాన్త) సంతోషపడిన

తూర్ణం-క్రివిశ. త్వరగా

తూష్ణీమ్-క్రివిశ. మౌనముగా

తృతీయ-విశ. (-యః-యా-యం) మూడవ

తృప్త-విశ. (-ప్తః-ప్తా-ప్తం; తృప్. శ్యన్. ప. క్తాన్త) తృప్తిజెందిన

తృషిత-విశ. (-తః-తా-తం; తృష్. శ్యన్. ప. క్తాన్త) దప్పికగొన్న

తే-సర్వ. (తద్. పుం. ప్రథమా. బ; తద్. స్త్రీ. న. ప్రథ, ద్వితీ. ద్వి) వాండ్రు, వారిద్దరు, వారిద్దరిని; ఆ రెండు, ఆ రెంటిని; సర్వ. (యుష్మద్. షష్ఠి. ఏ) నీయొక్క; సర్వవిశ. ఆ, ఆయిద్దరు, ఆ రెండు

తేన-సర్వ. (తద్. పుం. న. తృ. ఏ) వానిచేత, దానిచేత; సర్వవిశ. ఆ

తేషాం-సర్వ. (తద్. పుం. న. షష్ఠి. బ.) వారియొక్క, వానియొక్క; సర్వవిశ. ఆ

తేషు-సర్వ. (తద్. పుం. న. సప్తమీ. బ.) వారియందు, వానియందు; సర్వవిశ. ఆ

తైః-సర్వ. (తద్. పుం. న. తృ. బ.) వారిచేత, వానిచేత; సర్వవిశే. ఆ

తైల-వి. న. నూనె

తైలభాండ-వి. న. నూనెకుండ

తైలవత్-క్రివిశే. నూనెవలె

తోయ-వి. న. నీళ్ళు

తౌ-సర్వ. (తద్. పుం. ప్రథ. ద్వితీ. ఏ.) వారిద్దరు, వారిద్దరిని; సర్వవిశే. ఆ ఇద్దరు; ఆ

త్యజతి-క్రి. (త్యజ్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ.) వదలిపెట్టుచున్నాడు,-చున్నది

త్యజేః-క్రి. (త్యజ్. శప్. ప. విధిలిఙ్. ఉ. ఏ.) విడిచిపెట్టెదవు

త్రయమ్-వి. న. మూడు

త్రాణ-వి. న. రక్షణ

త్రి-విశే. (నిత్యం బహు., త్రయః-తిస్రః-త్రీణి) మూడు

త్రుట్యంతు-క్రి. (త్రుట్. శ్యన్. ప. లోట్. ప్ర. బ.) విరగనిమ్ము

త్వత్తః-క్రివిశే. నీకంటె; నీవద్దనుండి

త్వాదృశ-విశే. (-శః-శీ-శం) నీవంటి

త్వద్గదనివృత్తి-వి. స్త్రీ. నీవ్యాధి తీర్చుట

త్వద్వత్-క్రివిశే. నీవలె

త్వమ్-సర్వ. (యుష్మద్. ప్రథ. ఏ) నీవు
త్వయా-సర్వ. (యుష్మద్. తృ. ఏ) నీచేత
త్వయి-సర్వ. (యుష్మద్. సప్తమీ. ఏ.) నీయందు
త్వరయతి-క్రి. (త్వర్. శప్. ఆ. ప్రేరణా. వర్త. ప్ర. ఏ) తొం
దరగా పోవునట్లు చేయుచున్నాడు, -చున్నది.
త్వాదృశ-విశే. (-శః-శీ-శం) నీవంటి
త్వామ్-సర్వ. (యుష్మద్. ద్వితీ. ఏ.) నిన్ను

థ

థుత్కరోతి-క్రి. (థుత్కృ. వర్త. ప్ర. ఏ) ఉమ్మి వేయుచు
న్నాడు,-చున్నది

ద

దగ్ధోదర-వి. న. పాడుకడుపు
దండ-వి. పుం. కఱ్ఱ; దండన
దండక-వి. న. దండకారణ్యము. ఇది నర్మదా గోదావరీ మధ్య
నున్నది.
దండనీయ- విశే. (-యః-యా-యం) దండింపతగిన
దత్త-విశే. (-త్తః-త్తా-త్తం; దా. శప్. ప. క్తాన్త) ఇవ్వబడిన
దత్తచిత్త-విశే. (-త్తః-త్తా-త్తం) తదేకచింతగానున్న
దత్తవత్-విశే. (-వాన్-వతీ-వత్; దా. శప్. ప. క్తవతు)
ఇచ్చిన

దత్వా-క్రివిణ. (దా. శప్. ప. క్త్వా) ఇచ్చి
దధి-వి. న. పెరుగు
దధికర్ణ-వి. పుం. ఒకపిల్లి పేరు.
దంత-వి. పుం. పన్ను
దయతే-క్రి. (దయ్. శప్. ఆ. వర్త. ప్ర. ఏ) జాలిపడుచున్నా
డు;-చున్నది
దయంతే-క్రి. (దయ్. శప్. ఆ. వర్త. ప్రి. బ.) జాలిపడు
చున్నారు
దయస్వ-క్రి. (దయ్. శప్. ఆ. లోట్. మ. ఏ) జాలిపడుము
దయార్ద్రచేతస్-విణ. (-తాః-తాః-తస్) దయకలిగిన
దరిద్ర-విణ. (-ద్రః-ద్రా-ద్రం) దరిద్రముగానున్న
దర్దురీ-వి. స్త్రీ. ఆడుకప్ప
దర్దురశిశు-వి. పుం. కప్పపిల్ల
దర్శనీయాకృతి-విణ. (-తిః-తిః-తి) అందమైన దేహముగల
దర్శయ-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. ప్రేరణా. లోట్. మ. ఏ)
చూపించుము.
దర్శయతి-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. ప్రేరణా. వర్త. ప్రి. ఏ) చూ
పించుచున్నాడు,-చున్నది
దర్శయేత్-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. ప్రేరణా. విధిలిఙ్. ప్రి. ఏ)
చూపించును
దర్శయేయం-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. ప్రేరణా. విధిలిఙ్. ఉ.ఏ)
చూపించెదను.

దశతి-క్రి. (దంశ్. శప్. ప. వర్త. ప్ర. ఏ) కొఱుకుచున్నాడు, -చున్నది

దశనశీల-విశ. (-లః-లా-లం) కుట్టుస్వభావముగల; కొఱుకు స్వభావముగల

దశా-వి. స్త్రీ. దశ

దశామి-క్రి. (దంశ్. శప్. ప. వర్త. ఉ. ఏ) కుట్టుచున్నాను, కొఱుకుచున్నాను

దష్ట-విశ. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం) కొఱుకబడిన; కుట్టబడిన

దాతవ్య-విశ. (-వ్యః-వ్యా-వ్యం; దా. శప్. ప. తవ్య) ఇవ్వ తగిన

దాతృ-విశ. (-తా-త్రీ-తృ) ఇచ్చునట్టి

దాన-వి. న. దానము

దాపయ- క్రి. (దా. శప్. ప. ప్రేరణా. లోట్. మ. ఏ) ఇప్పించుము

దామకృత-విశ. (-తః-తా-తం) తాడుచేత చేయబడిన

దామబద్ధ-విశ. (-ద్ధః-ద్ధా-ద్ధం) తాడుతో కట్టబడిన

దారక-వి. పుం. మగబిడ్డ (దారికా=ఆడుబిడ్డ)

దారకవత్-క్రివిశ. మగబిడ్డవలె

దారయితుమ్-క్రివిశ. (దార్. స్వార్థిచ్. ఉభ; తుమున్) చీల్చుటకు

దారిద్ర్య-వి. న. పేదరికము

దారుఖండ-వి. పుం. న. కొయ్యముక్క
దాసేర-వి. పుం. పనిచేసే దాసీయొక్క కొడుకు; ఒంటె
దాస్యతి-క్రి. (దా. శప్. ప. ల్రృట్. ప్ర. ఏ) ఇచ్చును.
దాస్యథ-క్రి. (దా. శప్. ప. ల్రృట్. ప్ర. బ.) ఇచ్చెదరు
దాస్యామి-క్రి. (దా. శప్. ప. ల్రృట్. ఉ. ఏ) ఇచ్చెదను
దిత్స్యతే-క్రి. (దా. శప్. ప. సన్నంత. కర్మణి. వర్త. ప్ర. ఏ)
ఇవ్వకోరబడుచున్నాడు,- చున్నది
దిన-వి. పుం. న. దినము; పగలు
దినదిన-వి. న. ప్రతిరోజు
దివస-వి. పుం. రోజు; దినము
దివా-క్రివిశే. పగలున
దిశ్-వి. స్త్రీ. దిక్కు
దిష్ట్యా-క్రి. భావవిదర్శకావ్యయము. అదృష్టవశాత్తు
దీన-విశే. (-నః-నా-నం) జాలిపుట్టించునట్లున్న; క్రివిశే.(-నం)
జాలిపుట్టించునట్లు
దీనదయాళు-విశే. (-ళుః-ళుః-ళు) కష్టపడువారియెడ దయకలిగిన
దీప్తి-వి. స్త్రీ. శోభ
దీయతే-క్రి. (దా. శప్. ప. కర్మణి. వర్త. ప్ర. ఏ.) ఇవ్వబడు
చున్నాడు,-చున్నది
దీర్ఘశృంగ-వి. న. పొడుగైన కొమ్ము
దుఃఖ-వి. న. దుఃఖము

దుఃఖభాజ్-విశే. (-క్-క్-జ్) దుఃఖముచెందు

దుఃఖిత-విశే. (-తః-తా-తం) దుఃఖముగల, కష్టపడు

దుకూలాఢ-వి. న. నేసినపట్టు మొదలైనవి

దురతిక్రమ-విశే. (-మః-మా-మం) దాటశక్యముగాని

దురాత్మన్-వి. పుం. చెడ్డవాడు

దుర్గత-వి. పుం. ఒకబ్రాహ్మణునిపేరు

దుర్జన-వి. పుం. చెడ్డవాడు

దుర్దాంత-వి. పుం. ఒకసింహముయొక్క పేరు

దుర్దైవవశాత్-క్రివిశే. దురదృష్టమువలన

దుర్బల-విశే. (-లః-లా-లం) బలములేని

దుర్మతి-విశే. (-తిః-తిః-తి) చెడుబుద్ధిగల

దుర్మనస్-విశే. (-ర్మనాః-ర్మనాః-ర్మనస్) దుఃఖపడుచున్న

దుర్లభ-విశే. (-భః-భా-భం) పొందుటకు కష్టమైన

దుశ్చేష్టిత-వి. న. (దుర్=చెడు, చేష్టిత=నడత) చెడునడత

దుష్కర్మ-వి. న. చెడ్డపని

దుష్కీర్తి-వి. స్త్రీ. అపకీర్తి

దుష్ట-విశే. (-ష్టః-ష్టా-ష్టః) చెడ్డ

దుష్టమతి-వి. పుం. ఒకనిపేరు

దుహితృ-వి. స్త్రీ. కూతురు

దుహితృమత్-విశే. (-మాన్-మతీ-మత్) కూతురుగల

దూర-వి. న. దూరము; విశే.(-రః-రా-రం)దూరముగానున్న
దూరతః-క్రి॥విశే. దూరములో, దూరమునుండి
దూరమ్-క్రి॥విశే. దూరముగా
దూరస్థ-విశే.(-స్థః-స్థా-స్థం) దూరముగానున్న
దూరాత్-క్రి॥విశే. దూరమునుండి
దూరీకరోమి-క్రి. (దూరీకృ. వర్త. ఉ. ఏ.) దూరముగానున్నట్లుచేయుచున్నాను
దూరీకర్తుం-క్రి. (దూరీకృ. తుమున్) దూరముగానున్నట్లుచేయుటకు

దూషణ-వి. న. దూషణము
దూషయసి-క్రి. (దుష్. శ్యన్. ప. ప్రేరణా. వర్త. మ. ఏ.) దూషించుచున్నావు
దూషిత-విశే. (-తః-తా-తం; దుష్. శ్యన్.ప. ప్రేరణా. క్తాన్త.) దూషింపబడిన
దృఢ-విశే. (-ఢః-ఢా-ఢం) దృఢమైన; క్రి॥విశే. దృఢముగా
దృశ్యతే-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. కర్మణి. వర్త. ప్ర. ఏ) కనబడుచున్నాడు;-చున్నది
దృశ్యంతే-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. కర్మణి. వర్త. ప్ర. బ.) కనబడుచున్నారు
దృశ్యసే-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. కర్మణి. వర్త. మ. ఏ.) కనబడుచున్నావు

దృష్ట-విశే. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం; దృశ్. శప్. ప. క్తాన్త) చూడబడిన

దృష్టవత్-విశే. (-వాన్-వతీ-వత్; దృశ్. శప్. ప. క్తవతు) చూచిన

దృష్టి-వి. స్త్రీ. చూపు

దృష్ట్వా-క్రివిశే. (దృశ్. శప్. ప. క్త్వా) చూచి

దేయ-విశే. (-యః-యా-యం; దా. శప్. ప. యప్రత్యయ) ఇవ్వతగిన

దేవ-వి. పుం. దేవుడు

దేవతా-వి. స్త్రీ. దేవుడు, దేవత

దేవదాస-వి. పుం. ఒకనిపేరు

దేవమందిర-వి. పుం. దేవునిగుడి

దేవసన్నిధి-వి. పుం. దేవునిసన్నిధి

దేవాగార-వి. న. దేవాలయము

దేవాలయ-వి. న. దేవాలయము

దేశ-వి. పుం. దేశము; స్థలము

దేశాంతర-వి. న. మఱియొకదేశము

దేహ-వి. పుం. దేహము

దైన్యకరిత-విశే. (-తః-తా-తం) జాలిపుట్టించు

దైవదుర్విపాక-వి. పుం. దురదృష్టము

దైవసాహాయ్య-వి. న. దేవునిసహాయము; అదృష్టము

దోష-వి. పుం. తప్పు

దౌర్భాగ్యవశ-వి. పుం. దురదృష్టవశము
దౌష్ట్య-వి. న. చెడుపు; చెడుతనము
ద్రవ్య-వి. న. డబ్బు
ద్రవ్యనాశ-వి. పుం. ద్రవ్యనాశము
ద్రష్టుమ్-క్రివిణ. (దృశ్. శప్. ప. తుముఞ్) చూచుటకు
ద్రాక్షా-వి. స్త్రీ. ద్రాక్షతీగ
ద్రాక్షాఫల-వి. న. ద్రాక్షపండు
ద్రుతం-క్రివిణ. త్వరగా
ద్రుతగతిత్వ-వి. న. త్వరగానడుచుట
ద్రుతగమనాక్షమ-విణ. (-మః-మా-మం) త్వరగానడువలేని
ద్రుతతరమ్-క్రివిణ. ఎక్కువత్వరగా
ద్వారా-(ద్వార్. తృ. ఏ) మూలముగా, వలన
ద్వి-విణ. (ద్వౌ-ద్వే-ద్వే; నిత్యంద్వివచనం) రెండు
ద్విగుణ-విణ. (-ణః-ణా-ణం) రెండురెట్లు
ద్విజ-వి.పుం. బ్రాహ్మణుడు(వైశ్యుడు,క్షత్రియుడు); పక్షి; పాము
ద్వితీయ- విణ. (-యః-యా-యం) రెండవ
ద్విధా-క్రివిణ. రెండువిధములుగా, రెండుభాగములుగా
ద్వివారం-క్రివిణ. రెండుసార్లు
ద్వీపిన్-వి. పుం. పెద్దపులి
ద్వేధా-క్రివిణ. రెండు విధములుగా; రెండుభాగములుగా
ద్వేషబుద్ధి-వి. స్త్రీ. ద్వేషచింత

ధ

ధన-వి. న. ధనము

ధనిక-వి. పుం. ధనవంతుడు

ధర్మ-వి.పుం. ధర్మము

ధర్మరాజ-వి. పుం. యమధర్మరాజు

ధాన్యకణ-వి. పుం. ధాన్యపుగింజ

ధాన్యసంగ్రహ-వి. పుం. ధాన్యముకూర్చుట

ధారాపుర-వి. పుం. ఒక నగరముపేరు

ధావ-క్రి. (ధావ్. శప్. ప. లోట్. మ. ఏ) పరుగెత్తుము

ధిక్-భావనిదర్శకావ్యయము. (ద్వితీయతో) ఛీ!

ధిక్కుర్వత్-విశే. (-ర్వన్-ర్వతీ-ర్వత్) నిందించుచున్న

ధిక్కృత-విశే. (-తః-తా-తం) నిందింపబడిన

ధిక్కృతవత్-విశే.(-వాన్-వతీ-వత్) నిందించిన

ధుర్య-వి. పుం. ఎద్దు; గుఱ్ఱము

ధూత్కుర్వత్-విశే. (-ర్వన్-ర్వతీ-ర్వత్) ఛీయని ఉమ్మి వేయుచు

ధృత్వా-క్రివిశే. (ధృ. స్వాదిచ్. ఉభ; క్త్వా)పట్టుకొని

ధృష్టత్వ-వి. న. ధైర్యము

ధ్యాయత్-విశే. (-యన్-యంతీ-యత్; ధ్యై. శప్. ప. శతృ) ధ్యానించుచు

ధ్వాంక్ష-వి. పుం. కాకి

న

నః-సర్వ. (అస్మద్. ద్వితీ; చతుర్థీ. బ.) ముమ్ములను, మాకు
న-క్రివిశ. కాదు, లేదు
న కేవలం-క్రివిశ. ఇదియునుగాక (అపితు)
నకుల-వి. పుం. ముంగిస
నకులీ-వి. స్త్రీ. ఆడుముంగిస
నక్తం-క్రివిశ. రాత్రియందు
నఖ-వి. పుం. నఖము
నగర-వి. పుం. నగరము
నటితుం-క్రివిశ. (నట్. శప్. ప. తుమున్) నటించుటకు
నత-విశ. (-తః-తా-తం; నమ్. శప్. ప. క్త్వా) వంగిన; నమస్కరించిన
నదీ-వి. స్త్రీ. నది
నదీకూల-వి. న. ఏటిఒడ్డు
నను-క్రివిశ. నిశ్చయముగా. పిలుచుటకుకూడ ఉపయోగించబడును
నమస్-భావనిదర్శకావ్యయము. నమస్కారము. (చతుర్థీతో)
నమస్కృత్య-క్రివిశ. నమస్కరించి
నయ-క్రి. (నీ. శప్. ప. లోట్. మ. ఏ.) తీసికొనిపొమ్ము
నయత్-విశ. (-యన్-యంతీ-యత్; నీ. శప్. ప. శతృ) తీసికొని పోవుచున్న

నయన-వి. న. కన్ను

నయంతి-క్రి. (నీ. శప్. ప. వర్త. ప్ర. బ) తీసికొనిపోవుచు న్నారు, -చున్నవి

నయామి-క్రి. (నీ. శప్. ప. వర్త. ఉ. ఏ) తీసికొనిపోవుచున్నాను

నయేయం-క్రి. (నీ. శప్. ప. విధిలిఙ్. ఉ. ఏ) తీసికొనిపోయె దను

నర-వి. పుం. మనుష్యుడు

నరక-వి. పుం. న. నరకము.

నర్మదా-వి. స్త్రీ. ఒకనదిపేరు

నవనీత-వి. న. వెన్న

నవనీతవత్-క్రివిశే. వెన్నవలె

నశ్యేత్-క్రి. (నశ్. శ్యన్. ప. విధిలిఙ్. ప్ర. ఏ) నశించును

నశ్యేయుః-క్రి. (నశ్. శ్యన్. ప. విధిలిఙ్. ప్ర. బ.) అవినశిం చును; వారునశించెదరు

నష్ట-విశే. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం; నశ్. శ్యన్. ప. క్తాన్త) నశించిన; పోయిన

నష్టప్రాయ-విశే. (-యః-యా-యం) ఇంచుమించుగా పోగొ ట్టకోబడిన

నష్టసంజ్ఞ-విశే. (-జ్ఞః-జ్ఞా-జ్ఞం; నష్ట=పోయిన, సంజ్ఞా=ప్రజ్ఞ) ప్రజ్ఞతప్పిన

నాటయిత్వా-క్రివిశే. నటించి